

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Dana Králová

**ZAHRANIČNÍ STUDIJNÍ STÁŽE
JAKO FORMA MOBILITY**

International Study Exchange Programmes
as a Form of Student Mobility

Diplomová práce

Praha 2010
Vedoucí diplomové práce: RNDr. Jiří Vágner, Ph.D.

Prohlašuji, že předloženou diplomovou práci jsem vypracovala samostatně za využití uvedených pramenů a zdrojů.

Praha, duben 2010

.....
Dana Králová

Ráda bych poděkovala vedoucímu mé diplomové práce RNDr. Jiřímu Vágnerovi, PhD. za trpělivost, stálý zájem a podnětné připomínky. Dále děkuji Mgr. Lence Medové za pomoc s pochopením migračních teorií, Mgr. Pavlíně Netrdové za rady ke statistické analýze, koordinátorům programu Erasmus z kateder geografické sekce PřF UK za přínosné konzultace a poskytnutí materiálů, a také všem studentům geografie, kteří se zúčastnili dotazníkového šetření. Velký dík patří MSc. Oldřichu Rakovcovi za inspiraci a rady v použití grafických editorů a mým obětavým rodičům za podporu po celou dobu studia.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	2
3	DISKUZE LITERATURY A TEORETICKÉ PŘÍSTUPY	4
3.1	KONCEPTY MOBILITY	4
3.2	MOBILITA STUDENTŮ	6
3.3	STUDIJNÍ CESTOVNÍ RUCH	9
3.4	ASPEKTY STUDIJNÍ MOBILITY	12
3.5	ZÁKLADNÍ TERMÍNY	19
4	METODIKA	22
5	VÝSLEDKY	29
5.1	DESTINACE STUDIJNÍ MOBILITY	29
5.2	FAKTORY MOTIVACE KE STUDIJNÍ MOBILITĚ	52
5.3	KRITÉRIA VÝBĚRU ERASMUS STÁŽE	60
5.4	EFEKTY STUDIJNÍ MOBILITY	65
5.5	ZMĚNA MOBILITY STUDENTŮ	72
5.6	ZOBECNĚNÍ VÝSLEDKŮ	82
7.	LITERATURA	92

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

ČSÚ	- Český statistický úřad
EU	- Evropská unie
NAEP	- Národní agentura pro evropské vzdělávací programy
OECD	- Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj)
PřF UK	- Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze
UK	- Univerzita Karlova v Praze
UNESCO	- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Organizace spojených národů pro výchovu, vědu a kulturu)

SEZNAM TABULEK, GRAFŮ A OBRÁZKŮ

TABULKY

Tab. 1: Výjezdy studentů a zaměstnanců UK v rámci Erasmus mobility v akademickém roce 2008/2009

Tab. 2: Výjezdy studentů geografické sekce PřF UK na jiné zahraniční stáže (kromě Erasmus výjezdů) v letech 2005 až 2009

Tab. 3: Charakteristika respondentů dotazníkového šetření

Tab. 4: Výjezdy studentů geografické sekce PřF UK na Erasmus stáž v letech 2005 až 2010

Tab. 5: Deset nejdůležitějších destinací Erasmus stáží pro studenty geografické sekce PřF UK v letech 2005 až 2010

Tab. 6: Deset nejdůležitějších destinací Erasmus stáží pro české studenty v letech 2005 až 2008

Tab. 7: Celková využívanost nabídky Erasmus stáží na katedrách geografické sekce PřF UK v letech 2005 až 2010

Tab. 8: Délka trvání kurzů a celkového pobytu v zemi stáže respondentů

Tab. 9: Průměrná důležitost vybraných faktorů motivace pro respondenty podle států stáže

Tab. 10: Nejdůležitější faktory motivace k účasti na Erasmus stáži pro studenty geografie na PřF UK

Tab. 11: Nejdůležitější kritéria výběru Erasmus stáže pro studenty geografie na PřF UK

Tab. 12: Průměrné hodnocení přínosů Erasmus stáže pro respondenty

Tab. 13: Největší přínosy Erasmus stáže uvedené respondenty

Tab. 14: Největší problémy Erasmus stáže uvedené respondenty

Tab. 15: Vliv pořadí absolvované zahraniční stáže na změnu indexů mobility

Tab. 16: Délka případné práce v zahraničí plánovaná respondenty dotazníkového šetření

GRAFY

Graf 1: Vývoj mobility českých studentů a zaměstnanců v rámci programu Erasmus v letech 1998/1999 – 2007/2008

Graf 2: Počty studentů mobilních za studiem v rámci programu Erasmus na Univerzitě Karlově v Praze
v letech 1989 – 2010

Graf 3: Počty studentů mobilních v rámci programu Erasmus na PřF UK v letech 2002 – 2008

Graf 4: Nárůst počtu bilaterálních dohod na fakultách UK mezi lety 2004 a 2009

Graf 5: Počty studentů PřF UK vyjíždějících na Erasmus stáž v letech 1999 až 2010

Graf 6: Vývoj počtu studentů na geografické sekci PřF UK v letech 2000 až 2009

Graf 7: Výjezdy Erasmus studentů podle jednotlivých kateder geografické sekce PřF UK v letech 2005 – 2010

Graf 8: Pohlaví respondentů

Graf 9: Pohlaví evropských Erasmus studentů mobilních v roce 2007/2008

Graf 10: Stupeň studia respondentů v době výjezdu na Erasmus stáž

Graf 11: Stupeň studia evropských Erasmus studentů v roce 2007/2008

Graf 12: Stupeň studia respondentů v současnosti

Graf 13: Umístění respondentů na univerzity podle priority výběru

Graf 14: Počet nabízených míst v rámci bilaterálních dohod programu Erasmus na geografické sekci PřF UK
v akademických letech 2005/2006 a 2009/2010

Graf 15: Vývoj nabídky a realizovaných mobilit studentů geografické sekce PřF UK v rámci programu Erasmus
v letech 2005/2006– 2009/2010

Graf 16: Výjezdy studentů geografie na PřF UK na Erasmus stáž podle států v letech 2005/2006 až 2009/2010

Graf 17: Nejdůležitější motivace ke studijní mobilitě pro respondenty a české Erasmus studenty

Graf 18: Faktory motivace k účasti na Erasmus stáži pro studenty geografie na PřF UK

Graf 19: Jazyk stáže respondentů

Graf 20: Jazyk stáže českých Erasmus studentů v roce 2008/2009

Graf 21: Prioritní kritérium při výběru Erasmus stáže studenty geografie na PřF UK

Graf 22: Prioritní kritérium při výběru Erasmus stáže studenty různých ročníků studia geografie na PřF UK

Graf 23: Důležitost kritérií při výběru Erasmus stáže pro studenty geografie na PřF UK

Graf 24: Hodnocení celkového přínosu stáže respondenty

Graf 25: Celkové ohodnocení Erasmus stáže českými studenty v roce 2008/2009

Graf 26: Hodnocení přínosů Erasmus stáže respondenty

Graf 27: Změna mobilního potenciálu studentů geografie na PřF UK po absolvování Erasmus stáže

Graf 28: Změna potenciální studijní mobility studentů geografie na PřF UK po absolvování Erasmus stáže

Graf 29: Vliv pořadí zahraniční stáže na změnu zahraniční mobility respondentů

Graf 30: Změna zájmu studentů o další studijní a pracovní mobilitu po absolvování studijní stáže Erasmus

OBRÁZKY

Obr. 1: Časoprostorová a sociální dimenze mobility

Obr. 2: Úrovně složitosti motivace k cestování

Obr. 3: Výpočet potenciálu zahraniční mobility

Obr. 4: Podíl vyjíždějících Erasmus studentů na studentské populaci států Evropy v roce 2007/2008

Obr. 5: Změna počtu Erasmus výjezdů z evropských států mezi roky 2006/2007 a 2007/2008

Obr. 6: Poměr počtu přijíždějících a vyjíždějících Erasmus studentů v evropských státech v roce 2007/2008

Obr. 7: Geografické rozložení českých vysokoškolských studentů, kteří absolvovali Erasmus stáž v akademickém roce 2007/2008

Obr. 8: Výjezdy studentů geografické sekce PřF UK na Erasmus stáž v akademickém roce 2007/2008

Obr. 9: Výjezdy studentů geografické sekce PřF UK na Erasmus stáž podle měst v letech 2005 až 2010

Obr. 10: Úrovně složitosti motivace k cestování a ke studijní mobilitě

Obr. 11: Obsazovanost nabídky programu Erasmus studenty geografie na PřF UK v letech 2005 – 2010

Obr. 12: Rozšiřování vzdělávacího prostoru

Obr. 13: Časoprostorová dimenze zvyšování zahraniční mobility

Obr. 14: Vliv pořadí absolvované zahraniční stáže na míru změny mobility

Obr. 15: Cyklus mobility studentů (na příkladu ovlivnění Erasmus stáží)

Obr. 16: Spirála mobility

Obr. 17: Globální tok vzdělání zprostředkovaný zahraničními studijními stážemi

Zahranční studijní stáže jako forma mobility

Abstrakt

Čeští studenti doposud nebyli dopodrobna zkoumáni jako mobilní populace, přestože význam studijní mobility v současném globalizovaném světě stále narůstá. Tato diplomová práce zkoumá fenomén studijní mobility na příkladě studentů geografické sekce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kteří absolvovali zahraniční studijní Erasmus stáž v posledních pěti letech (2005–2010). Kromě analýzy směrů a intenzit Erasmus výjezdů jsou dalšími cíli práce rozbor motivace ke studijní mobilitě a vyhodnocení vlivu absolvované stáže na změnu potenciální zahraniční mobility zkoumaných studentů. V případové studii je použita kombinace metod dotazníkového šetření mezi mobilními studenty geografie, řízených rozhovorů s Erasmus koordinátory a analýzy dostupných zdrojů dat (především interních statistik jednotlivých kateder a celostátní databáze Národní agentury pro evropské vzdělávací programy).

Z výsledků výzkumu vyplývá, že motivace ke studijní mobilitě je ovlivněna mnoha faktory. Jako jednoznačně nejdůležitější byla zkoumanými geografy uvedena motivace zlepšení jazykových znalostí a získání celkové životní zkušenosti. Ale zatímco například do Německa, Španělska nebo Francie se jezdí jednoznačně především kvůli jazykovým důvodům, u států jako je Norsko, Finsko, Nizozemsko nebo Velká Británie je poměrně velmi důležitou motivací kromě jazyka také odborný růst ve studovaném oboru. Dalšími motivy, významnými především u destinací studia geograficky vzdálenějších od České republiky, byly možnost cestovat a změna studijního prostředí. Pro geografy je přirozené propojit studijní stáž s cestováním, a proto se nabízí pojetí studijní stáže jako jedné z forem cestovního ruchu. S motivací studentů koresponduje výběr studijní destinace, který u geografů probíhá zejména na základě kritérií jazyka, odborného zaměření zahraniční univerzity a také geografických podmínek a polohy lokality stáže, což vypovídá o specifickém zaměření zkoumaných studentů.

Absolvovaná Erasmus stáž měla poměrně významný vliv na zvýšení zahraniční mobility. U zkoumaných studentů došlo především ke zvýšení studijní mobility, ale většina respondentů je do budoucna potenciálně mobilnější za prací než za studiem. Pozitivní zkušenost ze zahraniční studijní stáže studenty motivuje k vyhledávání dalších typů mobilit, často ve větším časoprostorovém rozsahu. Diplomová práce přináší také zarámování zahraničních studijních stáží do obecnějších konceptů mobility.

Klíčová slova

Erasmus, globalizace, internacionalizace, studentský cestovní ruch, studijní mobilita

International Study Exchange Programmes as a Form of Student Mobility

Abstract

Czech students have been only little surveyed as a mobile population so far, despite the increasing importance of student mobility in the contemporary globalised world. This thesis examines student mobility on the example of Czech students from geographical departments of Charles University in Prague, Faculty of Science, who joined the Erasmus exchange programme as a part of their studies in the past five years (2005–2010). This study aims to analyze the directions and intensity of Erasmus student flows and motivation of students to take part in the student exchange programme. One of the main goals is also to measure the influence of the Erasmus study exchange on the potential international mobility of students. A multi-method approach is used in this case study, including questionnaire surveys among mobile students, interviews with Erasmus coordinators and a statistical analysis of existing data sources (especially the statistics of the geographical departments and the database of Czech National Agency for European Educational Programmes).

The results show that the motivation to student mobility is influenced by many factors. The questionnaire data reveal a major importance of language and life experience as motivational factors. The geography students choosing to study in Germany, Spain and France do so mainly for the reasons of improving their language skills. But the countries such as Norway, Finland, the Netherlands or the United Kingdom seem to attract students not only by the language motivation but in a large extend also by the possibility of further growth within their field of study. The opportunity to travel and a change of the study environment were other motivational factors mentioned especially by the students who selected destinations that are more distant from the Czech Republic. It is common for students of geography to use their study period abroad as an opportunity for travelling and this supports the view of student mobility as a specific part of tourism. The motivation of students is strongly related to their choice of study destination, which is in the case of geographers made mainly according to these criteria: language, the specialization of the foreign university as well as the geographical conditions of the study internship locality. These mainly reflect the specific interests of the investigated students.

The participation in an Erasmus exchange programme has proved to have a relatively strong influence on the increase of international mobility of respondents. The surveyed students show an increased level of mobility for further studies; however, most of them are likely to be internationally mobile for work rather than for studies in the future. The positive international study experience motivates students to search for other types of mobility, often in a broader time-space dimension. The thesis also brings a more general conceptualization of international student mobility.

Key words:

Erasmus, student mobility, globalization, internationalization, study tourism

1 ÚVOD

Současný svět je dynamicky propojen mezinárodním pohybem obyvatel a studenti tvoří výrazně mobilní složku populace. V souvislosti s procesem globalizace a evropské integrace v posledních desetiletích významně stoupá intenzita zahraniční studijní mobility ve většině vyspělých států světa, Evropu nevyjímaje. Přestože význam studijní mobility stále narůstá také prostřednictvím mezinárodních proudů českého vzdělaného obyvatelstva, čeští studenti doposud nebyli, a to nejen geografy, podrobně zkoumáni jako mobilní populace. Proto mě toto moderní interdisciplinární téma zaujalo a stalo se velkou výzvou.

Tato studie se zaměřuje na bouřlivě se vyvíjející fenomén zahraniční studijní mobility v rámci evropského prostoru v případové studii studentů geografické sekce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, kteří absolvovali zahraniční studijní stáž programu Erasmus v posledních pěti letech (2005-2010). Konkrétně budou rozebírány především otázky motivace studentů k mobilitě, kritéria výběru zahraniční univerzity a změna potenciální mobility studentů po návratu ze stáže. Příklad programu Erasmus byl zvolen z důvodu jeho největší rozšířenosti mezi českými studenty a jednotnosti srovnávacích statistik.

Téma zahraniční mobility studentů jsem si vybrala jako aktuální trend, který není v české literatuře do hloubky zpracován. Propojení mobility a vzdělávání je pro mě velmi zajímavé také z důvodu mého studijního zaměření – didaktika geografie. Erasmus stáž, kterou jsem sama absolvovala, velmi ovlivnila mě i mé studijní kolegy a motivovala mě k hlubšímu zkoumání efektů zahraničního studia. Ve výzkumu relativně nové a neprobádané problematiky na příkladu studentů geografie mě podpořil také školitel této diplomové práce, který je zároveň koordinátorem programu Erasmus na katedře sociální geografie a regionálního rozvoje PŘF UK.

Zahraniční studijní mobilita prodělává významné změny zejména od devadesátých let dvacátého století, kdy se společně se změnou politického uspořádání Evropy vyvíjely také evropské migrační trendy. Za součást těchto migračních změn považuje Rada Evropy také migraci studentů vyvolanou mezinárodní mobilitou studentů. Narůstající počet studentů využívá možnosti studovat v zahraničí v rámci rozšiřující se nabídky programů studijních mobilit. Výjimkou nejsou ani čeští studenti, kteří po pádu bipolárního rozložení Evropy stále častěji tráví část svého studia v zahraničí. Studium v zahraničí je v integrované Evropě usnadněno tzv. Boloňským procesem a zprostředkováno četnými programy mobilit. Češi jako tradičně mobilní národ využívají především nabídky nejrozšířenějšího programu Erasmus, který je administrativně poměrně jednoduchý a poskytuje většinou jednosemestrální stipendia Evropské unie pro studium na zahraničních univerzitách.

Multidisciplinární téma studijní mobility hraničí s obory migrace a cestovní ruch, jak bude dále rozvedeno v diskuzi literatury, a zasahuje také do ekonomické geografie, politické geografie, sociologie nebo psychologie. Zkoumané téma je ovlivněno mnoha faktory a evokuje nejrůznější přístupy, které zpracovávaly např. studie Findlay a King (2006), Altbach a Taichler (2001), Collins (2008) nebo Otero (2008). V literatuře jsou nejčastěji diskutována témata potenciálního odlivu mozků nebo obecnější pojetí internacionalizace vzdělávacích systémů, adaptace mezinárodních studentů, kvalita stáží, osobnostní nebo individuální přínosy stáží, bariéry zahraničního studia a další pojetí ležící za hranicí geografie. Ale přestože jsou tyto souvislosti velmi zajímavé, je nad rámec rozsahu této práce zahrnout všechny aktéry a aspekty studijní mobility. Pro svůj výzkum jsem si zvolila zkoumat jev zahraničních studijních stáží z individuálního pohledu studentů geografie se zaměřením na změnu mobility studentů po absolvování Erasmus stáže. Základní otázky tohoto výzkumu týkající se nejdůležitějších studijních destinací, motivace ke studiu v zahraničí, kritérií výběru konkrétní univerzity a změny potenciální mezinárodní mobility respondentů budou zkoumány s geografickým podtextem a důrazem na prostorové souvislosti. Po konzultacích s odborníky jsem zacílila diplomovou práci pouze na skupinu studentů svého oboru, což mi umožňuje hlubší vhled do problematiky a pravdivější interpretace výsledků. Rozhodla jsem se právě pro studium mobility svých kolegů – studentů geografie, kteří mi jsou svým prostorovým chováním blízcí.

Věřím, že tato práce přispěje k hlubšímu porozumění prostorového chování českých studentů v Evropském prostoru. Výsledky výzkumu mohou dokázat důležitost efektů studijní mobility na formování elity národa a pomoci tak ke zkvalitnění zahraničních stáží v budoucnu.

2 CÍLE PRÁCE A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Cíle práce

Tato práce se zabývá zahraničními studijními stážemi jako jednou z forem mobility. Na konkrétním příkladě studentů geografické sekce PřF UK, kteří absolvovali Erasmus stáž v průběhu akademických let 2005/2006 až 2009/2010, je zkoumáno specifické prostorové chování českých studentů. Jedním z cílů případové studie je analýza směrů a intenzit proudů zahraniční studijní mobility. Dalšími cíli jsou hlubší porozumění motivaci k zahraniční mobilitě českých geografů a vyhodnocení vlivu stáže na změnu potenciální zahraniční mobility studentů zahrnutých do případové studie. Tento výzkum je podrobněji zarámován následujícími výzkumnými otázkami a vstupními hypotézami:

Výzkumné otázky a hypotézy

1. Jak se v čase mění trendy zahraniční mobility studentů geografie na PřF UK ?

Posun studijní mobility za kvalitou byl v zahraničí popsán v souladu s měnícím se kontextem Evropské unie (Findlay a kol. 2006). Změna zájmu českých studentů geografie o různé destinace zahraničního studia bude diskutována s Erasmus koordinátory a prověřena analýzou dostupných databází a statistik o realizovaných Erasmus výjezdech a srovnáním využívanosti nabídky výjezdů geografů do jednotlivých států.

1.1 Jak se v čase mění destinace Erasmus výjezdů studentů geografie?

Do zemí Skandinávie vyjíždí relativně vyšší podíl Erasmus studentů z geografické sekce PřF UK oproti podílu výjezdů všech českých studentů.

Hypotéza 1.1 Mobilní studenti geografie stále častěji vyjíždějí na prestižní univerzity s kvalitní výukou v angličtině.

1.2 Jaká kritéria jsou nejdůležitější při výběru konkrétní Erasmus stáže?

Hypotéza 1.2.1 Při výběru Erasmus stáže je pro většinu zkoumaných geografů důležitější stát stáže než konkrétní univerzita.

Hypotéza 1.2.2 Kritéria výběru zahraniční studijní stáže jsou odlišná u studentů pregraduálního a postgraduálního studia.

2. Jaké hlavní faktory motivují studenty geografie k absolvování zahraniční studijní stáže Erasmus? Předpokládám, že motivace ke studijní mobilitě zkoumaných geografů je komplexní, odráží se v hodnocení přínosů stáže a liší se podle destinace studijního výjezdu, což ověří dotazníkové šetření.

Hypotéza 2 Celková životní zkušenost a zlepšení jazykových schopností jsou pro zkoumané mobilní studenty důležitějšími faktory motivace než odborný přínos.

2.1 Jak ovlivnila absolvovaná Erasmus stáž zkoumané studenty?

Reálný přínos Erasmus stáží pro studenty byl již dříve potvrzen. Mobilní studenti mají lepší pozici na pracovním trhu a častěji pokračují v dalším studiu, než studenti, kteří zahraniční stáž neabsolvovali (King a Ruiz-Gelices 2003).

Hypotéza 2.1 Osobní přínos studijní mobility je pro mobilní studenty geografie významnější než odborný přínos.

3. Jak se změnila potenciální zahraniční mobilita studentů geografie po absolvování

Erasmus stáže? Absolvování kvalitní zahraniční stáže motivuje studenty k uskutečnění dalších studijních nebo pracovních pobytů v zahraničí. Zahraniční stáž může být jedním z prvních impulzů vedoucích k absolvování dalších stáží nebo pracovních pobytů v zahraničí. Zahraniční výzkumy již prokázaly, že studijní mobilita prohlubuje evropskou identitu a tím přispívá ke zvýšení pravděpodobnosti mezinárodní mobility studentů do budoucna (King a Ruiz-Gelices 2003). Podobně jako ve studii King (2003), bude i v této práci zkoumána změna mobility v dotazníkovém šetření mezi mobilními studenty.

Hypotéza 3 Potenciální zahraniční mobilita studentů se po absolvování zahraniční studijní stáže Erasmus zvýší.

3 DISKUZE LITERATURY A TEORETICKÉ PŘÍSTUPY

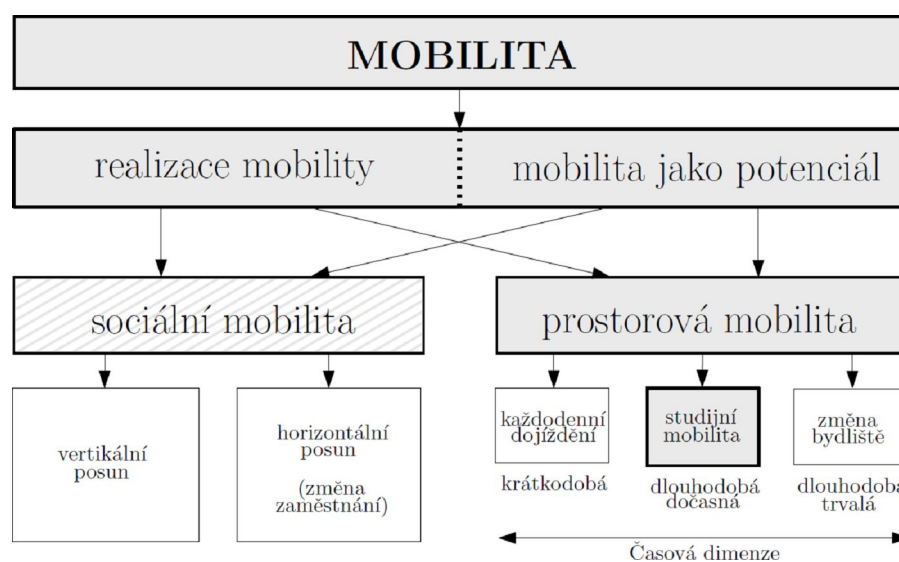
3.1 KONCEPTY MOBILITY

Tato studie se v nejobecnější rovině zabývá mobilitou, která je chápána jako pohyb v čase a prostoru. Pojem mobilita propojuje časoprostorové měřítko v jedinou dimenzi “timespace” neboli časoprostor (Hägerstrand 1970, Wallerstein 1998) a nese tak jedny z nejdůležitějších atributů sociální geografie. V tomto širokém pojetí je pojem mobility nadřazen procesům studijní mobility, migrací i cestovního ruchu, které budou v této práci podrobněji diskutovány později.

Mobilita je velmi široký pojem, který v sobě zahrnuje pestrou škálu jevů a procesů, které však vždy bývají propojeny pohybem v prostoru. Např. Kellerman (2006) poukazuje na přístup sociální geografie, která mobilitu často chápe jako jev narušující řád místa a prostoru, zároveň však mobilita dává místu nový význam a kontext. V širším pojetí se fenomén mobility nevztahuje pouze na osoby, ale také na transport zboží, informací nebo finančního kapitálu. Další témata se objevují při studiu samotného provedení a kontroly mobility, která je zprostředkována rozvojem technologií (Kitchin 2000, Bergmann a Sager 2008).

Pojem mobilita asociuje jak fyzický, tak i virtuální pohyb. Pohyb může být uskutečňován nejen v reálném geografickém prostoru, ale také ve společenské hierarchii. Tato studie se zabývá především potenciálem a realizací prostorové mobility, tedy fyzickou mobilitou v geografickém pojetí prostoru, ale okrajově se dotýká také sociální mobility, která zkoumá pohyb v rámci společenských sítí (Gather a kol. 1994). Tuto propojenou síť témat souvisejících s fyzickou mobilitou zobrazuje obr. 1, kde jsou šedou barvou zvýrazněny okruhy hlavního zaměření této práce.

Obr. 1: Časoprostorová a sociální dimenze mobility

Zdroj: Vlastní úprava a doplnění - Gather a kol. (1994)

Koncept mobility pojmají geografové v různých souvislostech a měřících odlišně. Pojem mobilita je v literatuře používán mimo jiné pro tendenci obyvatel k cestování. Konkrétním příkladem je studie Cresswell (2006), který měřil potenciální mobilitu obyvatel podle průměrného počtu jejich zahraničních cest za rok. Hlubší souvislost mobility a cestovního ruchu bude konkrétněji rozebrána na příkladu zahraničních studijních stáží.

Mnohé studie se zaměřují na mobilitu v krátkodobém horizontu ve spojitosti s dojížděním, typy dopravy a negativními vlivy na životní prostředí (Bergmann a Sager 2008). Prostorové pohyby v krátkodobém měřítku s dosahem na kratší vzdálenosti se od zahraniční studijní mobility v mnohém liší, ale témata jako je definice domova, evropská identita nebo proces globalizace se prolínají do většiny časoprostorových dimenzí mobility.

V novém kritickém pohledu a utopické vizi hodnotí moderní pojetí mobility Bergmann a Sager (2008). Je zřejmé, že mobilita má různé podoby a zasahuje celou škálu od svobody a úniku až k sociálnímu vyloučení a absolutní kontrole. Nové pojetí mobility pramení z myšlenky „zániku vzdálenosti“ („death of distance“), ke které dochází v dnešní

hypermobilní společnosti. Některé z negativních projevů hypermobilního chování, např. zvýšená produkce skleníkových plynů, se výrazně projevují již dnes a pohled do budoucna naznačuje, že mobilita nemůže narůstat donekonečna a částečným řešením problémů dnešní společnosti bude zpomalení životního tempa spojené s nižší mobilitou. Celkovým zrychlováním jako jedním z doprovodných jevů modernizace a jeho riziky se zabývá také sociolog Rosa (2005). Výše popsané předpovědi se týkají v blízké budoucnosti zejména krátkodobé mobility jako je cestování nebo každodenní dojíždění za prací. Tato studie se však zabývá dlouhodobou zahraniční mobilitou, která má stále narůstající tendenci. Zvyšování mobilního potenciálu je paralelou ke zvyšování migračního potenciálu popsaného např. v "cumulative causation theory" (Massey 1990) – „teorie narůstajících příčin“, ze které vychází cyklus mobility popsaný ve výsledcích této práce. Podobné efekty působící v této teorii, která popisuje zvýšení mobility vyvolané zahušťující se mezinárodní sítí kontaktů a zesilující se zpětnou vazbou, působí také na zvýšení mobility studentů.

Častým konceptem, se kterým bývá v literatuře mobilita spojována především v delším časovém a širším prostorovém měřítku, je globalizace (Johnston a kol. 1995, , Altbach a Teichler 2001, Kwiek 2001, Murray 2006). Mobilita je v dnešním globalizovaném světě stále důležitějším tématem jak pro sociální vědy a kulturní studie, tak také pro geografii, která propojuje sociální i přírodní aspekty tohoto fenoménu. Ve světě, který v dnešní zrychlené době můžeme vnímat jako „globální vesnici“ neboli „global village“ (Boniface a Fowler 1993), jsou nápady a myšlenky přinesené ze zahraničí přirozeně a automaticky začleňovány do našich životů a mnoho lidí předpokládá, že bude po delší dobu pracovat mimo svoji mateřskou zemi (Hubbard 2002). Propojenost globalizace a studijní mobility bude podrobněji diskutována později.

3.2 MOBILITA STUDENTŮ

Jednou z konkrétních forem mobility je studijní mobilita. Pohyb studentské populace za studiem do zahraničí nese většinu charakteristik všeobecného pojetí mobility popsaných výše, ale v některých aspektech se odlišuje. Specifika jako je zaměření na vzdělanější část populace, významné ovlivnění vzdělávacími institucemi nebo relativně dlouhodobější horizont studijní mobility hrají důležitou roli při studiu zahraničních stáží.

Ve vyspělé společnosti jsou vysokoškolští studenti výrazně mobilní složkou populace a tvoří tak strategicky významnou skupinu, která početně stále narůstá. Cestování za vzděláním ale není zcela novým konceptem. Mnoho známých osobností už v dávné historii podporovalo cestování jako způsob vzdělávání. V sedmáctém století bylo mezi vzdělanci módní podnikat

„gentlemanské“ (pánské) cesty po Evropě a tyto jízdy se staly důležitou součástí vzdělání vyšší třídy. Tradice naučné hodnoty cestování dala základ studiu v zahraničí nejprve v Evropě, později v USA, a dále se rozvinula do podoby zahraničních studijních stáží tak, jak je známe dnes. K rozvoji zahraniční studijní mobility přispívá růst hodnoty zahraniční zkušenosti a vzdělání obecně na žebříčku hodnot moderní společnosti (Weiler a Hall 1992).

Mobilita studentů na pomezí migrací a cestovního ruchu

Mezinárodní mobilita studentů probíhá na pozadí obecnějších principů a má souvislost s mnoha celospolečenskými efekty. Dlouhodobějším studiem v zahraničí a obecnějšími geografickými a společenskými pojmy, se kterými je tento typ mobility spojen, se zabývá např. studie Collins (2008). V pojetí této práce leží význam studijní mobility na pomezí migrací a cestovního ruchu a přináší mnohá multidisciplinární témata. Geografické studie vnímají mobilitu studentů různými způsoby. Jedním z přístupů je pojetí mobility jako součásti migračního procesu. Od devadesátých let se společně se změnou politického uspořádání Evropy bouřlivě vyvíjely také evropské migrační trendy. Za součást těchto migračních změn považuje Rada Evropy také migraci studentů vyvolanou mezinárodní mobilitou studentů (Rada Evropy 2010). Stále vyšší počet studentů využívá možnosti studovat v zahraničí v rámci rozšiřující se nabídky programů studijních mobilit. A právě mezinárodní studenti vytvářejí jedno z hlavních odvětví rostoucí migrace v Evropě (Salt 2005).

V analyzované literatuře se nejčastěji objevuje koncept, který zkoumá studenty v rámci migrace kvalifikovaných odborníků a popisuje pohyb obyvatel s terciárním vzděláním z chudších do bohatších států (Carrington a Detragaiche 1998). V menším měřítku se talentovaná pracovní síla také stahuje do klíčových oblastí rozvoje globální ekonomiky (Findlay 2001). Zatímco ve státech západní Evropy má dokončené terciární vzdělání přibližně třetina emigrantů, podíl vysoce kvalifikovaných odborníků mezi emigranty ve státech střední Evropy je zhruba čtvrtinový (Salt 2005)

Starší studie dokládají, že absolventi zahraničních univerzit byli jakožto kvalifikovaní odborníci často vyhledáváni a zaměstnáváni zahraničními společnostmi ve snaze prodloužit jejich setrvání v místě studia (Daley 1996, Mobo and Xi'an 1998, Hugo 1996). Podobná literatura také uvažuje potenciální ztrátu kvalifikovaných odborníků, kterou může utrpět vysílající země, a emigrace studentů je zde chápána jako forma odlivu mozků (Bratsberg 1995, Zweig 1997, Lovell 2002).

Potenciální vstup mezinárodních studentů na pracovní trh hostitelského státu po dokončení studia je většinou umožněn znalostí jazyka, zvyků a kultury získanou v průběhu stáže. Některé státy (např. Francie, Německo, Norsko, Velká Británie nebo Austrálie) se snaží vzdělané cizince udržet na svém území tím, že umožní mezinárodním studentům ihned po dokončení studií získat status zaměstnanců bez nutnosti návratu do země jejich původu v tomto přechodném období (Salt 2005).

Ze studia migračních drah vysoce vzdělaných lidí vyplývá, že z mateřské země častěji emigrují vědci, kteří získali alespoň část svého vzdělání v zahraničí (Kostelecká a kol. 2007). Z tohoto zjištění vychází také jedna z hypotéz této práce o zvýšení zahraniční mobility studentů po absolvování stáže. Součástí dotazníkového šetření jsou proto také otázky zjišťující zájem studovat a pracovat dále v zahraničí, které zkoumají potenciál případné dlouhodobější studijní nebo pracovní migrace kvalifikovaných odborníků.

Odliv mozků versus nové kontakty

Velkou hrozbou spojovanou se zahraniční mobilitou vzdělaného a kvalifikovaného obyvatelstva je odchod kvalifikovaných pracovních sil do zahraničí. Jedním z prvních impulzů k potenciální budoucí emigraci může být právě zahraniční studijní stáž. Změnu mobility studentů v dlouhodobějším měřítku ověří výsledky dotazníkového šetření. Proces odlivu mozků („brain-drain“) a jeho dopady na společnost jsou v současnosti přehodnocovány. V minulosti byla emigrace vědců považována za ztrátu pro zemi původu, ale přelomové studie (např. Mayer a kol. 1997, 2006) empiricky zjistily, že zahraniční diaspora může za určitých okolností přispívat ekonomickému růstu mateřské země. Vědecká diaspora začala být nově chápána jako skupina, která může napomoci výměně vědomostí mezi zdrojovou a hostitelskou zemí a je zdrojem užitečných kontaktů (Regets 2008). Potenciální emigrací českých vědců ve spojitosti s odlivem mozků zejména do zemí západní Evropy se zabývá studie Marešová a kol. (1997), podle výsledků tohoto výzkumu není potenciální ztráta lidského kapitálu ve vědeckém sektoru pro Českou republiku kritická, ačkoliv téměř třetina vědců uvedla, že chtějí v budoucnu odejít do zahraničí. Zahraniční studijní stáže, které trvají většinou méně než dva semestry (do jednoho roku), lze celkově považovat za krátkodobý pohyb obyvatel, který se přímo neprojevuje odlivem mozků ale spíše propojováním mozků, které vede k obohacení českého vědeckého sektoru. Zahraniční stáže se stávají normální a přirozenou součástí kvalitního vysokoškolského studia a přináší spíše přínosy pro vědecký kapitál zdrojové země.

Populaci českých studentů, kteří studují na zahraničních univerzitách, vnímám jako jakousi sociální síť, kterou pro účely své práce definuji jako „studentskou diasporu“. Termín „student diaspora“ použila např. Asmar (2005). Předpokládám, že tato studentská diaspora umožňuje upevňování mezinárodních vztahů univerzit a dalších vědeckých pracovišť, vytvářením nových kontaktů zahušťuje síť příležitostí pro své krajany a zprostředkovává jakýsi most pro přenos informací, vědomostí a inovací zpět do zdrojové země. Tyto předpoklady v závěru této práce porovnám s výsledky dotazníkového šetření. Podobný náhled na mobilitu studentů podporují i některé předchozí studie. Efekt zahraničních studijních stáží na riziko zvýšeného odlivu mozků je diskutabilní. Případná budoucí emigrace studentů z jejich mateřské země nemusí znamenat skutečnou ztrátu, tedy odliv mozků, ale může být naopak přínosem ve vybudování nových kontaktů a sítí (Vavrečková a kol. 2008). Ve studii Maresové a kol. (1997) je pro krátkodobě mobilní vědce použit termín „brain exchangers“, proces výměny mozků probíhá i v případě studijních stáží. Pokud považujeme studenty za budoucí vzdělanostní elitu, pak z mého pohledu mobilní studenti zprostředkovávají zahraniční proud mozků a v případě Erasmus stáží budují propojenou evropskou síť mozků.

3.3 STUDIJNÍ CESTOVNÍ RUCH

Studijní mobilitu je relativně obtížné úzce definovat a zařazení tohoto jevu do širšího rámce cestovního ruchu je spekulativní. Podle některých hledisek je však možné studijní mobilitu zahrnout do systému cestovního ruchu. Studenti na zahraniční studijní stáži většinou stráví méně než jeden rok a v průběhu stáže provozují volnočasové aktivity přímo spjaté s rekreací. Na mobilitu ve vzdělávání lze proto pohlížet jako na specifické odvětví cestovního ruchu a jako jednu z forem úzce zaměřeného turismu ji popsal Weiler a Hall (1992). Toto pojetí cestování za vzděláním se od mnou studovaných studijních stáží liší především časovým rozpětím a zahrnuje především širokou nabídku letních vzdělávacích kurzů v zahraničí nazývaných „educational travel“, „learning vacation“, „vacation study“ nebo „study holiday“. Jedním z hlavních vlivů na masivní rozvoj vzdělávacího cestovního ruchu mělo Hnutí vzdělávání dospělých v USA, které sílilo především v 70. letech 20. století (Eisenberg 1989) a umožnilo propojení pracovního života se vzděláváním ve volném čase.

Z pohledu cestovního ruchu je na cestování za vzděláním, přeneseně tedy i na mobilitu studentů, možné nahlížet jako na rozvíjející se hospodářské odvětví spojené s tokem financí do cílové destinace studia. V tomto směru jsou zřetelné paralely mezi studentskou mobilitou a tzv. „studijním cestovním ruchem“. Mezinárodní pohyb studentů, podobně jako mezinárodní

pohyb turistů, je propojen s pohybem zboží, služeb, osob, znalostí a kultur (Coles a Timothy 2004, Williams a Hall 2000). Zatímco široce pojatý studijní cestovní ruch není formálně nijak strukturován, tato studie se zabývá zahraničními studijními stážemi, které jsou poměrně úzce vymezeny nabídkou, podmínkami a pravidly programu Erasmus. Proces cestování bývá nicméně spojen s učením a pojmy *studijní cestovní ruch* a *studijní mobilita* jsou přirozeně propojeny.

Mobilita studentů může být také vnímána jako produktu globalizace v obecném slova smyslu (jako zrychlený pohyb osob v mezinárodním ekonomickém prostředí) i specificky jako efekt restrukturalizace sektoru vzdělání podle mezinárodních standardů vyvolaná potřebami globální ekonomiky (Altbach and Teichler 2001, Kwiek 2001). Na mezinárodní úrovni vytváří mnoho příležitostí k zahraniční výměně studentů Evropská komise, která vytvořila fondy pro rozvoj této mobility. Jedním z nejdůležitějších programů Evropské komise je program Erasmus, který má za cíl vytvoření silnější evropské identity a propojení evropského vysokoškolského systému v souladu s ideou Boloňského procesu (Teichler a Gordon 2001, Nuthall 2004). Počet evropských profesionálů, kteří prošli integrovaným mezinárodním vzdělávacím systémem se stále zvyšuje (Favell 2004). Tento trend naznačuje další zřejmý cíl mezinárodní mobility studentů, kterým je zformování mobilních, jazykově vybavených absolventů, kteří budou řídit evropskou integraci v budoucnu (King 2003).

V posledních desetiletích se svět vědy internacionalizuje mnohem více a rychleji než v minulosti (Kostelecká a kol. 2007). Tento trend vytváří prostor pro vznik globálního trhu vzdělávání a napovídá tomu, že zahraniční stáže budou v budoucnu častým předmětem studia geografů. Proces internacionalizace evropských vzdělávacích systémů, které nabízejí širokou škálu mezinárodních studijních programů, vyúsťuje v kosmopolitní studentskou populaci (OECD 2001). Mobilita studentů je většinou dočasná, ale má globální dopady (Findlaly a kol. 2006). Mezinárodní vzdělávání je úzce propojeno s procesem transnacionalizace a mezinárodní mobilita studentů umožňuje pohyb znalostí a vytváření mezinárodních sítí (Collins 2008).

Tak jako ostatní procesy v dnešním globalizovaném světě se i mobilita zrychluje a k tomuto zrychlování přispívá technologický pokrok, zrychlení mezilidské komunikace a celkové zrychlení životního tempa jedinců i celé společnosti (Bergmann a Sager 2008). Právě mobilní studenti jsou dobrým příkladem pro zkoumání efektů zrychleného životního tempa dnešní doby. Zvýšenou zahraniční mobilitu jako doprovodný jev globalizačního procesu diskutují také Daniels a kol. (2001). Murray (2006) používá pro měření míry globalizace např. měřítko propojenosti celosvětových sítí nebo sílu globálních proudů obyvatelstva,

což koresponduje se zahraničními proudy studentů v rámci mezinárodní sítě vysokoškolských pracovišť.

Jiné pojetí interpretuje mezinárodní mobilitu studentů jako kulturu mobility mládeže a přirozené spotřební chování (Mansvelt 2005). V tomto konceptu jsou hledány paralely mezi cestou do zahraničí za různými cíli (studium, pracovní stáž, cestování, dobrovolnické projekty, atd.). Studenti jsou méně ovlivňováni tradičními ekonomickými faktory (získání práce, zvýšení budoucích příjmů), ale mladí lidé jsou k mobilitě motivováni především získáním zážitků a zkušeností (Mason 2002, Murphy-Lejeune 2003). Hledisko motivace přispívá k chápání specifického charakteru studijního cestovního ruchu.

Toto pojetí je v souladu s konceptem postmoderního individuálního chování mládeže, které umožňuje mobilním studentům uvědomit si svoji vlastní identitu a dotvořit ji (Beck a Beck-Gernsheim 2002). Mezinárodní zkušenost bývala také vyjadřována jako forma kapitálu (Bourdieu 1986), která se mísí s dalšími formami kapitálu (především se sociálním a kulturním kapitálem) a která bývá vykládána také jako mobilní kapitál, jenž může být využit pro budoucí kariéru (Li a kol. 1998). Mezinárodně mobilní studenti jsou proto vnímáni jako migrační elita, která je připravena se stěhovat a čelit všem změnám prostředí a životního stylu (Murphy-Lejeune 2003). Z tohoto konceptu vychází moje hypotéza o zvýšení mobility studentů po absolvování zahraniční stáže.

Multidisciplinární téma mobility je také předmětem studia dalších oborů kromě geografie. Vlivem zážitku na osobnost a další rozhodování se zabývají pedagogicko-psychologické teorie, které mohou napomoci k pochopení procesu zvýšení mobility studentů. Změnou přístupu k novým situacím, rozhodovacím procesem a výběrem se zabývá např. Kirchner a kol. (2006) v teorii „zážitkového cyklu“ neboli „experience cycle“ (viz příloha 1), která je paralelou k principu rozhodování v geografickém prostoru.

Život v cizí zemi je pro studenty silnou multikulturní zkušeností i zážitkem. Mnozí studenti se musí při prvotních kontaktech s lidmi z celého světa vyrovnat s kulturním šokem a projít procesem adaptace na odlišnou kulturu a jazyk. Studenti v průběhu zahraniční stáže procházejí jednotlivými fázemi adaptační křivky od stavu zamilovanosti, přes kulturní šok a přizpůsobení, až po mistrovství (Black a Mendenhall 1991). Zahraniční studijní pobyty vytvářejí ideální podmínky pro vytvoření globální komunity (Hechanova-Alampay a kol. 2002). Zahraniční zkušenost studenty změní a často u nich vede k větší toleranci, čímž mohou zahraniční studijní programy předcházet mezinárodním konfliktům dnešního světa.

Ze sociologického a psychologického hlediska zkoumala smysl institucionálně zarámovaného pobytu v zahraničí pro mladé Evropany Voldánová (2006). Faktory, které ovlivňují mobilitu studentů, jsou podle Voldánové (2006) především rodinný sklon k mobilitě, privilegovaný evropský původ, jazykové schopnosti a podpora institucí. Právě program Erasmus, kterého se týká tato studie, je výrazně institucionálně ovlivněn.

Mobilita studentů nebyla doposud ve větší míře zkoumána českými geografy, přestože význam studentů pro pohyb obyvatelstva v současném globalizovaném světě je zásadní. Také ze zprávy OECD (2001) vyplývá, že by mobilitě studentů měla být věnována ve výzkumu větší pozornost. Existují české studie, které zkoumají především sociologické, psychologické nebo ekonomické aspekty zahraničních studijních stáží (Vavrečková a kol. 2008, Voldánová 2006), ze kterých se tato práce inspiroje, ale geografické pojetí studijní mobility je v české literatuře zastoupeno minimálně. Čeští geografové (např. Kostecká a kol. 2007) rozebírají migraci vědců a kvalifikovaných odborníků, ale proudy mozků na nižší hierarchické úrovni, ale populací mezinárodně mobilních studentů se zabývá spíše zahraniční literatura. Z těchto důvodů vychází tato práce především ze zahraničních zdrojů a česká literatura slouží spíše pro srovnání výsledků s jinými přístupy a získání komplexnějšího náhledu na problematiku.

3.4 ASPEKTY STUDIJNÍ MOBILITY

Kvalita a efektivnost studijních stáží

Úspěch programů podporujících mezinárodní mobilitu studentů, jako je Erasmus, bývá měřen buď kvalitou nebo kvantitou studentské mobility, případně kombinací obojího. Pro kvantitativní popis jsou používány absolutní počty studentů absolvujících stáž, délka jejich stáže a často také tzv. „studentoměsíce“, tedy průměrný počet měsíců stáže na jednoho studenta (Evropská kancelář UK 2010). Kvalita zahraničních stáží bývá měřena buď z perspektivy studentů a jejich pocitů po návratu ze stáže nebo objektivnějším měřením pomocí testování schopností studentů ve specifických oblastech před a po stáži. Druhý zmíněný přístup, který použil např. Stronkhorst (2005), je méně častý zřejmě z důvodu celkové větší náročnosti. První ze zmíněných přístupů použili ve své studii Keogh a Russel-Roberts (2009), kteří zkoumali ohodnocení osobních přínosů zahraniční stáže malým vzorkem německých studentů. Bylo zjištěno, že němečtí respondenti této studie byli se zahraniční stáží celkově spokojeni a že jejich osobní i studijní očekávání a potřeby byly naplněny bez ohledu na jazykové bariéry, kterým

museli čelit. Další možností, jak objektivněji měřit přínos stáže, je šetření s odstupem několika let a porovnání reálné situace absolventů stáže se stavem studentů, kteří stáž neabsolvovali. Tuto metodu aplikovali např. King a Ruiz-Gelicense (2003).

Kvalitu mezinárodní mobility a přínosy zahraničních výměnných pobytů a stáží ve své studii rozebírá také Stronkhorst (2005). Z výsledků studie na holandských vysokých školách vyplývá, že celkové pojetí přínosů mezinárodní mobility studentů by mělo být v současnosti přehodnocováno (Stronkhorst 2005). Podle Stronkhorsta byla v posledních desetiletích považována jakákoliv zahraniční studentská mobilita za přínosnou bez kritického posouzení její kvality a za nejvhodnější nástroj internacionalizace školství a společnosti bylo považováno navyšování počtu studujících v zahraničí.

Stronkhorst (2005) poukazuje na délku trvání výměnného pobytu jako na jeden z klíčových faktorů ovlivňujících přínosy v osobnostní i akademické rovině. Výsledky jeho studie přispívají k názoru, že tři až čtyřměsíční zahraniční stáže jsou příliš krátké na zdokonalení dovedností a kompetencí. Dalším faktorem, který podle Stronkhorstovy studie ovlivňuje efektivitu mezinárodní mobility studentů, je institucionální podpora a motivace studentů, kterou se budu dále zabývat v mém výzkumu. Internacionalizace tedy nelze dosáhnout pouhým zvýšením počtu studentů, ale spíše zvyšováním kvality zahraničních stáží, např. jejich promyšlenější koncepcí a prodlužováním.

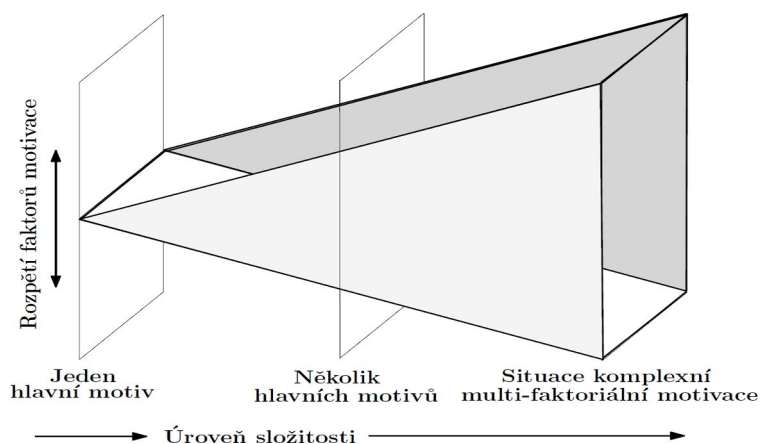
Můj výzkum se od výše popsané holandské studie liší především v dobrovolnosti účasti studentů na stáži. V porovnání s dotazovanými holandskými studenty, pro které byla zahraniční stáž povinnou součástí studia definovanou kurikulem, očekávám u mých respondentů, kteří se zahraniční stáže účastní dobrovolně, odlišné výsledky. Předpokládám, že čeští studenti, kteří se aktivně a dobrovolně chopili možnosti zahraničního studia, budou vykazovat celkově větší spokojenost a více zdůrazňovat osobní přínos stáže.

Motivace ke studijní mobilitě

Motivace studentů i kritéria výběru konkrétní stáže mohou být ovlivněny mnoha faktory, které zkoumá behaviorální geografie. V chování mobilních studentů je možné sledovat paralely s teorií procesu výběru destinace a prostorového chování turistů, popisované např. ve studiích Pizam a Mansfeld (1999) nebo Mansfeld (1992). Cestování může být iniciováno jedním motivem, více hlavními motivy nebo propojeným komplexem mnoha motivů. Obr. 2 ukazuje, že čím větší počet faktorů motivace ovlivňuje prostorové chování, tím složitější je odlišit

jednotlivé motivy zvláště (Mansfeld 1987). Se stoupající komplexností motivace se oddělené vyhodnocování důležitosti jednotlivých motivů pro předpověď budoucího prostorového chování stává stále obtížnějším. Předpokládám, že motivace Erasmus studentů k mobilitě je komplexní, a proto v této studii nebude vliv jednotlivých motivačních faktorů na budoucí mobilitu detailně analyzován, aby nedošlo k zavádějícím interpretacím. Otázky motivace jsou zahrnuty v přístupech behaviorální geografie, geografie volného času, propojeny s psychologíí i s výběrem destinace a prostorovým chováním turistů a dokazují nejasné zařazení studijní mobility na rozhraní několika vědeckých disciplín a nutnost interdisciplinárního přístupu k výzkumu.

Obr. 2: Úrovně složitosti motivace k cestování

Zdroj: Vlastní přepracování schématu „Complexity Level of Motivation“ (Mansfeld 1987)

Studijní mobilita v sobě zahrnuje také náplň volného času studentů, která se může výrazně lišit v závislosti na vybrané destinaci studia a roční době (Cushman a kol. 1996). Volnočasové aktivity neboli „leisure“ zkoumají také Roberts (2002) nebo Williams a Montanami (1995). Motivací k aktivitám ve volném čase může být např. únik od společnosti nebo naopak vyhledávání společenských aktivit (Iso-Ahola 1984, Jackson a Buton 1989). Podobně jako k výběru volnočasových aktivit vedou faktory úniku nebo naopak cíleného vyhledávání, předpokládám, že také motivace ke studijní mobilitě může být velmi různorodá.

V dotazníkovém šetření je rozebírána motivace studentů a jejich důvody k absolvování zahraniční stáže. Tuto otázku pokládali také Di Pietro a Page (2008) vybraným francouzským a italským studentům. Navíc zkoumají vnější vlivy na výběr stáže, jako je zaměstnání rodičů studentů. Z jejich výsledků vyplývá, že zaměstnání rodičů nemá prokazatelný vliv na pravděpodobnost zahraničního studia jejich potomků (Di Pietro a Page 2008). Ve své práci proto většinu vnějších vlivů zanedbávám a ptám se studentů především na jejich osobní motivaci.

Podle mnohých vědců je vnitřní motivace studentů jedním z nejdůležitějších prvotních impulzů vedoucích k absolvování zahraniční stáže (Stronkhorst 2005). Motivace je silně spjata s očekávanými přínosy plánované stáže. Pro mnohé mladé Evropany je klíčovou motivací ke studijní mobilitě zlepšení jazykových schopností (především angličtiny). Dalším silným motivem je kulturní zkušenost získaná v průběhu zahraničního studia, která je výhodou při vstupu mládeže na pracovní trh (Salt 2005). Podobně také studie King a Ruiz-Gelices (2003) poukazuje na jasnou souvislost mezi motivací studentů, očekávanými osobními přínosy a reálnými osobními přínosy stáže. Nejsilnějšími motivy pro zkoumané britské studenty byly zlepšení jazyka, kulturní zkušenost vyplývající ze života v cizině, osobní rozvoj obecně a kariérní růst, zatímco akademický a odborný přínos byly studenty vyhodnoceny jako méně významné. Tento výsledek budu ověřovat také na svém vzorku studentů v otázkách motivace a přínosů stáže.

Beck a Beck-Gernsheim (2002) zkoumají souvislosti mezi individualizací a globalizací a zahraniční studium vidí jako cestu k realizaci vlastních životních cílů včetně kariéry. Období studia je klíčové pro osobnostní rozvoj a studium v zahraničí může výrazně změnit budoucí životopis studentů (Beck a Beck-Gernsheim 2002). Maiworm a Teichler (1996) i King a Ruiz-Gelices (2003) přispěli k chápání přínosů zahraničních studijních stáží nejen ve smyslu jazykových a interkulturních dovedností, ale také ve smyslu transformace těchto hodnot do úspěšnější budoucí kariéry.

Bariéry studijní mobility

Studie zabývající se různými důvody, které zabraňují studentům uskutečnit zahraniční studijní stáž, zdůrazňují zejména bariéry finanční, jazykové, institucionální omezení a nedostatečnou motivaci studentů. Jazyková bariéra výjezdu na stáž často pramení z kvality předchozího vzdělání a rodinného zázemí studentů (Findlay a kol. 2006). Na francouzských a italských univerzitách jsou hlavními kritérii výběrového řízení akademické a jazykové znalosti studentů (Di Petro a Page 2008) a k výsledkům jazykových zkoušek se při výběrových řízeních přihlíží také na českých univerzitách. Jak předpokládám, nedostatečná jazyková vybavenost a nízké sebevědomí je také jedním z faktorů, které brání vyšší studijní mobilitě českých studentů. Důležitost institucionální podpory v průběhu zahraniční stáže zmiňuje Stronkhorst (2005). Opper (1987) rozebírá nedostatek zahraničních zkušeností a kontaktů studentů samotných, jejich rodin i jejich univerzit. Tito nezkušení studenti nepřikládají zahraniční stáži význam v kvalifikačním a kariérním růstu. Předpokládám, že pro dnešní české studenty bude faktor zahraničních

zkušeností jejich rodičů méně významný, a proto se v mém dotazníku zaměřuji na osobní zahraniční zkušenost a další faktory motivace českých studentů.

Poměrně četné jsou studie zkoumající ekonomické aspekty zahraničních studijních stáží. Nedostatečné finanční prostředky jsou jednou z nejvýznamnějších důvodů, který studentům zabraňuje zúčastnit se zahraničních programů (Findlay a kol. 2006). Z porovnání výsledků dvou rozsáhlých průzkumů Evropské komise (Evropská komise 2000, Otero 2008) vyplývá, že ačkoli socio-ekonomické zázemí studentů zůstává nadále významnou bariérou dalšího rozvoje Erasmus programu, přístup vysokoškolských studentů k programu Erasmus za poslední desetiletí prokazatelně mírně vzrostl a mezinárodní mobilita tak byla umožněna většímu počtu studentů s horším socio-ekonomickým zázemím. Tato práce zkoumá skupinu studentů, kteří již zahraničí stáž absolvovali, a proto se rozmanitými bariérami studia v zahraničí zabývá pouze okrajově.

Efekty, projevy a přínosy studijní mobility

Literatura se zabývá efekty, projevy a přínosy zahraničních stáží na různých úrovních. V globálním a národní měřítku umožňuje mobilita studentů budoucí elitě národa budovat mezinárodní sociální sítě, a proto může být klíčovým mechanismem probíhajícího procesu oddalování významu místa bydliště a občanství (Zelinsky a Lee 1998). Fenomén zahraničních studijních stáží umožňuje spontánní sdružování a vytváření komunikačních sítí na vyšší úrovni, tedy mezi vysoce vzdělanými emigranty a mateřskou zemí. Vlivem těchto takzvaných „diasporních sítí“ na prudký rozvoj komunikačních technologií a využívání internetu se zabývala např. Kostelecká a kol. (2007). Mobilní studenti mohou díky moderním komunikačním technologiím přínos zahraniční stáže snadno rozšířit do své mateřské země proudem informací především po komunikačním kanálu internetu. Revoluce rozvoje internetu umožnila zrychlení a usnadnění toku informací po celém světě (Dodge a Kitchin 2000).

Kromě výše popsaných efektů ve větším prostorovém měřítku, vyvolává pobyt v zahraničí také osobní změny u každého studenta individuálně. Efekty zahraničních stáží jsou zkoumány především v rovině přínosů pro studenty ve smyslu multikulturality, evropského občanství a změny zahraniční mobility, která je klíčovým tématem této práce. Individuální dopady zahraniční mobility mohou být různorodé a projevují se i ve změně vnímání prostoru. Ve studii Becka a Beck-Gernsheima je zaveden termín „*place-polygamy*“, který vyjadřuje individuální pocit spokojenosti, známosti a domova na více místech na světě. Ve zdomácnění na více kulturně odlišných místech světa vidím souvislost s konceptem „*prostorové schizofrenie*“, který byl uplatňován např. ve studii Bičík a kol. (2001). Pojem *prostorové schizofrenie* využívají čeští geografové při studiu druhého bydlení a vyjadřují jím úzkou provázanost člověka s více

místy najednou. K podobnému efektu osobního vztahu a prostorové preference k více lokalitám najednou může podle mého názoru vést i studentská mobilita a alespoň dočasně tak vzniká fenomén „prostorové schizofrenie studentů“.

Často zmiňovanými hodnotami, na které zahraniční stáž působí jsou např. porozumění cizím kulturám nebo přijetí společného evropského dědictví. Na konkrétním příkladě roční stáže britských studentů na zahraniční univerzitě King (2003) ve svém výzkumu došel k závěru, že zahraniční stáž formuluje hlubší evropskou identitu účastníků a přináší studentům hlubší vhled do evropských otázek a problémů. Zahraniční zkušenost vede často nejen k posílení vztahu k Evropě ale v menší míře také k prohloubení vztahů k mateřské zemi.

Kromě efektu změny evropské identity, dochází po absolvování zahraniční stáže u britských studentů také ke zvýšení pravděpodobnosti, že budou po dokončení studia mobilní v mezinárodním prostoru (King a Ruiz-Gelices 2003). Otázka evropské identity je velmi rozporuplná a může být ovlivněna kromě samotné Erasmus stáže i mnoha dalšími faktory jako např. předchozími zahraničními zkušenostmi studentů nebo jejich rodin a bývá často chybně interpretována (King 2001), a proto se tímto tématem v mé práci nebudu hlouběji zabývat. Jakkoli jsou všechny výše popsané efekty silně provázané, v mé studii se jako geograf zaměřím na prostorovou otázku potenciální budoucí mobility studentů.

Hypotézu o silnější potenciální zahraniční mobilitě Erasmus studentů podporují také další britské výzkumy jako např. Connor a Pollard (1996). Konkrétní výsledky ukazují, že studenti, kteří absolvovali Erasmus stáž, mají ve srovnání s ostatními studenty přibližně dvojnásobně vyšší pravděpodobnost zahraniční migrace po ukončení studií a trojnásobně vyšší pravděpodobnost, že již žijí v zahraničí (King a Ruiz-Gelices 2003). Potenciální budoucí mobilita Erasmus studentů se tedy projevuje jako významně více mezinárodně zaměřená, než u ostatních studentů. Tímto aspektem mezinárodní mobility studentů se budu ve této studii dále podrobněji zabývat a pokusím se prokázat, zda ke zvýšení mobility dochází podobně jako v cizině také u českých Erasmus studentů.

Několik studií potvrzuje reálný přínos Erasmus stáží pro studenty. Z porovnání ve studii King a Ruiz-Gelices (2003) vyplývá, že studenti, kteří absolvovali roční zahraniční studijní stáž, častěji pokračují v doktorandském studiu, získávají lepší práci s vyšším platem a mívají menší problémy s nezaměstnaností než studenti, kteří zahraniční stáž neabsolvovali. Efektivitu mezinárodní mobility studentů silně ovlivňuje také délka trvání stáže, kterou analyzuji ve své studii. Podle výsledků Stronkhorsta (2005) je období 3-4 měsíční stáže příliš krátké a nepřináší reálný pokrok ve sledovaných kompetencích studentů.

Studijní mobilita v Evropě

V Evropě se studijní mobilitou zabývá především Evropská komise, která prohlašuje, že mobilita za studiem by se měla stát příležitostí pro všechny mladé Evropany. Studijní mobilita je důležitá pro posílení evropské konkurenceschopnosti, vytvoření společnosti znalostí a prohloubení pocitu evropského občanství v mladé generaci (EU Youth Report 2000). Mobilita směřující do evropských států i na jiné kontinenty zasahuje nejrůznější skupiny mládeže včetně žáků základních škol, studentů středních i vysokých škol, dobrovolníků, účastníků školení i profesního výcviku. Kromě programu Erasmus, kterému se věnuji ve své práci, vyjíždí mnozí studenti na zahraniční vysoké školy v rámci jiných programů. Dalšími možnostmi studia mimo Evropskou unii analyzuje např. Di Pietro a Page (2008). Evropská komise podporuje mobilitu v rámci celoživotního učení mnoha programy, jako je Comenius, Leonardo, Mládež v akci nebo pro tuto studii použitý program Erasmus. Širokou nabídku stipendií a programů mobility konkrétně pro české studenty a mládež mapují četné brožury a publikace (např. Kyselicová a Borecká 1997, Rovná 2000 nebo Borecká a kol. 2002). Na studijní stáže často navazují studentské pracovní stáže neboli „internship“. Jejich přínos je v mnohých ohledech srovnatelný s přínosem studijních pobytů (Stronkhorst 2005) a často jsou studijní i pracovní stáže zkoumány zároveň (Frindlay a kol. 2006). Statistické informace o mobilitě jsou bohužel v rámci různých institucí a států neúplné a nehomogenizované. Také z tohoto důvodu je tato práce úzce zaměřena na mobilitu v rámci jednoho programu (Erasmus).

V souvislosti s procesem globalizace a díky evropské integraci významně roste mobilita studentů ve většině evropských států především v posledních desetiletích. V mnohých zemích tvoří zahraniční studenti specifickou identitu univerzit, např. na britských univerzitách se podíl zahraničních studentů pohybuje kolem 11 % (Frindlay a kol. 2006). V České republice je podíl mezinárodních vysokoškolských studentů výrazně nižší, což je způsobeno především jazykovou bariérou mnoha českých vysokých škol. Pokud se tedy zaměříme na kritérium počtu zahraničních studentů na českých školách, můžeme považovat internacionalizaci v českém vysokoškolském vzdělávání za relativně méně pokročilou oproti západoevropským státům. Na druhou stranu je však počet příjezdů zahraničních studentů výrazně převážen počtem výjezdů českých studentů (NAEP).

Fenomén zahraničních stáží prodělává v posledních letech mnohé změny. Jedním z trendů zkoumaných zejména v anglicky mluvících zemích je odklon mezinárodní mobility studentů od evropských destinací. Britští studenti preferují v rámci stáží mimoevropský prostor,

zejména Severní Ameriku a Austrálii (Findlay a kol. 2006). Změnu destinací preferovaných českými studenty bude v rámci evropské nabídky později rozebírat i tato práce

Proces evropská integrace, který se odehrává především na poli Evropské unie, vyžaduje především jazykové a kulturní znalosti, které mohou být získány právě při zahraničních studijních stážích. V rámci Boloňského procesu vytváření evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání, bylo jako jeden z cílů v Boloňské deklaraci z roku 1999 stanoveno zlepšení mobility studentů v rámci EU. Ministři z 29 evropských zemí včetně České republiky podepsali tuto deklaraci a přijali tak program, který se stal akčním plánem rozvoje vysokého školství v Evropě do roku 2010 (Boloňský proces 2009). Studentská mobilita je podporována právě prostřednictvím programu Erasmus a dalších. Rozvoj zahraniční spolupráce vysokých škol je také v souladu se Strategií celoživotního učení České republiky (MŠMT 2009).

3.5 ZÁKLADNÍ TERMÍNY

Vzhledem k tomu, že většina použitých zdrojů byla cizojazyčná, bylo často obtížné hledat česká synonyma mezinárodně zavedených pojmů. Pro účely této práce byly definovány pojmy, které bývají v literatuře používány ve více významech a vyžadují proto specifikaci. Mnoho pojmů užívaných v mé práci je v české literatuře téměř neznámých a je proto nutné přesně vymezit jejich význam v této práci. *Mobilita* je definována jako schopnost pohybovat se v prostoru, jak dočasně tak i trvale (Knox a kol. 2007). *Studijní mobilita* je většinou dočasná mobilita za účelem studia, která je v pojetí této práce chápána jako synonymum mobility studentů. Pojem *stáž* je v literatuře tradičně používán pod významem pracovní stáže, ale v mé práci je pro zkrácení a jednoduchost tento pojem používán ve smyslu *studijní stáže*. Pojem *student* je míněn vysokoškolský student denního studia podle definice Institutu pro statistiku UNESCO. *Výměna mozků* („brain exchange“) je mezinárodní krátkodobá výměna (méně než jeden rok) vědců a vysokoškolských studentů, za účelem práce na společných vědeckých projektech. Vědci jsou chápáni jako osoby s vysokoškolským a vyšším vzděláním, které pracují ve výzkumu v jakémkoliv typu vědecké instituce, včetně vysokoškolských pedagogů. *Vysoce kvalifikované obyvatelstvo* neboli „highly skilled“ je definováno jako populace s ukončeným terciárním vzděláním (Dumont a Lemaitre 2004). Pojem *potenciální mobilita* je v této práci využíván jako synonymum *mobilitního potenciálu* nebo *potenciálu mobility* a těmito pojmy je vždy myšlena *zahraniční potenciální mobilita* neboli uvažování o případné budoucí realizaci studijní stáže nebo práce v zahraničí.

Nejpodstatnější pojmy, které je třeba pro studium studijní mobility definovat jsou *cestování* a *migrace*. Cestování lze chápat jako pohyb jedinců za určitým cílem a může ve svém nejobecnějším významu zahrnovat migraci, turismus i mezinárodní mobilitu. Tyto formy prostorového pohybu se od sebe však liší. Migrace a *turismus* (neboli cestovní ruch) jsou odlišné především ve faktorech doby strávené v zahraničí, motivace a cílů prostorového pohybu (Migraceonline 2010). Někteří autoři oddělují migraci a *cestovní ruch* podle hlediska hromadnosti a organizovanosti (Bauman 1999). Zahraniční mobilita organizovaná studijní institucí, která má relativně hromadné projevy, je předmětem studia této práce. *Studijní mobilita* je délkou svého trvání blízká krátkodobé migraci, která podle definice OSN trvá minimálně tři měsíce a maximálně jeden rok, ale na rozdíl od mobility migrace probíhá za cílem usazení se a bývá doprovázena hlubší integrací s místní komunitou. Mobilitu studentů by bylo sice možné považovat za podkategorii studijní či pracovní migrace nebo za specifickou součást cestovního ruchu, ale detailní zařazení studijní mobility není cílem této práce.

Klíčovou terminologickou otázkou je používání pojmů mobilita nebo migrace. Rozdíl ve významu těchto pojmů je především ve vzdálenosti a délce trvání, případně dočasnosti přesunů studentů. Starší literatura většinou považovala mezinárodní pohyb studentů za formu migrace, především pokud se jednalo o migraci na dlouhou vzdálenost a o absolvování celého víceletého studijního programu v zahraničí, a tato migrace byla často spojována s debátou o odlivu mozků (Skeldon 1997). King a Shuttleworth (1995) používali pro zkoumání mezinárodních pohybů irských absolventů také pojem migrace.

Přesto je ve většině literatury preferován pojem mobilita, především pro studie zkoumající přesuny studentů v rámci Evropy. O mobilitě se konkrétně píše v souvislosti s krátkodobými studijními nebo pracovními zahraničními stážemi v rámci studijního programu na domácí univerzitě, které většinou netrvají déle než jeden nebo dva semestry a které bývají značovány za výměnné, neboli tzv. „exchange programy“ (Jallade a Gordon 1996, Murphy-Lejeune 2003, Eichler 1996, West 2001). Mobilita je celkově širší pojem, zahrnující v nejobecnějším významu veškeré formy pohybů.

Přestože prostorové pohyby, které ve své studii analyzuji, splňují nejjednodušší definici migrace jakožto pohyb osoby mezi dvěma místy po určitý časový úsek (Boyle a kol. 1998:34), používám pojem mobilita z následujících důvodů. Jak bude podrobněji rozvedeno ve výsledcích, většina respondentů dotazníkového šetření v této studii absolvovala stáž, která trvala jeden nebo dva semestry, a naprostá většina z nich se po absolvování stáže vrátila zpět na českou univerzitu, proto je nepovažuji za migranty. Dalším důvodem je všeobecné používání pojmu studentská mobilita pro program Erasmus, kterého se moje studie týká.

Pojem mobility v sobě zahrnuje velkou šíři procesů od sociálního posunu, přes každodenního dojíždění až po trvalé přesuny, kterým se věnují migrační studie (Knox a kol. 2007). Zatímco migrace popisuje proces stěhování obyvatelstva za účelem trvalého nebo relativně dlouhodobého setrvání, v následujících kapitolách bude rozebírána prostorová mobilita převážně dočasného charakteru. Pro účely mé práce jsem si *studijní zahraniční mobilitu* definovala jako většinou dočasný pohyb za účelem studia v zahraničí (dále jen studijní mobilita).

Pro účely této práce je mobilita studentů definována obdobně jako ve zprávě International student mobility report (2004), která chápe mezinárodní mobilitu studentů jako zahraniční pohyb studentů v rámci studijních programů vysokoškolského vzdělávání. Britská statistická agentura vysokoškolského vzdělávání (HESA 2010) používá typologii mezinárodní mobility studentů, ve které rozlišuje *příjezdovou a výjezdovou mobilitu* („inward or outward mobility“) a *výměnnou nebo jednostrannou mobilitu* („exchange or oneway mobility“). Tato studie se podle této klasifikace zabývá *výjezdovou mobilitou výměnného typu*. Při klasifikaci studijní mobility podle délky jejího trvání bývají vyčleněny tři základní typy: mobilita za celým studijním programem vedoucí k získání titulu („diploma mobility“), za částí studijního programu („credit mobility“) a další dobrovolná mobilita uskutečněná z různých osobních důvodů (HESA).

Zahraníční studie zkoumají mobilitu studentů v mnoha rovinách. Pro migrační studie je zásadní rozlišení mezi vnitřní a mezinárodní mobilitou studentů. Vnitřní mobilita zahrnuje změnu bydliště vyvolanou výběrem vysoké školy nebo migrační rozhodnutí po skončení studia. Studie týkající se zahraniční migrace studentů se zaměřují především na prvotní migraci vyvolanou rozhodnutím absolvovat celý studijní program v zahraničí a na případný návrat absolventů do jejich země původu po absolvování zahraničního studijního programu nebo na pokračování v zahraniční kariéře. Na rozdíl od těchto studií se v mé diplomové práci se zaměřím na mobilitu studentů v průběhu jejich studia, obzvláště na fenomén zahraničních studijních stáží zprostředkovaný programem Erasmus, které spadají do kategorie *výměnných studijních stáží*.

4 METODIKA

Multidisciplinární téma studijní mobility vyžaduje komplexní přístup, a proto byly v tomto výzkumu využity kvantitativní, kvalitativní i kombinované metody. Kromě kvantitativního vyhodnocení dostupných databází a statistických materiálů (poskytnutých zejména NAEP, univerzitní Evropskou kanceláří a portálem Evropské komise) bylo provedeno také dotazníkové šetření, které kombinuje uzavřené a otevřené otázky ve vlastním sestaveném dotazníku. Pro hlubší porozumění trendů studijní mobility byla navíc podobně jako v případě výzkumu Findlay a kol. (2006) provedena kvalitativní analýza prostřednictvím řízených rozhovorů s významnými aktéry, jak bude popsáno dále v této kapitole. Pro zpracování, vyhodnocení a prezentaci výsledků výzkumu byla použita statistická analýza dat v programu SPSS a Microsoft Excel. Pro zpracování některých grafů posloužil statistický grafický editor R, mapy byly vytvořeny v programu ARC GIS a k prezentaci vlastních schémat byl využit grafický editor IPE a Microsoft Word.

Metodika práce vychází zejména z obecných principů kvalitativního a kvantitativního výzkumu shrnutých v publikacích Hendl (2005), Hendl (2006) a Gavora (2000). Při plánování, tvorbě a zpracování dotazníkového šetření byla využita především publikace Disman (2000). Základními metodami tohoto výzkumu jsou řízené rozhovory a dotazníkové šetření, které kombinuje kvalitativní i kvantitativní přístupy, jedná se tedy o smíšený výzkum (Hendl 2005). Na začátku práce byly formulovány hypotézy, jak je to běžné u kvantitativního výzkumu, zároveň však uplatňují kvalitativní analýzu, která umožňuje vystihnout zvláštnosti zkoumaných jevů a přináší nové podněty k dalšímu zkoumání. Komplementárním využitím obou výzkumných orientací se pokusím získat komplexnější obraz zkoumané reality mobility, jak doporučuje Gavora (2000).

Téma studijní mobility zasahuje daleko za hranice geografie a didaktiky, ale výzkumné otázky zaměřené na změnu mobility, preferenci studijních destinací nebo spojitost s cestovním ruchem jsou převážně geografického charakteru. Před zahájením samotného výzkumu byla zmapována problematika a zjištěna dostupnost statistických materiálů. Po získání vlastní zkušenosti z Erasmus pobytu, sledování projevů studijní mobility, rozhovorech s některými českými i mezinárodními Erasmus studenty a po konzultaci s vedoucím práce byl stanoven smysl a cíle práce. V úvodní fázi výzkumu byla provedena obsahová analýza dostupné vědecké literatury k tématu studijní mobility. Většina diskutovaných článků byla publikována v angličtině

a k jejich získání byly využity především databáze knihoven (např. Scopus nebo Web of Science), internetové vyhledavače (Google Scholar) a část jsem získala přes e-mailovou poštu na požádání přímo od autorů. Protože celá práce vychází především ze zahraniční literatury, zvolila jsem pro jednotnost a přehlednost citace bez skloňování v původním mezinárodním tvaru jmen autorů. Cizí nebo nové pojmy jsou v textu odlišeny uvozovkami. Po shromáždění a prostudování dostupné literatury byly formulovány výzkumné otázky a předběžné hypotézy.

Dostupné statistické materiály k pozdější analýze byly čerpány především z internetových stránek Evropské komise, Národní agentury pro evropské vzdělávací programy a Zahraničního oddělení rektorátu Univerzity Karlovy. Následně byli kontaktováni zástupci vybraných institucí s žádostí o osobní konzultaci, která přinesla vysvětlení dalších podrobností a náhled na problematiku od různých zainteresovaných subjektů. Přesné vyčíslení a srovnávání počtu zahraničních studentů je velmi obtížné vzhledem k různorodosti jednotlivých kurzů, multilaterálních dohod i individuálních mobilit studentů. Metodiky statistik jednotlivých států se liší a jsou za ně zodpovědné instituce s různou organizovaností, které často používají rozdílné definice zahraničních studentů. Z těchto důvodů jsou souhrnná mezinárodní srovnávání statistik spíše ilustrativní a podrobněji bude rozebrána pouze mobilita v rámci programu Erasmus.

Hlavním výzkumným nástrojem této práce je dotazníkové šetření. Před samotným sestavením dotazníku proběhlo předběžné mapování situace a krátké rozhovory se zainteresovanými zaměstnanci fakulty o průběhu výběrových řízení, zájmu studentů a dalších aspektech studijních stáží Erasmus. Při sestavování dotazníku jsem se inspirovala vlastní zkušeností z Erasmus pobytu, strukturovanými rozhovory o dané problematice s dalšími českými i zahraničními Erasmus studenty a také otázkami, obsaženými v jiných studiích, např. Stronkhorst (2005). Sestavovaný dotazník byl částečně přizpůsoben také dotazníkům Evropské komise a uveřejněným závěrečným zprávám z Erasmus výjezdů. Dotazník použitý pro tento výzkum je však cíleněji zaměřený na změnu mobility a podrobnější geograficky zaměřené otázky. Celkově byl obsah dotazníku podřízen cílům a výzkumným otázkám práce. Vzhledem k nedostatku české literatury, zabývající se studijní mobilitou, bylo do dotazníku zahrnuto širší spektrum témat pro získání komplexnějšího obrazu studované problematiky. Z důvodu omezeného rozsahu dotazníku i celé diplomové práce ale nemohla být do podrobné analýzy zahrnuta všechna související témata.

Dotazník je pro přehlednost rozdělen do několika částí a jednotlivé otázky jsou očíslovány (viz zvláštní příloha D). Sestavený dotazník obsahuje většinu otázek s uzavřenými odpověďmi a několik otevřených otázek, které používám především k bližšímu vysvětlení a přesnější interpretaci zkoumaných jevů a které jsou zařazeny především ke konci dotazníku,

aby respondenty nezdržely hned v úvodu a neodradily je od dalších odpovědí. Převaha uzavřených položek byla použita z důvodu snazšího vyhodnocování a kvantitativní analýzy. Ve vstupní části dotazníku je v hlavičce uvedena zastřešující katedra a fakulta, univerzita a školitel, kontakt na autorku a vysvětlení významu odpovědí respondentů a pokyny k vyplňování jednotlivých položek dotazníku. Respondenty má k pečlivému vyplnění a vrácení dotazníku motivovat zajímavé téma, které se týká jejich vlastních zkušeností a nabídka poskytnutí výsledků výzkumu v případě jejich zájmu. Otázky jsou v dotazníku seřazeny podle logického řazení témat. Po identifikačních údajích o studentovi a zahraniční univerzitě následuje pět tematických bloků, pro přehlednost a lepší pochopení oddělených názvy. Řazení těchto bloků je chronologické a odpovídá procesu rozhodování studentů od motivace přes kritéria výběru, průběh studijní stáže, změnu mobility až po závěrečné shrnutí přínosů. V závěru dotazníku je zařazeno poděkování respondentům za jejich spolupráci.

Jednou z inspirací pro seřazení témat v dotazníkovém šetření byla koncepce studijního cestovního ruchu. Výjezd za vzděláváním probíhá ve třech fázích: plánování, realizace a vyhodnocení, které často vede k uskutečnění další vzdělávací cesty (Weiler a Hall 1992). Tyto fáze se promítnou také do struktury dotazníku této studie s důrazem na motivaci při výběru studijní stáže a vyhodnocení absolvované stáže v kontextu plánování případné další mobility. Při vytváření nástroje měření změny mobility studentů jsem se inspirovala studií King (2003), který změnu mobility vyjádřil jako usilování studentů následnou kariéru propojenou s migračními trasami v cizině. Pro detailnější rozbor jsem otázky potenciální mobility rozdělila na mobilitu pracovní a studijní. Některé otázky se různým způsobem ptají téměř na totožnou informaci (např. v případě motivace, kritérií výběru nebo přínosů). Zdvojení otázek bylo použito pro zvýšení reliability dotazníku.

Některé otázky použité v dotazníku budou porovnány s výstupem ze závěrečných zpráv z Erasmus pobytů (NAEP). Toto srovnání ovlivnilo výběr nástroje posuzovací škály. V otázkách, které budou pro srovnání využívány, je použita tradiční škála s lichým počtem stupňů, stejně jako v závěrečných zprávách. U jiných otázek je pro vyšší bdělost respondentů a omezení nerozhodného postoje použita čtyřstupňová škála. K použití sudého počtu stupňů ve škále odpovědí k otázkám motivace a kritérií výběru Erasmus stáže jsem přistoupila na základě podnětů z pilotního ověření dotazníku. V oficiálních závěrečných zprávách jsou některé otázky formulovány až příliš jednoduše, některé až tendenčně, což koresponduje s oficiálními ideály programu a snahou dokumentovat naplnění cílů programu Erasmus. Cíl této práce je jiný, a proto byly otázky dotazníku formulovány složitěji, ve vývoji v čase a cíleně pro potřeby následných analýz.

Dotazník byl pilotně vyzkoušen na deseti Erasmus studenty z geografické sekce v průběhu setkání Erasmus studentů organizovaném přírodovědeckou fakultou. Při pilotním ověření dotazníku byla kontrolována zejména celková struktura, vyváženost typů otázek, srozumitelnost a adekvátní rozsah dotazníku. Studenti při pilotáži vyplňovali dotazník a přidávaly písemné i slovní komentáře k němu. Zpracování výsledků pilotáže poskytlo nové podněty pro změny formulací a struktury dotazníku. Studenti, kteří byli do pilotáže zahrnuti, nebyli dále osloveni při realizaci finálního dotazníkového šetření.

Po pilotáži a konzultacích byl dotazník upraven a rozeslán e-mailem s doprovodným dopisem vysvětlujícím hlavní cíl a smysl dotazníkového šetření a obsahujícím další pokyny (viz příloha 2). Samotný dotazník byl k emailu přiložen jako příloha ve formátu formuláře souboru Word, který umožnil snadnou manipulaci se souborem a ušetřil respondentům čas při zaznamenávání odpovědí. Respondenti, kteří nereagovali na první výzvu, byli kontaktováni opakovaně. Komunikace s respondenty přes internet jim poskytla dostatek času pro vyplnění dotazníku a jeho odeslání zpět na moji e-mailovou adresu. Metoda dotazníkového šetření má svá omezení. V případě této práce je jedním z omezení dobrovolná účast respondentů, kterou zohledňuji v interpretaci výsledků dotazníkového šetření.

Předmětem výzkumu jsou mobilní studenti geografie. Pro snazší srovnávání a z důvodu dostupnosti statistik byli zkoumáni pouze studenti, kteří využili pro studijní mobilitu program Erasmus v posledních pěti akademických letech. Výběrovým souborem tohoto výzkumu je 184 studentů geografické sekce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze (dále jen PřF UK), kteří absolvovali studijní stáž Erasmus v posledních pěti letech, tedy od akademického roku 2005/2006 do akademického roku 2009/2010. Období posledních pěti let bylo zvoleno z důvodů ucelenosti dostupných statistik a významnému rozvoji studijní mobility v nedávné době. Kontakty na respondenty v podobě e-mailové adresy jsem získala zčásti z databází poskytnutých Erasmus koordinátory geografické sekce a zčásti ručním výpisem z archivu v Erasmus kanceláři PřF UK. Přístup do těchto archivů byl povolen oficiálním prohlášením proděkana pro zahraniční styky Doc. RNDr. Vitem Vilímkem, CSc. a zprostředkován fakultním koordinátorem programu Erasmus Doc. RNDr. Davidem Havlíčkem, CSc.

Po opakovaných žádostech a opětovném rozesílání dotazníků ve třech etapách studentům, kteří neodpověděli, bylo dosaženo návratnosti 62,5 % (115 respondentů). Menší vzorek dotazovaných studentů v mém výzkumu je kompenzován jejich relativní srovnatelností. K výběru menšího počtu respondentů z důvodu srovnatelnosti se přiklání i Keogh a Russel-Roberts (2009), kteří dělali rozhovory pouze se sedmi studenty. Tito respondenti reprezentovali největší skupinu studentů, vyjíždějících na stejnou univerzitu a lze u nich očekávat ovlivnění

podobnými podmínkami (např. klimatickými nebo jazykovými). Dotazníky byly sbírány v průběhu prosince 2009 a ledna 2010. Po shromáždění dotazníků byly odpovědi studentů kódovány do systému SPSS, ve kterém probíhalo další vyhodnocení výsledků. Předběžné analýzy (shlukování a kategorizace odpovědí na otevřené položky) byly provedeny již v průběhu editace.

K vyhodnocení a interpretaci výsledků dotazníkového šetření byla využita statistická analýza dat v programu SPSS. Metody analýzy vycházejí především z publikací Hendl (2006) a Disman (2000). Z důvodu dobrovolnosti účasti respondentů na dotazníkovém šetření se nejedná o náhodný výběr a snahou této studie není převádění výsledků o zkoumaných geografech na všeobecnou platnost, ale spíše detailní sonda do zkoumané skupiny studentů geografie. Generalizované výsledky budou v textu zaokrouhlovány na celá čísla procent z důvodu zanedbatelnosti významu desetin procenta při počtu 115 respondentů. Pro širší zarámování a interpretaci výsledků výzkumu byla použita obsahová analýza již dříve shromážděné dostupné literatury.

Tato studie se pokouší hodnotit vliv zahraniční studijní stáže na změnu zahraniční mobility. Mobilita nabývá různých hodnot, které byly při sestavování a vyhodnocení dotazníku kvantifikovány jako mobilní potenciál. Změna mobility je vyjádřena rozdílem mobilního potenciálu studentů před a po absolvování Erasmus stáže. V této práci je pojem mobilní potenciál využíván jako synonymum potenciální mobility nebo potenciálu mobility a těmito pojmy je vždy myšlena zahraniční potenciální mobilita neboli uvažování o případné budoucí realizaci studijní stáže nebo práce v zahraničí. Ze „síly mobilního potenciálu“ vyjádřené celkovým indexem mobility lze přibližně předpovídat pravděpodobnost uskutečnění další zahraniční mobility za studiem nebo za prací.

Jako indikátor potenciální mobility a případné migrace do budoucna byly v dotazníku použity otázky týkající se uskutečnění další zahraniční stáže a případné budoucí práce v zahraničí. Představou dlouhodobější pracovní aktivity v zahraničí zjišťují skutečnou provázanost a aklimatizaci na mezinárodní prostředí a potenciální nebezpečí odlivu mozků. Konkrétním nástrojem měření změny mobility je porovnání indexů studijní a pracovní mobility před a po absolvování Erasmus stáže. Index mobility je převedení čtyřstupňové odpovědi respondentů na číselné vyjádření (od -2 do +2). Při součtu indexu studijní a pracovní mobility je získán index celkové mobility (viz obr. 3).

Obr. 3: Výpočet potenciálu zahraniční mobility

Potenciál studijní nebo pracovní mobility	Index studijní nebo pracovní mobility (M_S nebo M_P)	Celkový index mobility ($M = M_S + M_P$)	Celkový potenciál mobility	Celkový mobilní potenciál souhrnně
Absolutně neplánuje / Nepřemýšlí o tom	-2	-4	Výrazně nízký	Nízký
Spíše neplánuje	-1	-2	Spíše nízký	
		-1		
		0	Střední	Střední
Spíše plánuje	1	1	Spíše vysoký	Vysoký
Určitě plánuje	2	2	Výrazně vysoký	
		3		
		4		

Zdroj: Vlastní zpracování

V mnoha analýzách jsou porovnávány charakteristiky dvou skupin respondentů. Např. u skupin respondentů s různým počtem zahraničních zkušeností je porovnávána změna celkového indexu mobility v průběhu Erasmus stáže. V souvislosti s hrozbou odlivu mozků se dotazník okrajově zmiňuje také o dalším vzdělání Erasmus studentů. Podílu respondentů, kteří pokračují v doktorském studiu, bude porovnán s podílem všech studentů posledního ročníku magisterského studia geografie, kteří pokračují v navazujícím studiu.

Původním záměrem bylo pro relativní porovnání zájmu studentů na jednotlivých geografických katedrách použít celkové počty studentů na těchto katedrách v posledních letech. Potřebné statistiky o počtech studentů v jednotlivých oborech jsem získala z interních materiálů geografické sekce. Vyhodnocení rozdílného zájmu studentů jednotlivých kateder se však ukázalo být obtížné a zavádějící z důvodu prolínání některých studijních oborů (především učitelských kombinací) a jejich nepřesného zařazení pod jedinou katedru.

Při obsahové analýze odpovědí na otevřené položky dotazníku se pokouším o hlubší interpretace a vysvětlení se snahou o objektivnost a nezávislost na mých osobních názorech. Popsány budou jak typické, tak také výjimečné případy. Kvalitativní odpovědi jsou zařazením do analytických kategorií a vyjádřením jejich frekvence pro srovnání převedeny na kvantitativní míru. Propojení kvantitativního a kvalitativního přístupu bylo voleno pro získání komplexnějších výsledků.

Pro srovnání vzorku studentů geografie byla použita analýza závěrečných zpráv českých studentů, kteří absolvovali zahraniční studijní stáž v rámci programu Erasmus, zveřejněných v celostátní databázi Národní agentury pro Evropské vzdělávací programy (dále NAEP). Výstupy z databáze, které byly pro srovnání použity, zpracovala NAEP ve výpisu k datu 26.11. 2009. Do tohoto výpisu byly zahrnuty zprávy 2785 českých studentů, kteří absolvovali Erasmus stáž v roce 2008/2009, což je více než polovina všech českých Erasmus studentů v daném

akademickém roce. K porovnání budou použity zejména otázky týkající se motivace studentů, jazyka výuky a celkového hodnocení stáže (viz příloha 3). V původním plánu výzkumu bylo zamýšleno srovnávat výstupy z většího množství otázek, ale detailní výpis z databáze závěrečných zpráv mi nakonec bohužel nebyl z administrativních důvodů poskytnout ani ze strany NAEP ani ze Zahraničního oddělení rektorátu UK.

Porovnání některých výsledků mého dotazníkového šetření s databází závěrečných zpráv je spíše ilustrativní z důvodu rozdílné metodiky sběru a zpracování dat. Předepsaná závěrečná zpráva, kterou jsou povinni vyplnit všichni Erasmus studenti, obsahuje většinu otevřených otázek, které umožňují nespecifikovaný počet a kvalitu odpovědí, na rozdíl od mého dotazníku, ve kterém je většina položek uzavřených nebo přesně definovaných (pro snazší vyhodnocování a lepší interpretaci výsledků). Např. v otázce motivace mohli čeští studenti vypsát libovolné množství faktorů, kdežto mnou zkoumaní geografové přesně tři nejdůležitější faktory motivace z předepsaného výběru. I přes výše popsané odlišnosti v metodice uvádím porovnání obou dotazníků ve výsledcích uvádím za účelem zasazení studentů geografie do širšího kontextu české mobilní studentské populace. Pro širší zarámování a porovnání mobility zkoumaných studentů geografie byla použita také data z interních materiálů institucí (Evropská kancelář UK, Erasmus kancelář PřF UK a geografická sekce PřF UK).

K hlubšímu porozumění trendům zahraniční studijní mobility, ověření interpretace výsledků dotazníkového šetření a ověření změny zájmu se strany studentů o jednotlivé studijní destinace, vedly řízené rozhovory s koordinátory programu Erasmus (viz příloha 4). Osloveni byli koordinátoři na různých úrovních organizace programu Erasmus: institucionální koordinátor UK, fakultní koordinátor PřF UK i koordinátoři na čtyřech katedrách geografické sekce PřF UK (viz příloha 5). Při osobních řízených rozhovorech tvořily kostru předem připravené otázky (viz příloha 6), na které navazoval polostrukturovaný rozhovor vyplývající z nových zjištění a komentářů koordinátorů. Psaný záznam z těchto řízených rozhovorů byl následně kvalitativně vyhodnocen a z podobných komentářů byl vytvořen obecnější popis trendů studijní mobility geografů.

Důležitou složkou výstupů a prezentace výsledků práce jsou grafické prvky, a proto byla velká část interpretačně nosných schémat, map, tabulek a grafů a obrázků zařazena přímo do textu. Podružné a rozsáhlejší výstupy byly odsunuty do příloh. Text této práce se zaměřuje pouze na vybrané nejzajímavější výsledky a nosná témata a z důvodu omezeného rozsahu neobsahuje komentáře všech výsledků. V poslední fázi práce byly výsledky zobecněny a propojeny s existujícími teoretickými koncepty v kapitole závěrů. Závěrečná část studie přináší možné perspektivy do budoucna a navrhuje problematiku dalšího možného výzkumu.

5 VÝSLEDKY

5.1 DESTINACE STUDIJNÍ MOBILITY

Většina výsledků této studie pochází z dotazníkového šetření mezi studenty geografie na PřF UK, kteří absolvovali Erasmus stáž v letech 2005 až 2010. Kromě čistě prostorového rozložení budou analyzována také související témata preference studijní destinace, motivace a efektů studijní mobility. Výsledky tohoto výzkumu budou částečně srovnávány s výsledky předchozích výzkumů v jiných evropských státech. Výsledky shrnují kvalitativní i kvantitativní vyhodnocení odpovědí na výzkumné otázky a ověřují platnost hypotéz, ke kterým se vrací závěrečná kapitola práce.

V souvislosti s procesem globalizace a díky evropské integraci roste význam mobility studentů nejen celosvětově, ale také ve většině evropských států především v posledních desetiletích. Téměř třetinu zahraničních vysokoškolských studentů, kteří se rozhodli studovat v zahraničí, přitahují americké univerzity. Tito cizinci však představují pouze 3,5 % z celkového počtu univerzitních studentů v USA, zatímco podíl zahraničních studentů v některých evropských státech přesahuje 10 %. Příkladem takových zemí s vysoce internacionalizovaným vzdělávacím systémem jsou Francie, Německo, Velká Británie a Rakousko (Beckouche a Richard 2004). Právě do těchto států směřuje většina studijních výjezdů v rámci programu Erasmus také z České republiky. Čeští mobilní studenti svým geografickým rozložením přibližně odpovídají lokalizaci všech zahraničních studentů na světě, z nichž 71 % studuje v pěti zemích světa (USA, Velká Británie, Německo, Francie a Rakousko), jak popisuje atlas Beckouche a Richard (2004).

Nejvýznamnějším zprostředkovatelem studijní mobility v rámci EU je program Erasmus, který za 22 let své existence umožnil studium v zahraničí více než 2 milionům studentů (Evropská komise 2009). V akademickém roce 2007/2008 využilo 182 697 Erasmus studentů studijních a v menší míře také pracovních pobytů. Mobilita probíhá mezi 2500 vysílajícími a 2 464 přijímacími vysokoškolskými institucemi včetně UK (NAEP). Čeští studenti jsou v rámci programu Erasmus jedni z nejmobilnějších v Evropě (viz obr. 4). V roce 2007/2008 absolvovalo Erasmus stáž 1,54 % českých vysokoškolských studentů, což byl ve třetí nejvyšší podíl v Evropě (viz příloha 7). Čeští studenti využívají zahraniční studijní stáže Erasmus ve větší míře než studenti ze srovnatelných evropských států. Z Maďarska, Slovenska nebo Polska vyjelo v roce 2007/2008 na Erasmus stáž pouze méně než 1 % vysokoškolských studentů. Speklativní

zdůvodněním relativně vyšší mobility českých studentů by mohlo být silnější uvědomování si přínosů studijních stáží, větší rozhled, ctižádost či jazyková vzdělanost v českém vysokoškolském prostředí oproti srovnatelným postkomunistickým státům. Nabízí se také paralela poměrně vysoké mobility českých studentů s vysokou mobilitou české populace obecně. Vysoké potenciální mobilitě Čechů nasvědčuje obliba zahraničního cestovního ruchu a s ní související průměrný počet zahraničních cest popsany ve studii Cresswell (2006), podle které byli Češi v roce 1991 jedni z nejmobilnějších v Evropě. K relativně častému cestování do zahraničí vede malá rozloha Česka, porevoluční cestovatelské klima v české společnosti, ale také tradice mobility ve vzdálenější historii českého národa.

Absolutní i relativní počty mobilních studentů v evropských státech se výrazně liší (viz příloha 8). Tyto rozdíly ovlivňuje zejména velikost státu a geografická vzdálenost země původu a destinace. Na poli zahraniční studijní mobility hrají v Evropě významnou roli také další faktory, jako je evropská politika svobody pohybu, uznávání titulů v rámci Boloňského procesu nebo nabídka výměnných studijních programů, které výrazně zjednodušily mezinárodní pohyb studentů.

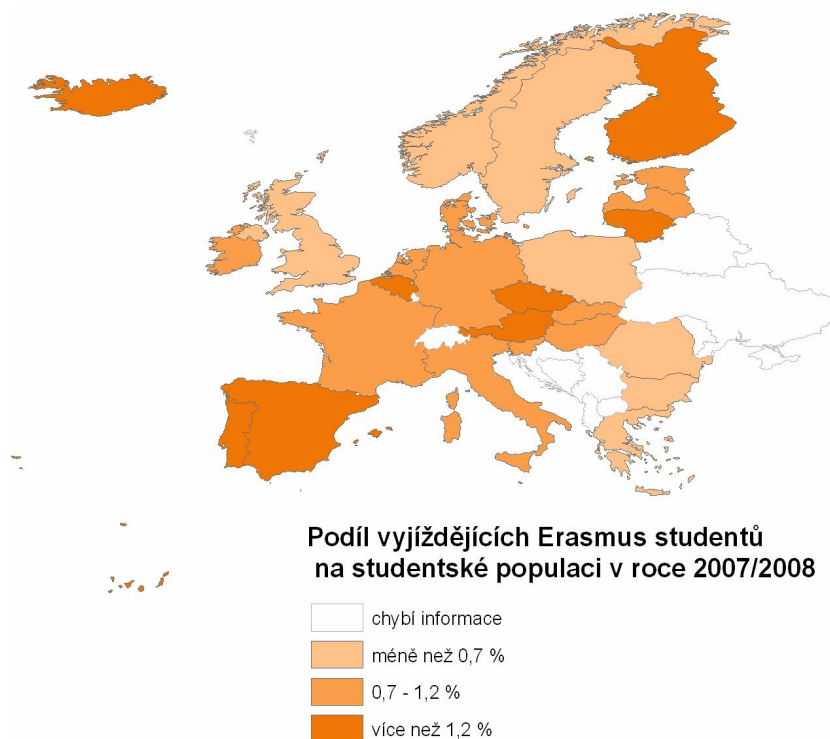
Nabídka možných zahraničních kontaktů je v Evropě poměrně široká. V rámci programu Erasmus je možné organizovat studijní i pracovní výjezdy (dále stáže) do 27 členských států EU a jejich zámořských území, Norska, Islandu, Lichtenštejnska a Turecka (NAEP). V rámci Evropy hostí jednoznačně nejvíc mezinárodních studentů Velká Británie (přibližně 230 000 mezinárodních studentů) následovaná Německem a Francií jako dalšími hlavními destinacemi studijní mobility (viz příloha 8). Tyto hlavní destinace evropských mezinárodních proudů studentů mají dlouhou tradici studijní mobility a s existující hustou sítí vybudovaných zahraničních kontaktů, a proto hostí velké množství zahraničních studentů relativně k jejich velikosti (OECD 2001). Pokud se zaměříme pouze na program Erasmus, Velká Británie nefiguruje v první trojici vyjíždějících států ani nejčastějších destinací, především z důvodu silnějších kontaktů se zámořskými anglicky mluvícími státy. Jak bude podrobně hodnoceno později, co do počtu Erasmus studentů jsou jednoznačně nejdůležitější vysílající země i hostitelské destinace Německo, Francie a Španělsko, tedy rozlohou velké státy, kde se mluví světovými jazyky.

Česká republika jakožto destinace mezinárodní mobility studentů nabývá na významu, přestože hostí relativně malý počet zahraničních studentů. Zatímco v roce 2004 hostila Česká republika 14 923 zahraničních studentů, do roku 2007 jejich počet vzrostl na 24 483 (OECD (2009). Např. mezi akademickými roky 1998/1999 a 2001/2002 byl v Česku zaznamenán největší nárůst počtu zahraničních studentů (113 %) ve srovnání s ostatními evropskými státy

(viz příloha 8). Ačkoliv je toto srovnání pouze ilustrativní a relativní z důvodu nesystematického shromažďování dat o zahraničních studentech v mnoha státech, svědčí o rostoucím významu České republiky na poli evropské studijní mobility.

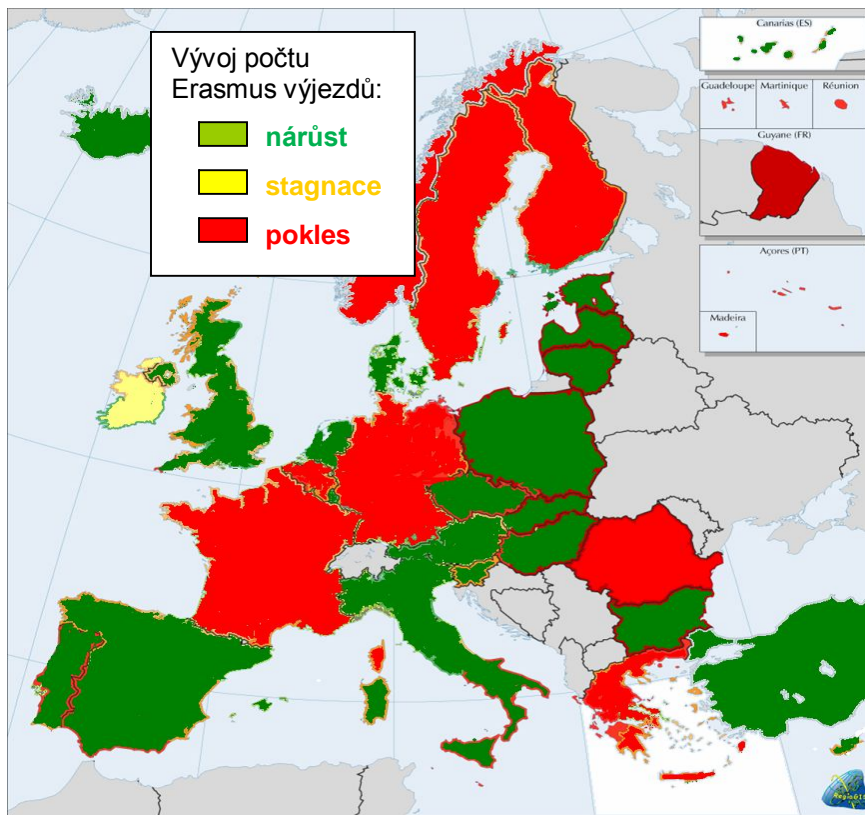
Obr. 4: Podíl vyjíždějících Erasmus studentů na studentské populaci států Evropy v roce 2007/2008

Zdroj: Erasmus statistiky Evropské komise (2009)

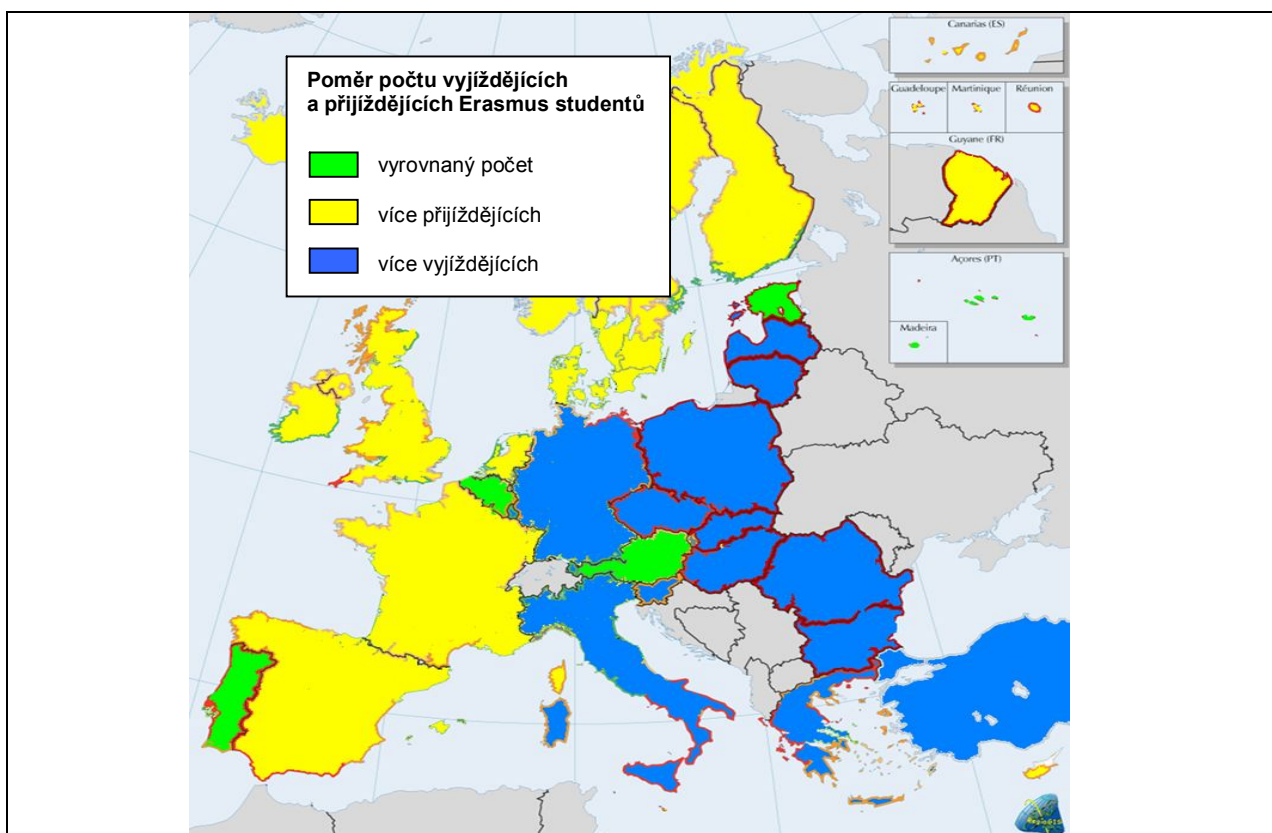
Studijní mobilita v rámci programu Erasmus zaznamenává v souhrnném celoevropském měřítku neustálý nárůst (NAEP). Při bližším pohledu na výjezdy z jednotlivých států je však možné zaznamenat i klesající tendenci. Na příkladu vývoje počtu Erasmus výjezdů se projevuje rozdílná poloha jednotlivých států v rámci evropského pole vzdělávání. Rozdíl trendů Erasmus mobility dokumentuje (obr. 5). V červeně označeném pásu států západní a severní Evropy s vyspělým vzdělávacím systémem, univerzitami poskytujícími kurzy ve světových jazycích a dlouholetou tradicí studijní mobility (Francie, Belgie, Německo, Norsko, Švédsko, Finsko) dochází k poklesu zájmu o Erasmus stáže. Studenti těchto států mohou díky lepšímu postavení tamních univerzit na světovém poli vzdělávání využívat relativně širší nabídky jiných programů mobilit než je Erasmus a začínají stále vyjíždět za studiem také mimo evropský kontinent, jak prokázala např. studie Findlay a kol. (2006). Studenti z těchto států s nejvyspělejším vzdělávacím systémem nejsou tak výrazně motivováni ke studiu v zahraničí z důvodu vysoké kvality studia v jejich domovském státě a vzhledem k dobré úrovni jazykových znalostí často odpadá také důvod zlepšení jazyka.

Obr. 5: Změna počtu Erasmus výjezdů z evropských států mezi roky 2006/2007 a 2007/2008

Zdroj: NAEP – Erasmus – Semináře

Obr. 6: Poměr počtu příjezďících a vyjíždějících Erasmus studentů v evropských státech v roce 2007/2008

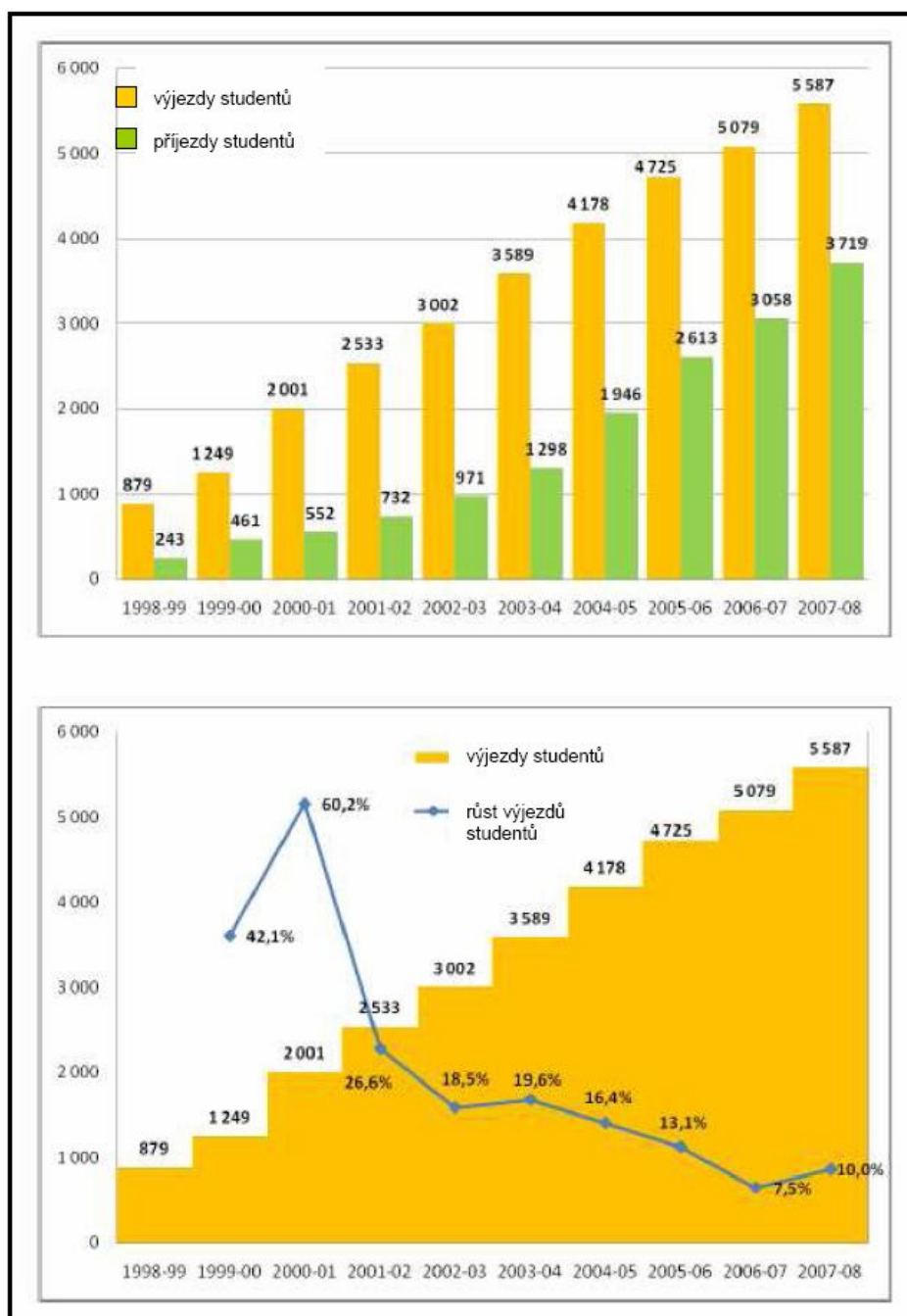
Zdroj: NAEP – Erasmus – Semináře

Na rozdíl od popsaných nejvyspělejších států Evropy se Česká republika svojí geografickou polohou i poměrně krátkou tradicí zahraniční studijní mobility řadí do pásu států s narůstající Erasmus mobilitou (označené zeleně). Dlouholetá izolace od západní Evropy způsobila umělou bariéru a zacílení spolupráce středoevropských vysokých škol na východ. Od devadesátých let umožnilo prolomení železné opony přirozené propojení evropského vzdělávacího prostoru, které se stále projevuje narůstajícím zájmem o programy mobilit jako je Erasmus mezi studenty postkomunistického bloku. Kromě postkomunistických států střední Evropy vykazují narůstající počet Erasmus výjezdů také jihoevropské státy (Itálie, Španělsko, Portugalsko). Rozdělení evropského prostoru vzdělávání na západní a východní zónu je projevuje také v převaze počtu příjíždějících studentů nad vyjíždějícími ve státech západní a severní Evropy, které poskytují kvalitní výuku v angličtině. Nejžádanější evropské studijní destinace, které jsou na obr. 6 označeny žlutou barvou, hostí více Erasmus studentů než vysílají.

Počet českých studentů mobilních v rámci programu Erasmus stále stoupá. V akademickém roce 2007/2008 absolvovalo Erasmus stáž 5587 studentů, což je více než šestinásobek počtu studentů mobilních o devět let dříve, tedy v roce 1998/1999, kdy program Erasmus v České republice začínal. K největšímu nárůstu počtu mobilních studentů došlo v prvních třech letech fungování programu Erasmus a v posledních letech se tento nárůst již zpomaluje (viz graf 1). Z těchto statistik se dá usuzovat, že největší nárůst mobility byl odezvou relativního nedostatku příležitostí k mobilitě v 90. letech a že rozrůstající se nabídka programů začíná pomalu zaplňovat trh poptávky po zahraniční mobilitě. Navíc je přirozené, že meziroční rozdíly statisticky nejvíce rostou z původních nižších počtů mobilních studentů a při zvyšujících se absolutních počtech výjezdů už relativní nárůsty nemohou být tak vysoké.

Studium v zahraničí se v posledních dvaceti letech výrazně zjednodušilo díky procesu evropské integrace a zájmu zemí přilákat zahraniční studenty na globálním trhu vzdělávání. Vznikající tendence mobility českých studentů je součástí celoevropského trendu silícího trhu se studenty popsaného výše v diskuzi literatury (Salt 2005). Částečně je vzrůstající počet Erasmus výjezdů českých studentů možné vysvětlovat navyšujícím se počtem studentů českých vysokých škol (viz příloha 9). Z relativizovaných výpočtů však vyplývá, že se neustále zvyšuje také podíl vyjíždějících Erasmus studentů na české vysokoškolské populaci. Porovnání statistik NAEP a ČSÚ ukazuje, že zatímco např. v roce 2002/2003 absolvovalo Erasmus stáž pouze 1,2 % českých vysokoškoláků, v roce 2007/2008 se tento podíl zvýšil na 1,5 %.

Graf 1: Vývoj mobility českých studentů a zaměstnanců v rámci programu Erasmus v letech 1998/1999 – 2007/2008

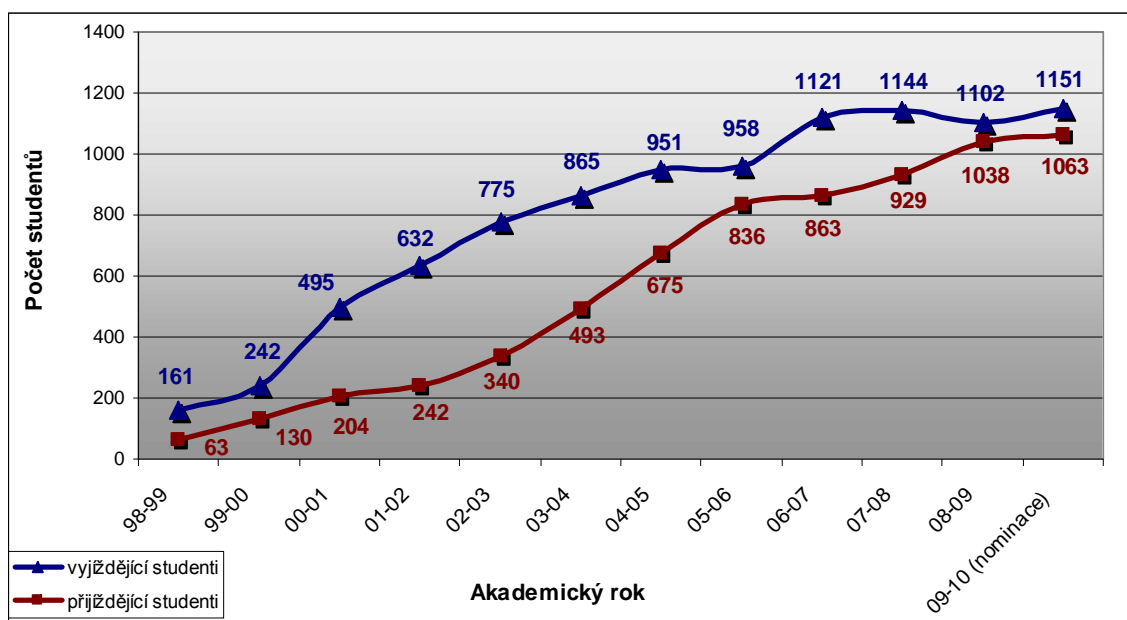

Zdroj: NAEP – Erasmus – statistiky (1998–2009), částečná vlastní úprava

Rozdíl v počtu vyjíždějících a přijíždějících studentů na české univerzity (viz graf 2) je způsoben rozložením sítě meziuniverzitních kontaktů, které jsou směřovány především do univerzit západní Evropy. Pro většinu studentů z těchto vyspělých států není omezená nabídka předmětů v angličtině na českých univerzitách dostatečně lákavá. Stejně tak jsou podle slov univerzitního koordinátora (Konzultace s Erasmus koordinátorem UK 2009) pro české studenty celkově nejlukrativnější univerzity nejvyspělejších států poskytující širokou nabídku kvalitních kurzů ve světových jazycích (především v angličtině). Tento trend přispívá k tvrzení, že mobilita

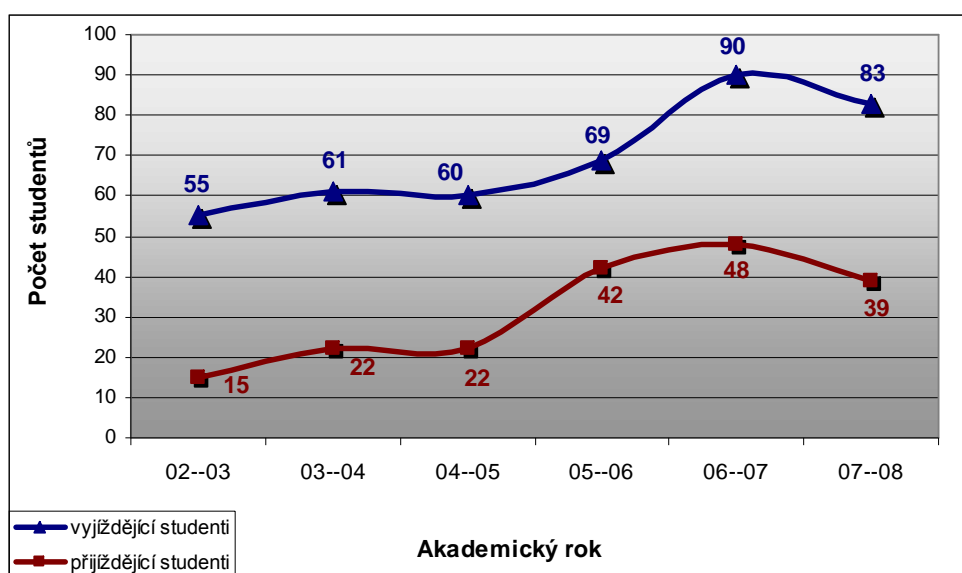
v rámci terciárního vzdělávání celosvětově směřuje především do anglicky mluvících nejvyspělejších států (Weiler a Hall 1992). Výjezdy studentů UK nejvýrazněji převyšovaly příjezdy především v prvních letech 21. století, poté se poměr začal vyrovnávat a v roce 2010 má UK téměř vyrovnanou bilanci výjezdové a příjezdové studijní mobility.

Graf 2: Počty studentů mobilních za studiem v rámci programu Erasmus na Univerzitě Karlově v Praze v letech 1989 – 2010

Zdroj: Statistika Erasmus kanceláře - institucionálního koordinátora UK

Graf 3: Počty studentů mobilních v rámci programu Erasmus na PřF UK v letech 2002 – 2008

Zdroj: Evropská kancelář UK (2010)

Ve srovnání s UK zaznamenává Přf UK výraznější rozdíl ve prospěch výjezdů. Nevyváženost výjezdů českých studentů a příjezdů zahraničních studentů na Přf UK (viz graf 3) je konkrétním příkladem obecného principu popsaného ve studii Findlay a kol. (2006). Relativně

nízká zahraniční poptávka po studiu na českých univerzitách, která je způsobena především jazykovou bariérou, determinuje slabší pozici českých univerzit na evropském mezinárodním trhu vzdělávání. Tuto úvahu potvrzují také oslovení koordinátoři. Na PřF UK se tato situace projevuje omezenou nabídkou míst na nejvyhledávanějších britských univerzitách, které nedokáží pokrýt převis poptávky ze strany českých studentů. Z hlediska příjezdů zahraničních studentů na české vysoké školy je internacionalizace českého vysokoškolského vzdělávání relativně méně pokročilá oproti západoevropským státům. V kontrastu s relativně nízkou návštěvností České republiky zahraničními studenty je dříve popsán vysoký podíl českých vysokoškolských mobilních studentů.

Přestože z České republiky vyjíždí každým rokem více Erasmus studentů, nabídka bilaterálních dohod není zcela vyčerpávající a dostatečně odpovídající poptávce. Studenti mají možnost vyjet na studijní stáž přes jinou než domovskou katedru, ale nabídka nabídky výjezdů do nejžádanějších destinací je omezená. Objevuje se stěžejní rozdíl mezi zájmem českých studentů vyjíždět na prestižní anglicky mluvící univerzity a příjezdy zahraničních studentů hlavně z méně vyspělých států střední, východní a jižní Evropy. Přes limitaci výjezdů na nejvyhledávanější univerzity, není nedostatek nabídky nejdůležitější bariérou četnějších výjezdů na geografické sekci PřF UK.

Podle Erasmus koordinátorů je hlavní překážkou vyššího zájmu českých studentů jazykový blok, lenost, strach z neznáma, pracovní vytížení nebo nejistota zvládnutí studijních nároků v zahraničí. Dalším důvodem, proč není nabídka studijních výjezdů plně využívána je nezájem o méně atraktivní lokality studia. Konkrétně přes geografickou sekci PřF UK chtějí studenti vyjíždět především na prestižní západoevropské a severoevropské univerzity s nabídkou výuky v angličtině, naopak využívanost nabídky výjezdů na východoevropské univerzity je poměrně nízká. Některé jihoevropské univerzity mohou kompenzovat někdy relativně nižší prestiž a odbornou kvalitu výuky atraktivitou jazyka a příjemného středomořského prostředí.

Finanční bariéra ke studiu v zahraničí se nezdá být v českém prostředí zásadní, vzhledem k relativně dostačujícímu stipendiu (přibližně 400 Euro na měsíc), které čeští Erasmus studenti dostávají (viz příloha 10). V souvislosti s ekonomickou krizí dochází ke snížení stipendia, což může některým studentům způsobit problémy, ale podle výsledků dotazníkového šetření není výše stipendia dominantním faktorem ovlivňujícím studijní mobilitu. Ve srovnání s průměrným evropským Erasmus studentem, který dostával v roce 2007/2008 stipendium 155 Euro na měsíc pobytu, je výše stipendia získávaná českými studenty nadprůměrná (NAEP). To potvrdili také koordinátoři programu Erasmus na geografické sekci PřF UK, kteří jako důvody

relativně nízké mobility studentů geografie uvedli jiné než finanční faktory (především jazyk, strach z neznáma nebo nejistota zvládnutí studijních nároků).

Nejvyšší počet studentů na Erasmus stáž vysílají logicky největší české vysoké školy, na kterých studuje více než 12 000 českých studentů prezenčního studia (viz příloha 11). V rámci ČR vysílá studovat do zahraničí přes program Erasmus nejvíce studentů Univerzita Karlova v Praze, což vyplývá ze statusu největší české univerzity s 51 375 studenty v roce 2008 (podle Výroční zprávy o činnosti UK). UK drží mezi největšími českými univerzitami primát nejen co do absolutního počtu Erasmus výjezdů (viz příloha 12), ale také v relativním podílu vyjíždějících studentů. Relativně nejaktivnější vysílající českou univerzitou je Univerzita Karlova v Praze, která v akademickém roce 2006/2007 vyslala přes program Erasmus přibližně 3,5 % svých prezenčních českých studentů. Vysoký podíl Erasmus výjezdů svých studentů (přibližně 2,7 %) zprostředkovává také Masarykova univerzita v Brně a Univerzita Palackého v Olomouci. Z Českého vysokého učení technického v Praze a Vysokého učení technického v Brně vyjíždí přes Erasmus méně než 2 % studentů. Podíl výjezdů se však v čase mění. Celkový počet prezenčních studentů na UK každým rokem narůstá rychleji než počet Erasmus výjezdů. Proto se podíl vyjíždějících studentů např. v akademickém roce 2007/2008 snížil na 2,8 % (Školní statistická ročenka 2008, Interní materiály zahraničního oddělení rektorátu UK 2009).

Celková využívanost nabízených míst v rámci bilaterálních dohod programu Erasmus se výrazně liší na jednotlivých vysokých školách, plné využití bilaterálních dohod je v tuto chvíli známé pouze na Vysoké škole ekonomické v Praze, kde probíhají výměnné studentské pobyty na základě 100% reciprocity (NAEP).

Při bližším zkoumání zahraniční mobility studentů UK se dále zaměřím pouze na program Erasmus, který je nejrozšířenější a umožňuje statistické srovnávání díky dostupnosti shromažďovaných dat. V akademickém roce 2006/2007 vyjelo do zahraničí přes program Erasmus studovat 1121 studentů UK. To je 22 % z celkového počtu 5079 studentů UK mobilních v tomto roce za studiem do zahraničí v rámci všech mezinárodních programů (Interní materiály zahraničního oddělení rektorátu UK 2009).

Erasmus stáž je mezi českými studenty nejrozšířenějším typem stáže (Evropská kancelář UK 2010). V tomto směru se čeští studenti výrazně liší např. od britských studentů, kteří ztrácejí zájem o Evropské destinace a vyhledávají stále častěji spíše studium na amerických nebo australských univerzitách (Findlay a kol. 2006). Jedním z důvodů větší oblíbenosti programu Erasmus mezi českými studenty může být bezplatnost státního vysokého školství. Většina studentů českých státních vysokých škol si může z finančního hlediska dovolit vyjet na Erasmus stáž i s případnou vidinou prodloužení studia na domácí univerzitě, protože tento rok studia

navíc většinou nemusí platit narozdíl od britských studentů, kteří platí za každý semestr studia. Zejména mezi studenty doktorského studia stoupá intenzita výjezdů také přes jiné programy než je Erasmus, kterého již mnozí využili v průběhu pregraduálního studia.

Program Erasmus zprostředkovává především studijní stáže studentů, ale umožňuje také mobilitu akademických pracovníků a ve výrazně menší míře pracovní stáže studentů. Např. v akademickém roce 2008/2009 vyjelo z UK na pracovní stáž přes program Erasmus pouze 23 studentů, na studijní Erasmus stáž vyjelo ve stejném období zhruba padesátkrát více studentů. Ve srovnání se studenty vyjíždí učitelů a zaměstnanců přibližně šestkrát méně a jejich výjezdy jsou výrazně kratší (v průměru 10 dní). Dále se budu zabývat pouze studijními stážemi Erasmus, které na UK trvají v průměru jeden semestr (viz tab. 1).

Tab. 1: Výjezdy studentů a zaměstnanců UK v rámci Erasmus mobility v akademickém roce 2008/2009

Typ výjezdu	Počet mobilních osob	Celková délka trvání výjezdů (v měsících)	Průměrná délka trvání výjezdu (v měsících)
Studijní stáže studentů	1102	7284,5	6,6
Pracovní stáže studentů	23	128,5	5,6
Výukové pobyty učitelů	162	41,5	0,3
Školení zaměstnanců	21	5,3	0,3

Zdroj: Výpis ze závěrečné zprávy UK (2009)

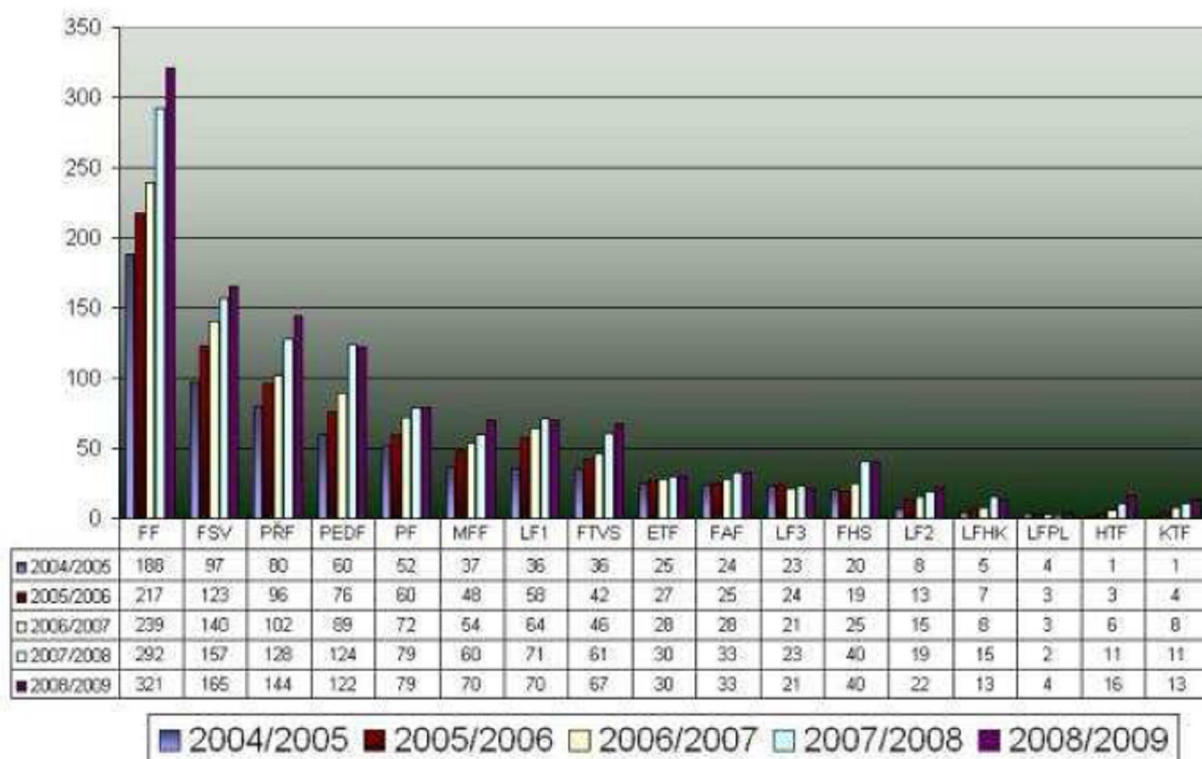
Studenti Přírodovědecké fakulty UK mají o zahraniční studijní mobilitu poměrně velký zájem, ale podíl studentů, kteří vyjíždějí na Erasmus stáž je nižší než na celé UK. Např. v akademickém roce 2007/2008 vyjelo 1,9 % studentů PřF UK (86 Erasmus výjezdů z 4467 studentů prezenčního studia), zatímco na UK byl podíl vyjíždějících 2,8 % (Výroční zpráva UK 2008, Interní materiály zahraničního oddělení rektorátu UK 2009, Archiv Erasmus přihlášek PřF UK).

Přesto, že podíl výjezdů na celkové studentské populaci je na PřF UK relativně nižší, z hlediska obsazovanosti nabídky Erasmus dohod patří studenti PřF UK k jedněm z neaktivnějších. Využívají nabídku výjezdů přibližně z 55 % oproti souhrnné využitelnosti nabízených míst studenty UK, která se pohybuje kolem 40 %. Relativně vyšší mobilita přírodovědců, a geografů obzvlášť, souvisí se zaměřením jejich studia a částečně také s možnou větší jazykovou vybaveností oproti studentům ostatních oborů. Relativně vysoký počet vyjíždějících studentů zajišťuje podpora jejich domovské instituce, která jim nabízí poměrně dostatek nabídek zprostředkovaných bilaterálními dohodami. Nabídka zahraničních dohod Erasmus se na PřF UK stále rozšiřuje tak, jako na všech ostatních fakultách (viz graf 4). Jedna smlouva

umožňuje studijní výjezd v průměru dvěma studentům, v případě geografické sekce většinou na jeden semestr studia. V akademickém roce 2007/2008 měla Přf UK uzavřeno 128 bilaterálních Erasmus dohod, v rámci nichž vyjelo 84 českých studentů a přijelo 39 zahraničních studentů (Evropská kancelář UK 2010). Se stoupající nabídkou stoupal až do roku 2006/2007 také počet výjezdů studentů Přf UK, v dalších letech došlo ke stagnaci (viz graf 5). Tento výzkum se zaměřuje na posledních pět let (akademické roky 2005/2006 až 2009/2010), ve kterých studovalo v zahraničí v rámci programu Erasmus 494 studentů Přf UK, z nichž 184 (37 %) vyjelo z geografické sekce. Na geografické sekci studuje přibližně čtvrtina studentů Přf UK (Interní materiály geografické sekce Přf UK 2009), z čehož vyplývá, že studenti geografie vyjíždějí na Erasmus relativně více, než studenti ostatních přírodovědných oborů. Z 184 oslovených studentů geografie byla návratnost vyplněných dotazníků 63 % (115 respondentů).

Graf 2: Nárůst počtu bilaterálních dohod na fakultách UK mezi lety 2004 a 2009

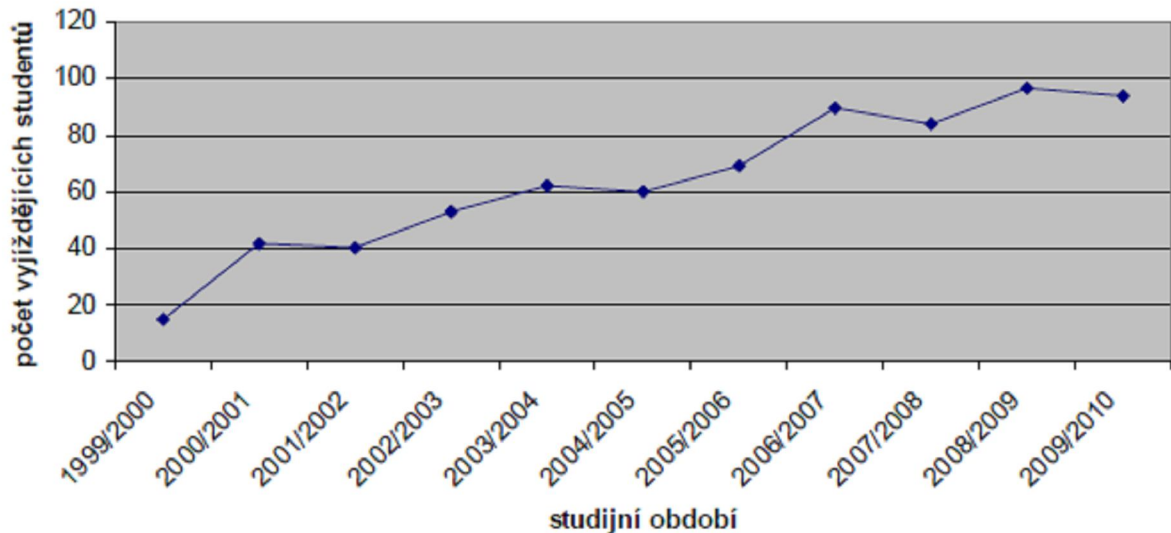

Zdroj dat: Evropská kancelář UK (2010)

V souladu se stoupajícím trendem studijní mobility Čechů narůstá spolu s rostoucí nabídkou bilaterálních dohod také zájem studentů UK o absolvování Erasmus stáže. Studenti geografické sekce Přf UK se od tohoto všeobecně stoupajícího trendu liší a počet jejich výjezdů v posledních letech stagnuje (viz graf 5). Tuto stagnaci lze částečně vysvětlit počtem studentů bakalářského a magisterského studia na geografické sekci (viz graf 6), který od roku 2003

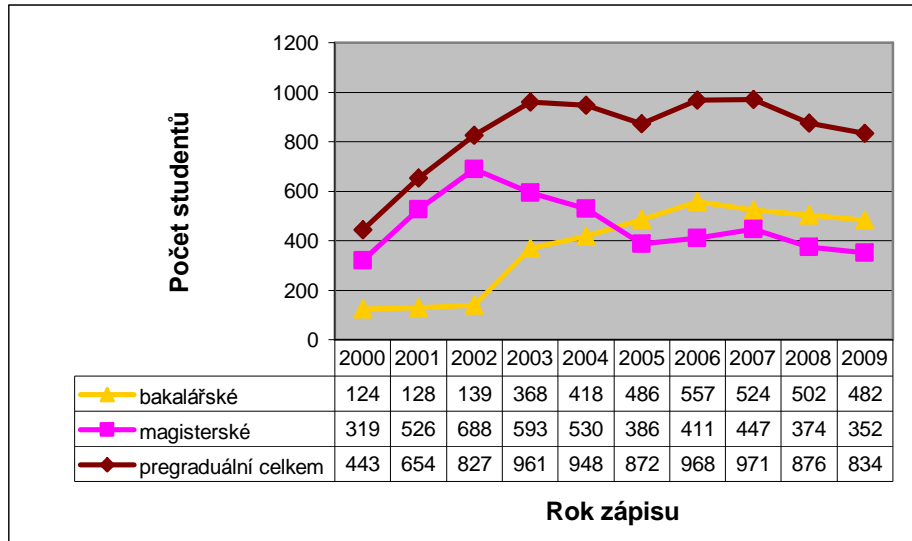
stagnoval (přibližně 950 studentů) a od roku 2007 klesal (přibližně 850 studentů). Významnější nárůst Erasmus výjezdů zaznamenala geografická sekce již dříve, kdy počtem smluv a tím i nabídkou mobility pro své studenty rychle reagovala na nové možnosti zahraniční spolupráce v integrované Evropě.

Graf 5: Počty studentů PŘF UK vyjíždějících na Erasmus stáž v letech 1999 až 2010

Zdroj: Archiv přihlášek v kanceláři fakultního Erasmus koordinátora pro PŘF UK

Graf 6: Vývoj počtu studentů na geografické sekci PŘF UK v letech 2000 až 2009

Zdroj: Interní materiály geografické sekce PŘF UK (2009)

V rámci geografické sekce PŘF UK vyjíždí na Erasmus stáž nejvíce studentů (více než polovina) z katedry sociální geografie a regionálního rozvoje. V letech 2005 až 2010 vyjelo přes tuto katedru 113 Erasmus studentů, což je vyšší počet než výjezdy z ostatních geografických kateder dohromady (viz graf 7). Relativizace těchto počtů by byla nepřesná z důvodu nejasného zařazení některých studijních oborů (např. učitelství). Orientačně odpovídá vysoký podíl výjezdů z katedry sociální geografie a regionálního rozvoje nejvyššímu počtu

studentů (zhruba polovičnímu podílu) magisterského studia na této katedře (Interní materiály geografické sekce PřF UK 2009).

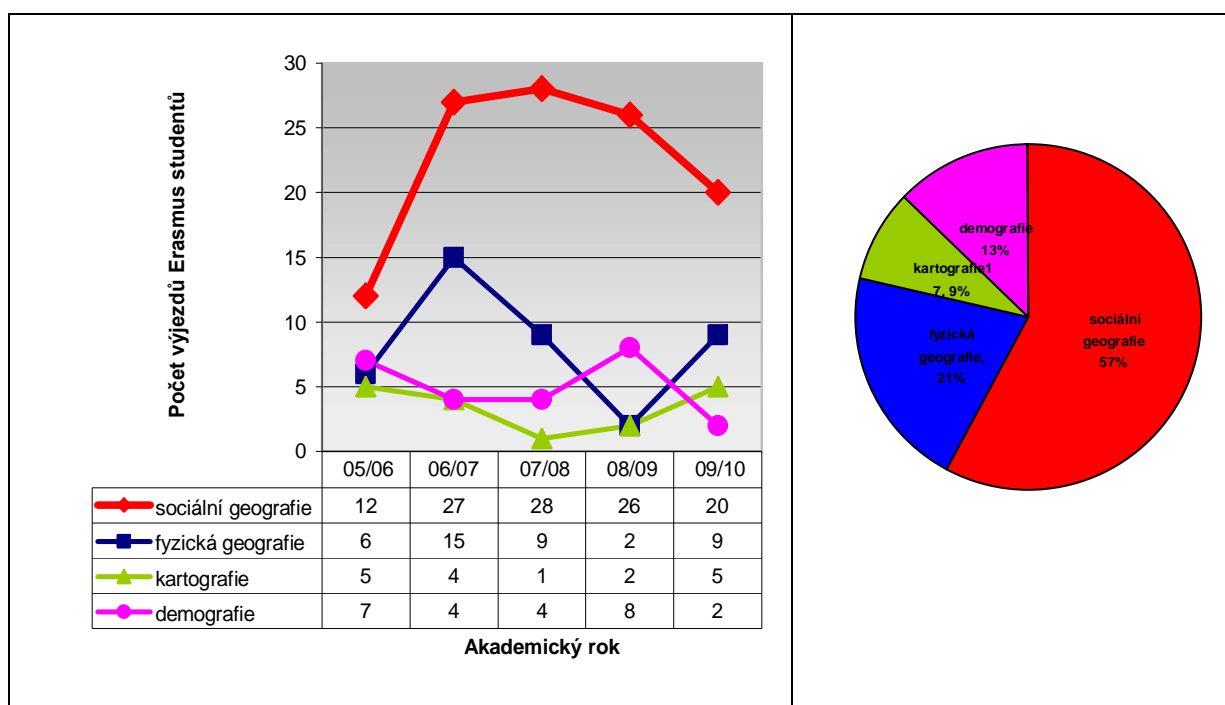
Podíl studentů geografie, kteří vyjíždějí na Erasmus stáž se v posledních letech pohybuje kolem 5 %. Např. z celkového počtu studentů 719 pregraduálních studentů geografické sekce PřF UK v akademickém roce 2009/2010 jich na Erasmus stáž vyjelo 36. Kromě nejrozšířenějšího programu Erasmus, využívají studenti geografie v menší míře také jiné programy mobility. Z geografické sekce PřF UK např. v akademickém roce 2008/2009 vyjelo v rámci jiných programů 22 studentů bakalářského nebo magisterského studia a 75 studentů doktorského studia (viz tab.2). Z databázi fakultního oddělení vnějších vztahů vyplývá, že mezi studenty geografie je nejvyužívanějším programem, který umožňuje zprostředkování zahraničních výjezdů, Fond mobility, méně často pak CEEPUS (Konzultace s Erasmus koordinátorem PřF UK 2009).

Tab. 2: Výjezdy studentů geografické sekce PřF UK na jiné zahraniční stáže (kromě Erasmus výjezdů) v letech 2005 až 2009

Stupeň studia	Počet zahraničních výjezdů v akademickém roce			
	2005/2006	2006/2007	2007/2008	2008/2009
Studenti bakalářského a magisterského studia	12	25	27	22
Studenti doktorského studia	43	57	67	75

Zdroj: Oddělení vnějších vztahů PřF UK (2010)

Graf 7: Výjezdy Erasmus studentů podle jednotlivých kateder geografické sekce PřF UK v letech 2005 – 2010

Zdroje dat: Interní materiály geografické sekce PřF UK (2009), Archiv Erasmus přihlášek PřF UK (2010)

Charakteristika respondentů

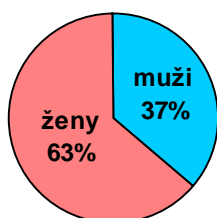
Dotazníkového šetření se zúčastnilo 115 studentů geografie (62,5 % ze 184 oslovených), kteří v průběhu akademických let 2005/2006 až 2009/2010 absolvovali Erasmus stáž (viz tab. 3). Většina (63 %) respondentů byly ženy podobně jako na celoevropské scéně studijní mobility, kde se Erasmus stáže účastní více studentek než studentů (viz grafy 8 a 9). Četnější výjezdy studentek než studentů odpovídají převaze žen v českém vysokém školství. Ženy zaujímaly v roce 2008 na celkovém počtu českých vysokoškolských studentů 55 % (ČSÚ).

Tab. 3: Charakteristika respondentů dotazníkového šetření

	Erasmus studenti
Celkem oslovených	184
Vyplněných dotazníků	115
Návratnost dotazníků	62,5 %
Poměr mužů / žen (mezi aktivními respondenty)	42/73

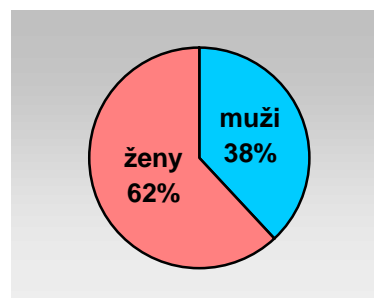
Zdroj: Vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření

Graf 8: Pohlaví respondentů

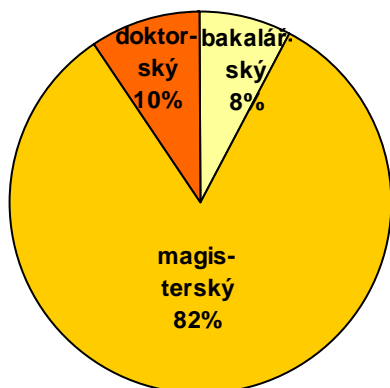
Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Graf 9: Pohlaví evropských Erasmus studentů mobilních v roce 2007/2008

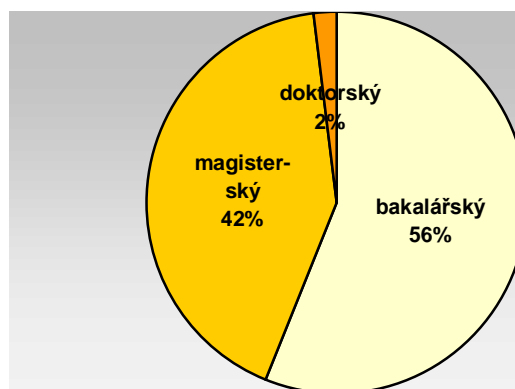
Zdroj: NAEP – Erasmus – Semináře (n = 182 697)

Graf 10: Stupeň studia respondentů v době výjezdu na Erasmus stáž

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

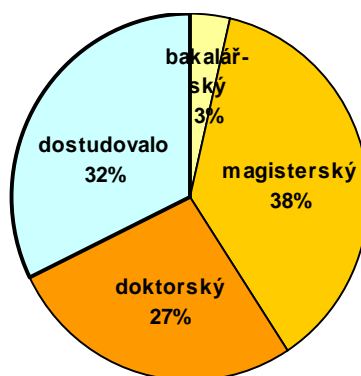
Graf 11: Stupeň studia evropských Erasmus studentů v roce 2007/2008

Zdroj: NAEP – Erasmus – Semináře (n = 182 697)

Většina respondentů absolvovala stáž v průběhu pregraduálního studia (viz graf 10). Také většina evropských studentů využívá Erasmus stáž v průběhu bakalářského nebo magisterského studia, studenti doktorského studia tvořili např. v roce 2007/2008 pouze 2 % výjezdů evropských studentů (viz graf 11). Menší zastoupení studentů doktorského studia mezi Erasmus studenty odpovídá nižšímu celkovému počtu doktorských studentů. Na Geografické sekci Přf UK studovalo např. v akademickém roce 2008/2009 502 (50 %) studentů bakalářských programů, 374 (37 %) studentů navazujících magisterských programů a 121 (12 %) studentů prezenčního doktorského studia (Interní materiály geografické sekce 2009). V Evropě je mobilní výrazně vyšší počet bakalářských studentů, než v České republice. Podle komentářů Erasmus koordinátorů se však trend zvyšujícího se zájmu bakalářských studentů o mobilitu začíná objevovat také na UK. Také na PřF UK i na geografické sekci se rok od roku uchází o Erasmus stáž větší podíl mladších studentů, v případě většího počtu zájemců však dostávají přednost studenti vyšších ročníků.

Graf 12: Stupeň studia respondentů v současnosti

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

V současnosti většina respondentů (78 %) stále studuje v České republice. Kromě respondentů, kteří pokračují v Erasmus stáži, v současnosti v zahraničí studují pouze dva respondenti doktorského stupně studia (na Islandu a ve Francii). Z 69 respondentů, kteří dokončili magisterské studium, téměř polovina (45 %) pokračuje v doktorském studiu (viz graf 12). Počet studentů v prvním ročníku doktorského studia, bývá na geografické sekci přibližně čtvrtinový ku počtu studentů ve druhém a třetím ročníku navazujícího magisterského studia (Interní materiály geografické sekce 2009). V doktorském studiu tedy pokračuje pouze čtvrtina geografů oproti polovině zkoumaných Erasmus studentů. Nabízí se dvojí vysvětlení. Buď Erasmus stáž motivuje a kvalifikuje studenty k pokračování ve studiu nebo na stáž vyjíždějí především perspektivnější studenti, kteří plánují pokračování v doktorském studiu. Absolventi zahraničního studijního pobytu mají také větší šanci uspět v přijímacím řízení na doktorské

studium a lze je považovat za kvalitnější kandidáty. Obě vysvětlení poukazují na propojení studijní mobility s touhou po dalším vzdělání.

Destinace stáží českých studentů geografie

Studijní mobilita českých studentů je výrazně determinována nabídkou programu Erasmus. Studenti geografie PřF UK (dále jen geografové) vyjžděli v průběhu posledních pěti let na Erasmus stáž do dvaceti států (viz tab. 4), což je relativně široký záběr ve srovnání s výjezdy všech českých studentů, kteří od roku 2005 vyjžděli do 30 evropských států (viz příloha 13). Porovnání destinací Erasmus stáží českých studentů a studentů geografie na příkladě akademického roku 2007/2008 (viz obr. 7 a obr. 8) vypovídá o celkové situaci souhrnně za několik posledních let. Celkový počet výjezdů do jednotlivých států může formovat počet kontaktů, populační velikost státu, jazyk státu, velikost univerzity, prestiž a odborné zaměření univerzity, jazyk výuky a další aspekty. Studenti směřují v posledních letech především do nabízených zemí západní Evropy s kvalitní výukou a dobrým jazykovým zázemím při výuce i ve společnosti (především angličtina, méně také němčina, francouzština a španělština). Pětice států, do kterých směřuje v posledních letech nejvíce českých Erasmus výjezdů je shodná pro geografů i pro všechny české studenty. Tyto nejdůležitější destinace (Německo, Francie, Velká Británie, Španělsko a Finsko) vedou žebříček výjezdů bez velkých změn v průběhu několika let a hostí více než polovinu českých Erasmus studentů. Ačkoliv více než polovina mobilních geografů také vyjela na Erasmus stáž do vedoucí pětice destinací (viz obr. 9), podíl výjezdů do jednotlivých států se od českých studentů liší. Při souhrnném porovnání Erasmus výjezdů za poslední roky (viz tab. 5 a tab. 6) lze rozdíl vysledovat v relativně menší koncentraci výjezdů geografů do Německa (15%) a Francie (9 %) oproti jednoznačně nejdůležitější roli těchto států pro výjezdy všech českých studentů (Německo 19 % výjezdů a Francie 13 % výjezdů). Pro geografů bylo druhou nejvýznamnější destinací Finsko (13 % výjezdů), zatímco pro všechny české studenty bylo Finsko až na pátém místě s 6 % výjezdů. Podíl výjezdů do Španělska a Velké Británie (přibližně 8 až 10 %) je pro geografů a české studenty podobně významný. Oproti českým studentům hostilo více geografů Norsko a Dánsko a naopak menší podíl geografů vyjel např. do Rakouska. S Rakouskem nebyla spolupráce v rámci bilaterálních dohod navázána po celých pět let (2005-2010), což vysvětluje relativně menší význam této destinace v souhrnném hodnocení. Zvýšení počtu výjezdů geografů do Rakouska by do budoucna mohla zprostředkovat připravovaná dohoda s vídeňskou univerzitou. Na obr. 8 byly pro možnost srovnání zobrazeny pouze výjezdy v jednom akademickém roce (2007/2008), a proto na něm chybí nejnovější destinace studentů geografie. V poslední době vyjádřily zájem

o navázání nové spolupráce např. univerzity z Německa, Slovinska, Maďarska a Estonska, se kterými byly vytvořeny nejnovější bilaterální dohody (jak vyplývá z konzultací s Erasmus koordinátory kateder 2009). Ale zájmu ze strany českých studentů geografie odpovídají především dvě nové smlouvy se švédskými univerzitami (Stockholm, Umea). Státy Skandinávie poskytují geografům tradičně kvalitní výuku přírodovědných a sociálních předmětů v angličtině a exotické prostředí se zajímavou divokou přírodou. Souhrnně jsou Erasmus výjezdy relativně méně koncentrované a směřují více do severovýchodních států než výjezdy ostatních českých studentů. Realizované Erasmus stáže studentů geografie na jednotlivých evropských univerzitách v průběhu pěti akademických let (2005/2006 až 2009/2010) zobrazuje obr. 9. Cílové univerzity studentů geografie jsou rozmístěny po celé Evropě, ale je možné vysledovat relativně větší koncentraci partnerských univerzit v západní Evropě (především v Německu). Mezinárodní síť univerzitních kontaktů v rámci programu Erasmus posilují především studenti vyjíždějící přes katedru sociální geografie a regionálního rozvoje (vyznačení červenou barvou).

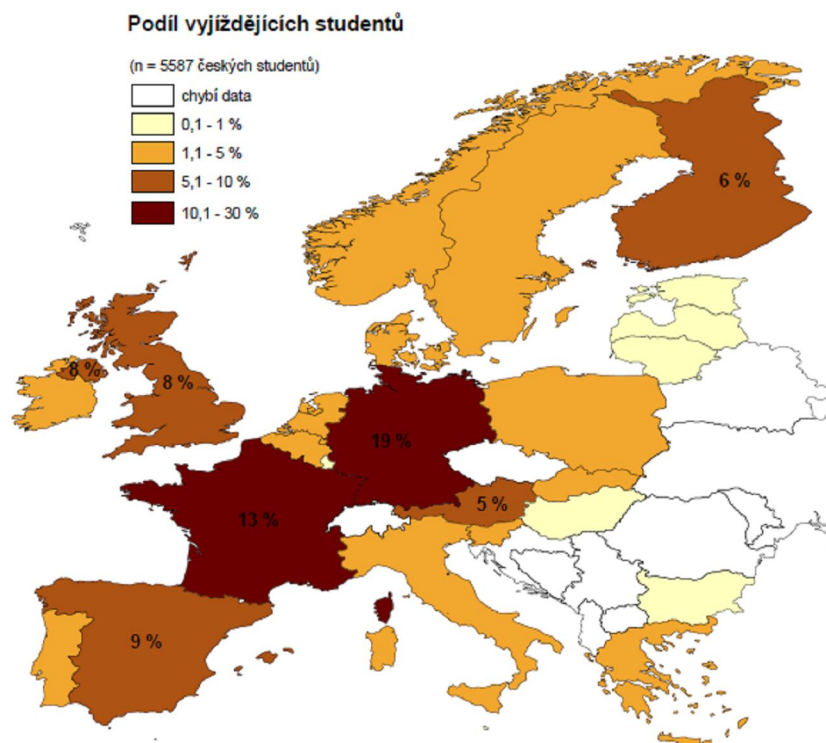
Tab. 4: Výjezdy studentů geografické sekce PřF UK na Erasmus stáž v letech 2005 až 2010

Stát Erasmus stáže	Výjezdy geografů v akademickém roce					Celkem za roky 2005 – 2010	
	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	Počet výjezdů	Podíl výjezdů (v %)
Německo	6	10	7	3	3	29	15.3
Finsko	5	5	5	4	5	24	12.6
Španělsko	3	5	4	3	5	20	10.5
Francie	6	4	4	2	1	17	8.9
Velká Británie	3	4	2	3	4	16	8.4
Nizozemsko	2	5	3	3	1	14	7.4
Portugalsko		4	4	4		12	6.3
Dánsko		2	2	2	4	10	5.3
Norsko	1	2	2	2	2	9	4.7
Slovinsko		2	2	2	2	8	4.2
Itálie	2	2	0	1	2	7	3.7
Lotyšsko		2	2			4	2.1
Island			1	1	1	3	1.6
Malta				2	1	3	1.6
Polsko	1	1	0	1		3	1.6
Rakousko		1		2	0	3	1.6
Řecko				1	2	3	1.6
Estonsko					2	2	1.1
Švédsko	1				1	2	1.1
Slovensko			0	1		1	0.5
Belgie					0	0	0
Maďarsko					0	0	0
CELKEM	30	49	38	37	36	190	100

Zdroj: Archiv přihlášek z Kanceláře programu Erasmus pro PřF UK

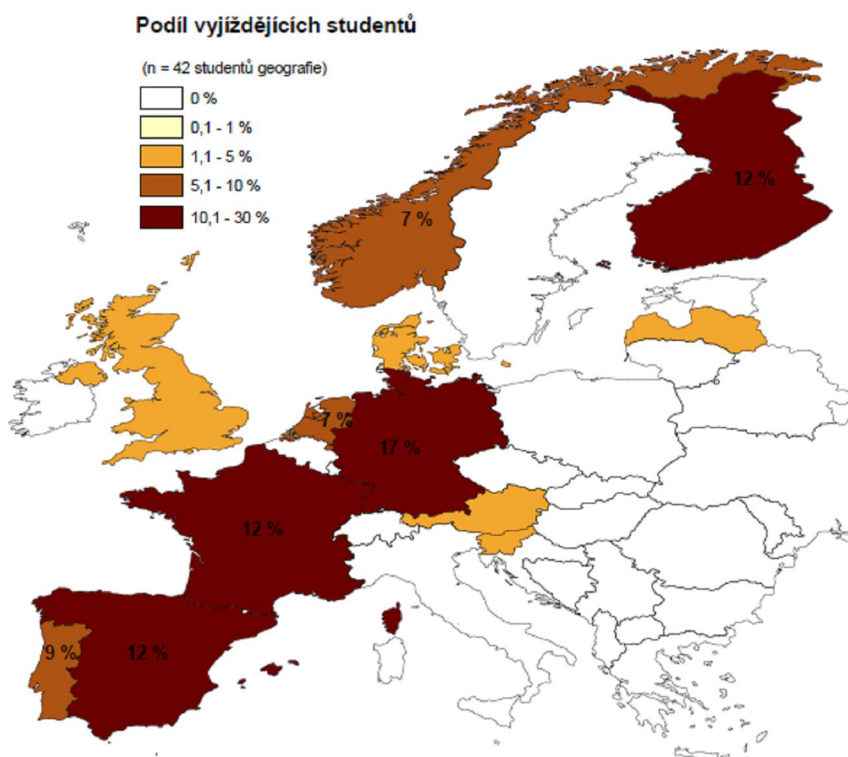

Obr. 7: Geografické rozložení českých vysokoškolských studentů, kteří absolvovali Erasmus stáž v akademickém roce 2007/2008

Zdroj dat: NAEP – Erasmus statistiky (1998–2009)

Obr. 8: Výjezdy studentů geografické sekce PŘF UK na Erasmus stáž v akademickém roce 2007/2008

Zdroj dat: Interní materiály Erasmus kanceláře PŘF UK

Tab. 5: Deset nejdůležitějších destinací Erasmus stáží pro studenty geografické sekce PŘF UK v letech 2005 až 2010

Pořadí Států	Stát stáže geografů	Celkem za roky 2005 – 2010	
		Počet výjezdů	Podíl výjezdů (v %)
1	Německo	29	15.3
2	Finsko	24	12.6
3	Španělsko	20	10.5
4	Francie	17	8.9
5	Velká Británie	16	8.4
6	Nizozemsko	14	7.4
7	Portugalsko	12	6.3
8	Dánsko	10	5.3
9	Norsko	9	4.7
10	Slovensko	8	4.2
Prvních 10 států celkem		159	83,6 %

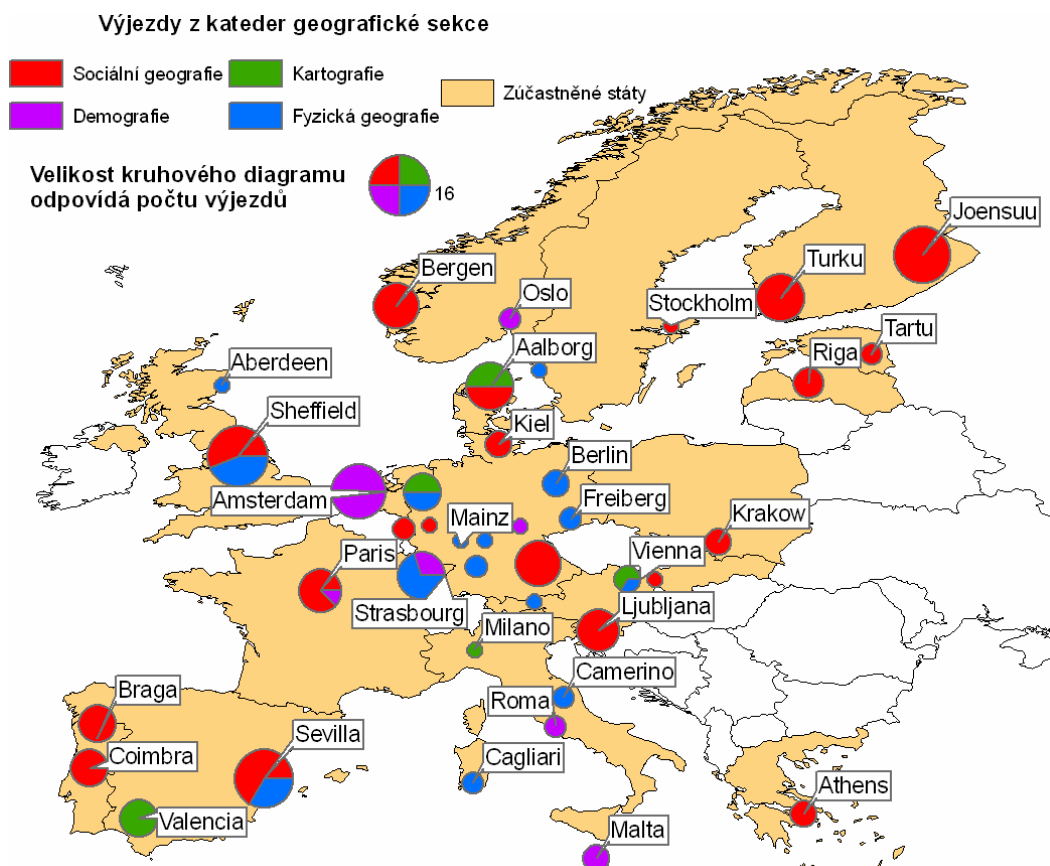
Zdroj: Archiv Erasmus přihlášek PŘF UK (2010)

Tab. 6: Deset nejdůležitějších destinací Erasmus stáží pro české studenty v letech 2005 až 2008

Pořadí Států	Stát stáže českých studentů	Celkem za roky 2005 – 2008	
		Počet výjezdů	Podíl výjezdů (v %)
1	Německo	3024	19.1
2	Francie	1993	12.6
3	Velká Británie	1311	8.3
4	Španělsko	1376	8.7
5	Finsko	973	6.1
6	Rakousko	912	5.8
7	Nizozemsko	728	4.6
8	Portugalsko	721	4.5
9	Itálie	659	4.2
10	Belgie	566	3.6
Prvních 10 států celkem		12263	77,4 %

Zdroj: NAEP – Erasmus – Statistiky (1998–2009)

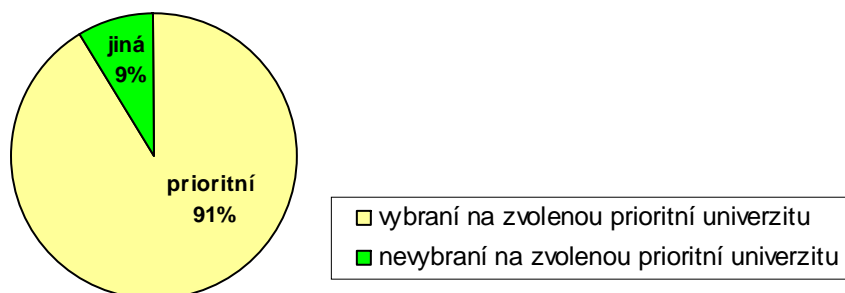
Obr. 9: Výjezdy studentů geografické sekce PŘF UK na Erasmus stáž podle měst v letech 2005 až 2010

Zdroj dat: Interní materiály Erasmus kanceláře PŘF UK

Destinace výjezdů studentů na studijní stáže přes program Erasmus jsou výrazně institucionálně ovlivněny. Nabídka tvořená bilaterálními dohodami jednotlivých kateder je v naprosté většině případů určujícím faktorem při procesu výběru místa studia studenty, jak vyplývá z rozhovorů s Erasmus koordinátory (Konzultace s Erasmus koordinátory kateder 2009). Někteří studenti využívají k výjezdu bilaterální dohody jiných geografických kateder, případně i nabídky jiných oborů na Přírodovědecké fakultě, pokud je pro ně nabídka jejich domovské katedry nedostačující. Výjimečně vznikají také nové bilaterální dohody z iniciativy aktivních studentů, kteří mají kontakt na vědeckého pracovníka na konkrétní preferované zahraniční instituci. Celkově je tedy výběr studijních destinací silně omezený nabídkou, ale zároveň je škála bilaterálních dohod na geografické sekci PřF UK poměrně široká a reprezentuje relativně pestrou nabídku států Evropské unie, která studenty není plně využita. Studenti se sice přihlašují do konkurzu o Erasmus stáž s větším počtem žádaných destinací, ale jak vypověděli koordinátoři, většina zájemců je umístěna na univerzitu, která je jimi označena jako prioritní (Konzultace s Erasmus koordinátory kateder 2009). Převis nabídky nad poptávkou studentů se projevil také ve výsledcích dotazníkového šetření, kde 91 % respondentů uvedlo, že byli vybráni na univerzitu, která byla jejich prioritní volbou (viz graf 13).

Graf 13: Umístění respondentů na univerzity podle priority výběru

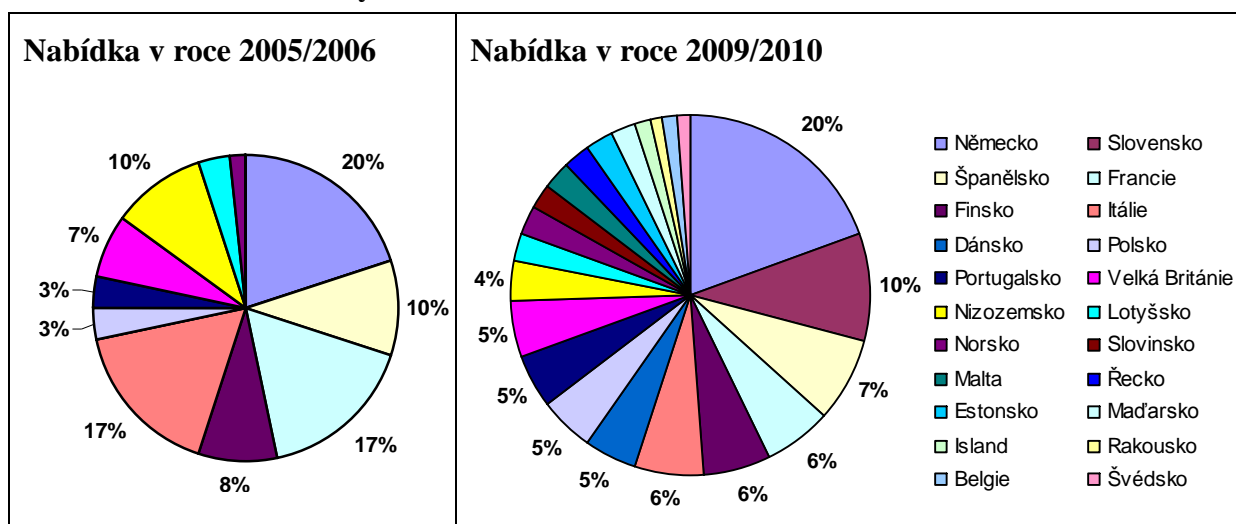

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Nabídka bilaterálních dohod programu Erasmus se v průběhu let mění. Na geografické sekci PřF UK došlo v posledních letech k přirozenému rozšíření nabídky o kontakty s dalšími státy, např. se Švédskem, Slovinskem, Maltou, Řeckem, Estonskem, Maďarskem, Islandem nebo Rakouskem (viz graf. 14). Počet nabízených výjezdů přizpůsobují v rámci možností poptávce ze strany studentů. Z důvodu nižšího zájmu studentů se např. zmenšil absolutní počet nabídek výjezdů do Itálie nebo Německa, ale zároveň byly nově navázány kontakty s některými německými univerzitami (Augsburg, Kiel). Ačkoliv nabídka výjezdů na geografické sekci v posledních letech mírně narůstala (především díky novým kontaktům sociální geografie), počty realizovaných výjezdů spíše stagnují (viz graf 15), což odpovídá situaci na celé UK.

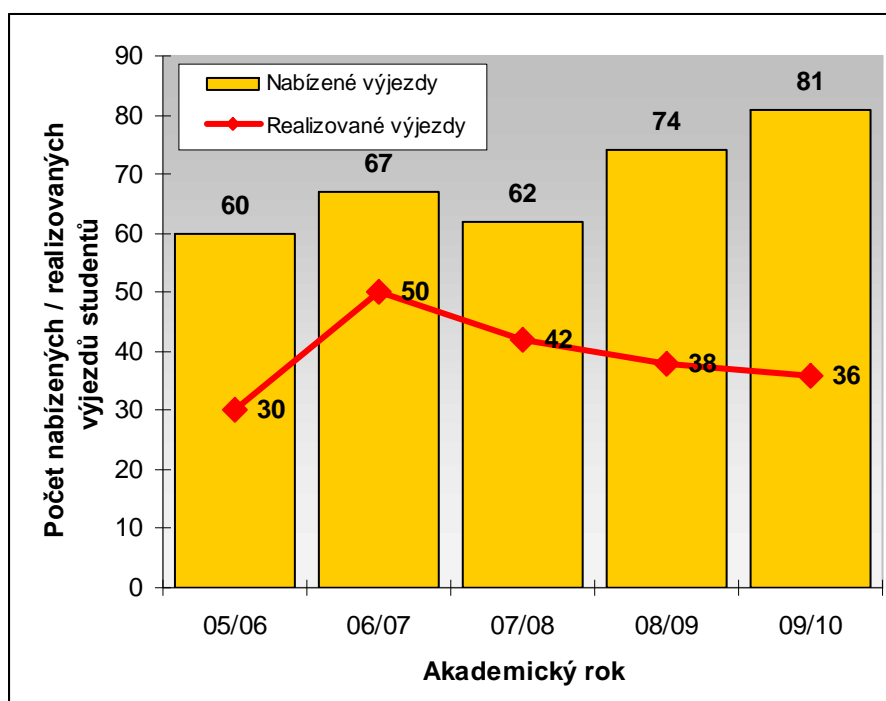
K největšímu rozšíření nabídky výjezdů došlo na geografické sekci již dříve a v současnosti je počet bilaterálních dohod poměrně vysoký. Největší nabídku Erasmus stáží poskytuje v rámci geografické sekce PřF UK katedra sociální geografie a regionálního rozvoje a nabídka této katedry je také nejvíce využívána studenty, jak dokazuje obsazovanost v posledních letech přes 75 %. Využívanost nabídky výjezdů v rámci bilaterálních dohod na ostatních katedrách geografické sekce je výrazně nižší (viz tab. 7).

Graf 14: Počet nabízených míst v rámci bilaterálních dohod programu Erasmus na geografické sekci PřF UK v akademických letech 2005/2006 a 2009/2010

Zdroj: Bilaterální smlouvy PřF UK (2010)

Graf 15: Vývoj nabídky a realizovaných mobilit studentů geografické sekce PřF UK v rámci programu Erasmus v letech 2005/2006– 2009/2010

Zdroj dat: databáze Erasmus kanceláře PřF UK

Tab. 7: Celková využívanost nabídky Erasmus stáží na katedrách geografické sekce PřF UK v letech 2005 až 2010

Katedra	05/06		06/07		07/08		08/09		09/10		CELKEM Za roky 2005 – 2010		
	Nabídka	Realizované výjezdy	Nabídka	Realizované výjezdy	Nabídka	Realizované výjezdy	Nabídka	Realizované výjezdy	Nabídka	Realizované výjezdy	Nabídka	Realizované výjezdy	Celková využívanost nabídky
sociální g.	17	12	33	27	24	28	35	26	41	20	150	113	75.33%
demografie	8	7	9	4	13	4	8	8	9	2	47	25	53.19%
kartografie	10	5	7	4	10	1	7	2	7	5	41	17	41.46%
fyzická g.	25	6	24	15	17	9	23	2	24	9	113	41	36.28%
CELKEM geograf. sekce	60	30	73	50	64	42	73	38	81	36	351	196	55.84%

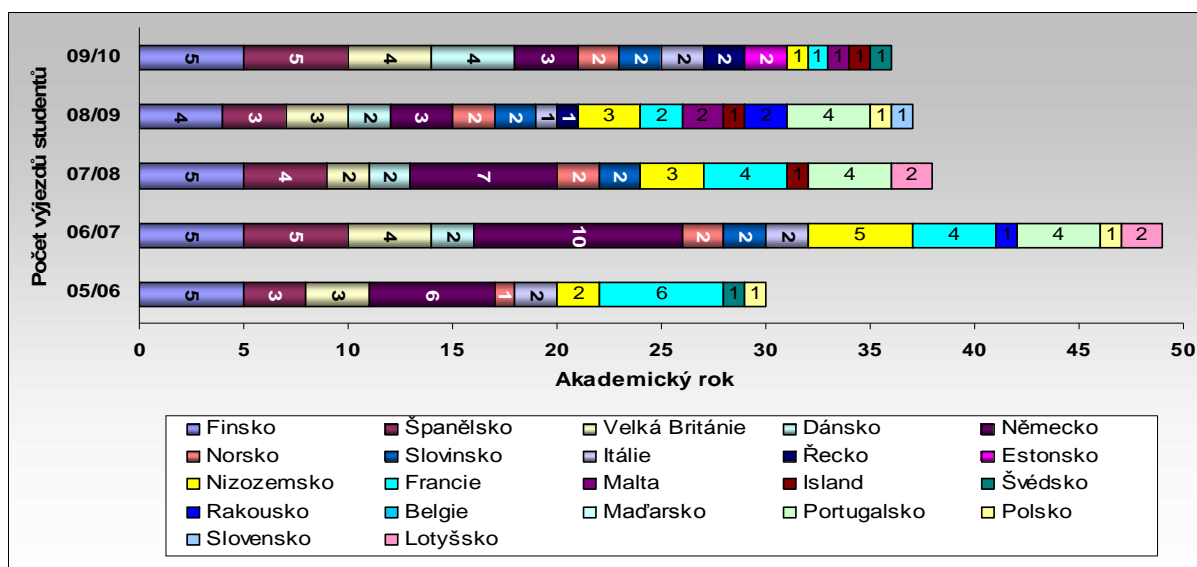
Poznámky: sociální g. = Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje
demografie = Katedra demografie a geodemografie
kartografie = Katedra aplikované geoinformatiky a kartografie
fyzická g. = Katedra fyzické geografie a geoekologie

Zdroj dat: Statistické materiály Erasmus koordinátorů kateder PřF UK

Atraktivita různých studijních destinací pro české studenty se v čase postupně mění. Tento prostorový posun mobility není ojedinělý a dochází k němu i v ostatních evropských zemích, jak bylo popsáno např. ve studii Findlay a kol. (2006). Z rozhovorů s Erasmus koordinátory vyplývá, že změna preferencí cest zahraniční mobility ze strany studentů se také částečně odráží ve změně nabídky bilaterálních dohod. Nevyužívané smlouvy bývají časem ukončeny a naopak je viditelná snaha navázat nové kontakty s vyhledávanými destinacemi studia (Konzultace s Erasmus koordinátory kateder 2009). Tímto procesem vzájemného ovlivňování došlo v posledních letech k nejen k posunu individuálních preferencí studentů, ale také ke zpřístupnění nejžádanějších cest mobility jednotlivými katedrami geografické sekce.

V čase se měnil také podíl výjezdů geografů do jednotlivých destinací (viz graf 16). Nejvýraznější trendem je pokles výjezdů do Německa (o 50 %) a do Francie (o 80 %). Ačkoliv v absolutních počtech poskytují německé a francouzské univerzity největší hostitelskou nabídku pro české Erasmus studenty geografie, význam těchto států pro mobilitu studentů geografie klesá. O tom svědčí nízká využívanost nabízených míst (pod 50 %) v těchto státech. Změny počtu výjezdů do Německa a Francie je proto možné přisuzovat klesajícímu zájmu geografů. Na nižší zájem ze strany studentů odpovídají katederní koordinátoři snižováním počtu nabízených výjezdů např. do Itálie. S Německem byly uzavřeny nové smlouvy (Kiel, Aachen, Augsburg), které jsou ale českými studenty málo využívané zřejmě z důvodu nižší preference německého jazyka. Paradoxně byla zaznamenána větší využívanost těchto smluv ze strany německých studentů (Konzultace s Erasmus koordinátory kateder 2009).

Graf 16: Výjezdy studentů geografie na PřF UK na Erasmus stáž podle států v letech 2005/2006 až 2009/2010

Zdroj dat: databáze Erasmus kanceláře PřF UK

Zkoumaný vzorek geografů rozložením svých výjezdů přibližně odpovídá směřování výjezdů všech studentů geografie mobilních v posledních pěti letech (viz příloha 14). Podle slov koordinátorů mají studenti tradičně největší zájem o výjezdy do Velké Británie, kam je umožněno vyjet pouze čtyřem geografům ročně (Konzultace s Erasmus koordinátory kateder 2009). Navýšení počtu kontaktů s britskými univerzitami je obtížné, protože studium v Česku je pro britské studenty neatraktivní z důvodu jazykové bariéry a nedostatečně nabídky přednášek v angličtině na PřF UK. Relativní nedostatek nabídky stáží na britských univerzitách je kompenzován výjezdy geografů především do severovýchodních států. O tom svědčí stabilně vysoká (přes 90 %) obsazovanost smluv s Norskem, Finskem nebo Islandem (viz příloha 15). Od roku 2009/2010 vyjíždějí studenti přes sociální geografie také do Švédska a tato destinace je mezi současnými studenty velmi vyhledávaná. V konkurzním řízení na Erasmus výjezdy v akademickém roce 2010/2011 mají např. zájem vyjet do Stockholmu 3 studenti a na univerzitu Umea byly podány dvě prioritní přihlášky. Celkově se v časovém vývoji posouvá zájem studentů geografie od středomořských států do Skandinávie a zemí Beneluxu. O této změně lze polemizovat jako o odsunu studentů za kvalitnější výukou. Relativněji kvalitnější výuku v severovýchodních státech dokládá např. vyšší podíl výdajů na vzdělávání (7 až 10 % hrubého domácího produktu) oproti ostatním evropským státům, kde se do školství investuje výrazně méně (pouze kolem 5 % hrubého domácího produktu), jak dokládá příloha 16.

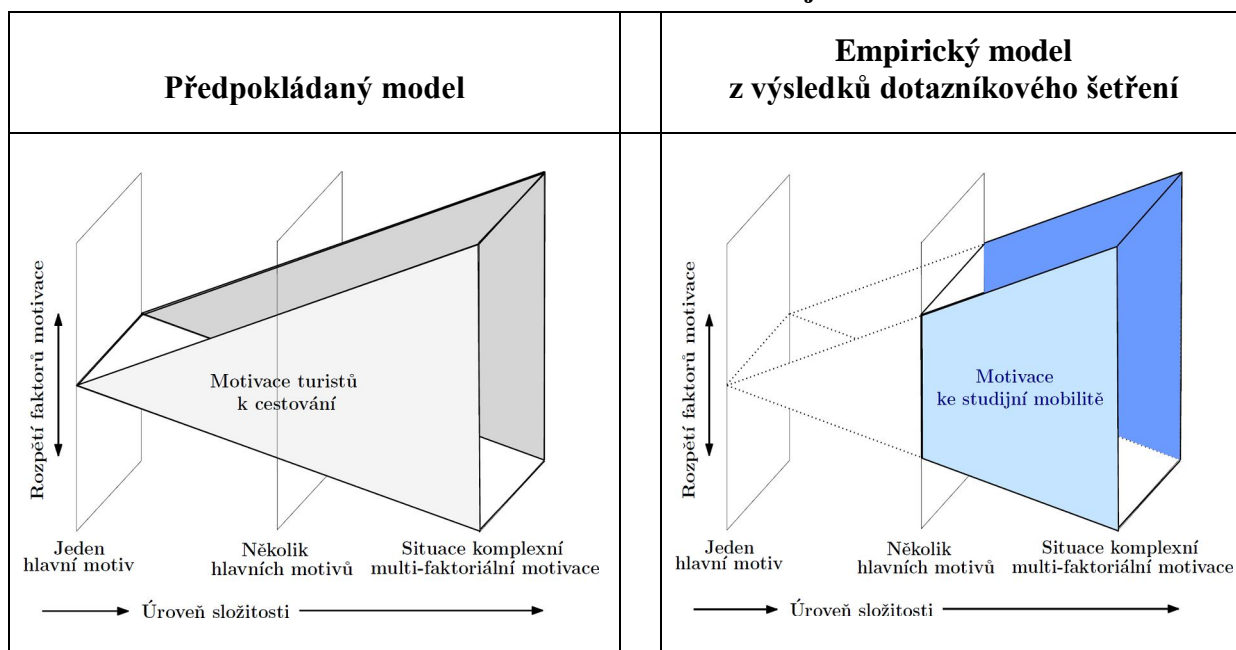
Fenomén studijní mobility prodělává v posledních letech bouřlivé změny nejen v celé Evropě, ale také na českých univerzitách. V začátcích fungování programu Erasmus na PřF UK chtěli studenti především vyjet do zahraničí, často bez výrazné preference konkrétních destinací.

V posledních letech je tento přístup výrazně přehodnocován především ze strany studentů vyšších ročníků, kteří cíleně vyjíždějí s vyššími nároky na kvalitu zahraniční výuky (Konzultace s Erasmus koordinátory kateder 2009). Jak vyplývá z odpovědí respondentů, do budoucna lze předpokládat také masivnější rozvoj studijní mobility mimo evropský prostor, především do anglicky mluvících států.

5.2 FAKTORY MOTIVACE KE STUDIJNÍ MOBILITĚ

Motivaci studentů i kritéria výběru konkrétní stáže ovlivňuje mnoho faktorů, z nichž mnohé leží mimo geografické přístupy. Kromě psychologických a sociologických pohnutek je ale možné vysledovat také paralely s přístupy behaviorální geografie zmiňované v diskuzi literatury. Proces rozhodování studentů o stáži probíhá velmi podobně, jako proces rozhodování turistů o cestovním ruchu. Naprostá většina respondentů přikládala v dotazníku velkou důležitost více faktorům motivace, což odpovídá multifaktoriální komplexní motivaci turistů v pojetí studie Mansfeld (1992). Podobně jako se stoupajícím počtem motivů roste složitost při vyhodnocování a předvídání prostorového chování v cestovním ruchu, je také u zjištění komplexní motivace ke studijní mobilitě velmi složité oddělovat jednotlivé faktory motivace a jejich vliv na budoucí mobilitu (viz obr. 10).

Obr. 10: Úrovně složitosti motivace k cestování a ke studijní mobilitě

Zdroj: Vlastní přepracování schématu „Complexity Level of Motivation“ (Mansfeld 1987)

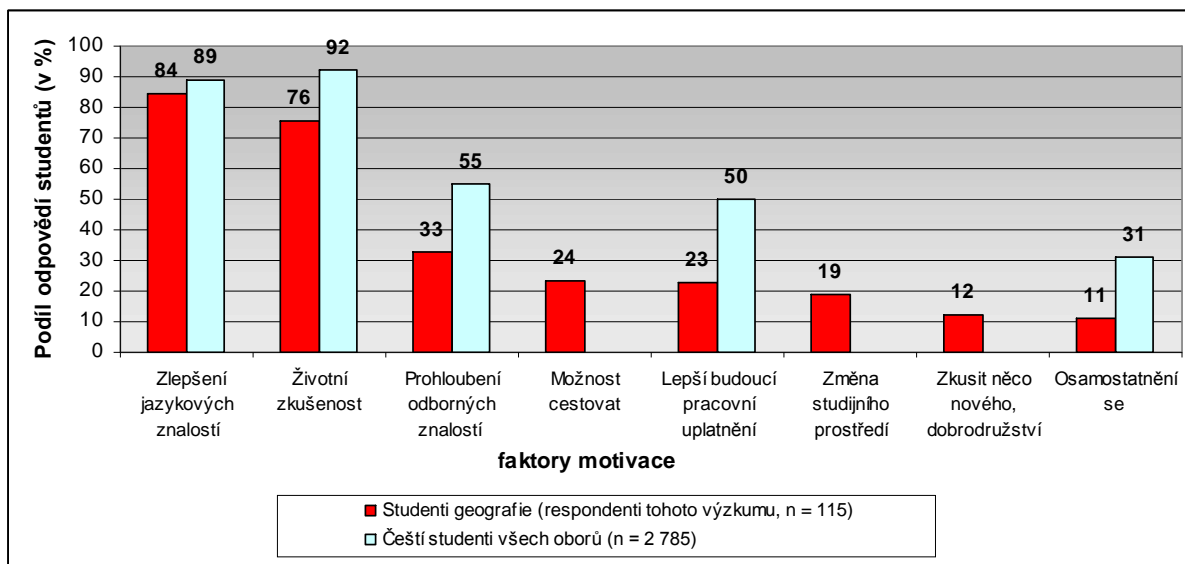
Paralela s cestovním ruchem

Ke studiu v zahraničí studenty motivuje mnoho faktorů. O různorodosti a komplexnosti motivace svědčí odpovědi respondentů, kteří hodnotili jako velmi důležité vždy více faktorů motivace. Institucionálně řízená náplň studijní stáže nabízí především nové znalosti a zkušenosti ve studovaném oboru. Ještě významnější než motiv odborného růstu ve studiu geografie se ale jeví obecnější přínosy jako je zlepšení cizího jazyka nebo celková životní zkušenost (viz graf 17). Jako nejvýznamnější faktory motivace k účasti na Erasmus stáži respondenti uvedli zlepšení jazykových schopností, pobyt v cizí zemi jako životní zkušenost, zlepšení odborných znalostí ve studovaném oboru, možnost cestovat a lepší budoucí pracovní uplatnění (viz tab. 10).

Porovnání motivace ke studijní mobilitě zkoumaných geografů a českých Erasmus studentů všech oborů je spíše ilustrativní z důvodu rozdílné metodiky sběru a zpracování dat, jak bylo popsáno v metodické kapitole. Motivy jazyka, životní zkušenosti a odborného růstu se byly vyhodnoceny jako podobně významné u zkoumaných geografů i u ostatních českých Erasmus studentů (viz graf 18). Specifickou motivací geografů je možnost cestování, kterou jim studijní stáž nabízí. Pro 24 % respondentů bylo cestování jedním ze třech nejdůležitějších faktorů motivace zatímco u českých studentů se mezi devíti nejdůležitějšími motivacemi neobjevuje. Pro většinu geografů je cestování více než pro ostatní studenty součástí životního stylu a bývá propojeno se studiem i každodenním životem.

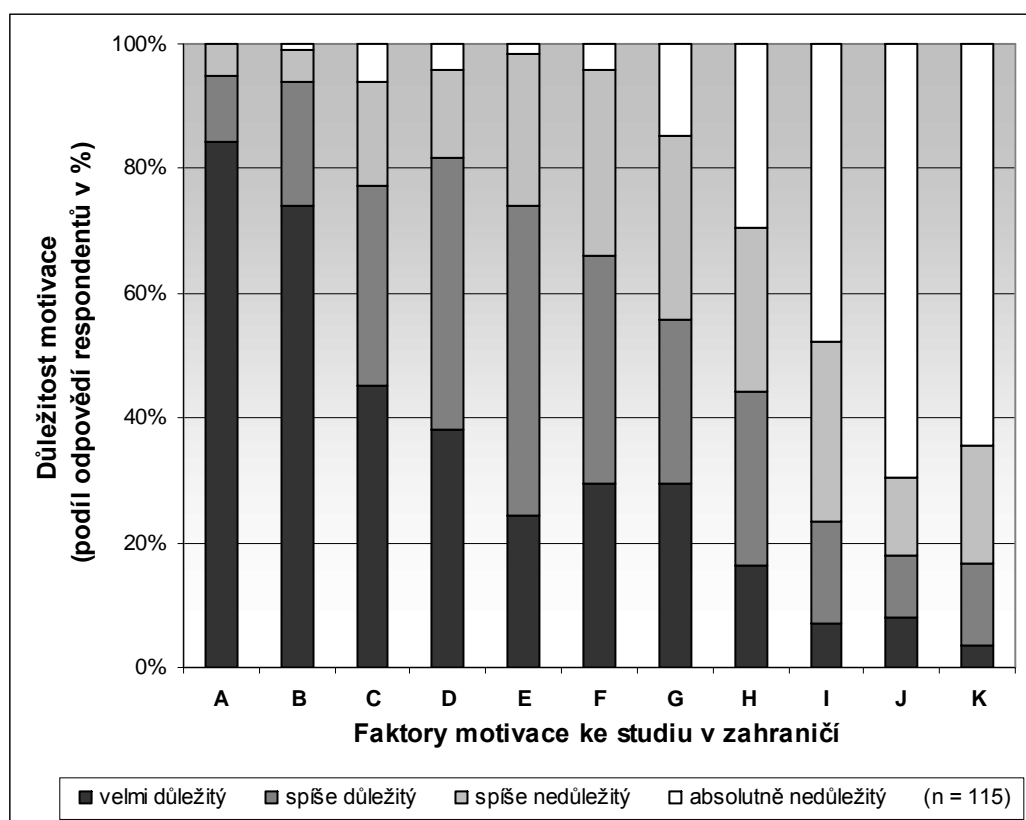
Propojení studijní mobility a cestování u geografů nasvědčuje také délka pobytu v zemi stáže, která je výrazně delší než délka trvání kurzů. Výsledky dotazníkového šetření ukazují, že výuka na zahraniční univerzitě trvala průměrně 5 měsíců, ale respondenti ve státě stáže zůstávali v průměru o měsíc déle (viz tab. 8). Tyto výsledky ukazují, že podobně jako byla již dříve popsána souvislost mezi cestovním ruchem a vzděláváním v zahraničí u pracující populace (Weiler a Hall 1992) i u studentské populace (Coles a Timothy 2004, Williams a Hall 2000), existuje také u studentů geografie provázanost mezi studiem v zahraničí a cestovním ruchem. Studijní stáže představují relativně krátkodobý pohyb, který je ve většině případů kratší než jeden rok. Jakožto krátkodobou mobilitu, v jejímž průběhu studenti často cestují a provádějí aktivity spjaté s cestovním ruchem a rekreací lze proto studijní stáže chápat jako specifickou formu cestovního ruchu.

Graf 17: Nejdůležitější motivace ke studijní mobilitě pro respondenty a české Erasmus studenty

Zdroje: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115), NAEP – Závěrečné zprávy (2008/2009)

Graf 18: Faktory motivace k účasti na Erasmus stáži pro studenty geografie na PŘF UK

A = zlepšení jazykových znalostí a schopností	G = zkusit něco nového, dobrodružství
B = pobyt v cizí zemi jako životní zkušenost	H = osamostatnění se
C = možnost cestovat	I = stipendium
D = změna studijního prostředí	J = předchozí pozitivní zkušenost
E = zlepšení odborných znalostí	K = únik od problémů v Česku
F = lepší budoucí pracovní uplatnění	

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření

Tab. 9: Délka trvání kurzů a celkového pobytu v zemi stáže respondentů

Počet měsíců	Délka trvání kurzů		Celková délka pobytu	
	Počet respondentů	Podíl (v %)	Počet respondentů	Podíl (v %)
2 měsíce	2	1.74	0	0.0
3 měsíce	10	8.70	3	2.6
4 měsíce	38	33.04	15	13.0
5 měsíců	35	30.43	54	47.0
6 měsíců	11	9.57	25	21.7
7 měsíců	0	0.00	3	2.6
8 měsíců	0	0.00	1	0.9
9 měsíců	4	3.48	2	1.7
10 měsíců	4	3.48	6	5.2
11 měsíců	0	0.00	2	1.7
12 měsíců	2	1.74	4	3.5
Průměrná délka trvání	5,79 měsíců		4,97 měsíců	

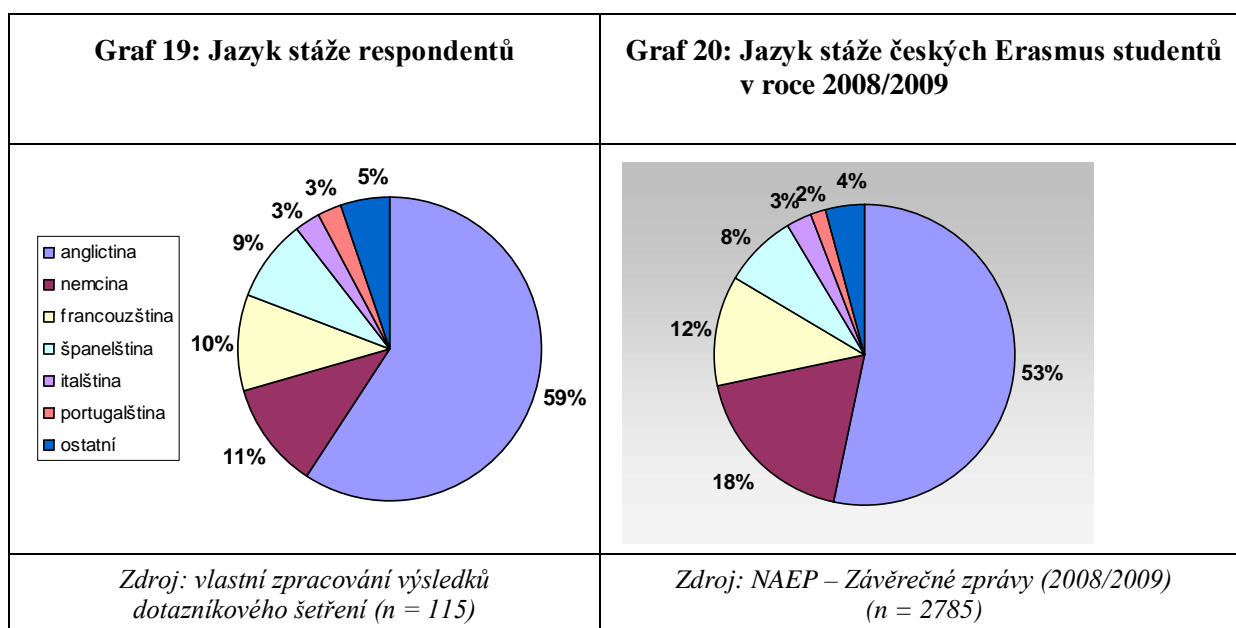
Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

V obecnější rovině je součástí stáže také náplň volného času studentů. Konkrétní preference volnočasových aktivit neboli „leisure“ mohou mít výrazný vliv při rozhodování studentů o destinaci a roční době studijní mobility (Cushman a kol. 1996). Velmi různorodá motivace ke studijní mobilitě je paralelou k širokému záběru motivace k volnočasovým aktivitám, který byl popsán např. v literatuře Jackson a Buton (1989) nebo Iso-Ahola (1984). Součástí studia v zahraničí jsou vždy kromě příležitostí ke vzdělávání také společenské a rekreační aktivity, a proto je motivace přirozeně komplexnější než jen odborné vzdělání.

Jednoznačně nejdůležitější motivací ke studiu v zahraničí je pro naprostou většinu respondentů (84 %) zlepšení jazykových znalostí a schopností. U většiny studentů se jedná o zlepšení světového jazyka, konkrétně především angličtiny, ve které probíhala výuka v 60 % zkoumaných stáží (viz příloha 17). Jako velmi důležitou označili jazykovou motivaci téměř všichni respondenti, kteří vyjeli studovat do Německa, Španělska nebo Francie (viz příloha 18). Jazykové hledisko významně determinuje směry mobility nejen zkoumaných geografů, ale také ostatních českých Erasmus studentů, pro které bylo zlepšení jazyka druhou nejdůležitější motivací k mobilitě. Spektrum jazyků výuky uvedené respondenty odpovídá podílům jazyků Erasmus stáží českých studentů (viz graf 19 a graf 20). Kromě angličtiny se na zahraničním vzdělávání Čechů významně podílejí také němčina, francouzština a španělština, tedy světové jazyky s tradicí výuky na českých středních školách.

Jazykový faktor ovlivňuje mobilitu studentů v mnoha ohledech a projevuje nejen jako silná bariéra studia, jak bylo popsáno dříve, ale také jako významné kritérium při výběru konkrétního státu studia. Německo, Španělsko nebo Francii si geografové pro studium vybírají zejména kvůli jazyku.

Předpoklad, že jednou z nejvýraznějších motivací pro účast na zahraniční studijní stáži je zlepšení jazykových schopností se na vzorku geografů potvrdil. Jazyková vybavenost úzce souvisí s konkurenceschopností na pracovním trhu a to zejména v terciárním a kvartérním sektoru, kde se většina vysokoškolských studentů po dokončení studia uplatňuje. Podobně jako Findlay a kol. (2006) dokázal důležitou roli jazyka v mezinárodní mobilitě, tak také studenti geografie považují jazyk za klíčový aspekt Erasmus stáže. Jazyk lze tedy považovat za jednu z hlavních hybných sil, která formuje trendy zahraniční mobility studentů.

Životní zkušenost a hodnota na trhu práce

Jednou z nejsilnějších motivací ke studiu v zahraničí bylo pro respondenty také získání životní zkušenosti. Pro 108 respondentů (94 %) byl faktor získání životní zkušenosti s pobytem v cizí zemi důležitou motivací k uskutečnění zahraniční studijní mobility a 85 studentů (74 %) ohodnotilo tento faktor dokonce jako „velmi důležitý“ (viz příloha 19). Toto zjištění odpovídá trendu posledních desetiletí, kdy dochází k posunu k novému celospolečenskému žebříčku hodnot, ve kterém má zahraniční zkušenost rostoucí význam (Weiler a Hall 1992).

Studijní nebo pracovní zkušenost ze zahraničí se postupně stává samozřejmou součástí kvalitního vzdělání a může být jednou z důležitých kvalifikací, které rozhodují o uplatnění na

trhu práce. Hodnotu mobility zřejmě vnímají i někteří dnešní vysokoškolští studenti. O tom svědčí odpovědi 26 respondentů, kteří jako jeden ze tří nejdůležitějších faktorů motivace k účasti na Erasmus stáži uvedli lepší budoucí pracovní uplatnění (viz tab. 8). Očekávaná výhoda při získání zaměstnání se objevovala také jako častý důvod plánování další stáže (přibližně u čtvrtiny respondentů).

Přibližně pětina studentů hodnotila jako velmi důležitý faktor motivace možnost cestovat nebo změnu studijního prostředí. Jako méně významné se kromě pracovního uplatnění jeví další motivy individuální touhy po změně, jako jsou faktory zkusit něco nového, dobrodružství a osamostatnění se. Faktor vyhledávání dobrodružství a nových zážitků může být propojen s rostoucím tlakem na osobnostní růst ve společnosti třetího tisíciletí, který předpokládali již Weiler a Hall (1992). Nejméně důležitými faktory motivace jsou pro respondenty pozitivní zkušenosti z případné předchozí zahraniční stáže, únik od problémů v Česku nebo stipendium. Z předchozí stáže většina respondentů motivaci čerpat nemůže. Před Erasmus stáží absolvovalo jinou zahraniční stáž 19 respondentů (17 %) a pouze 20 % z nich ji označilo za jednu z nejdůležitějších motivací. Význam předchozí stáže se z těchto důvodů v souhrnném hodnocení všech respondentů téměř neprojeví (viz příloha 20). Relativně malá důležitost stipendia pro respondenty se projevila také v jeho ohodnocení jako nevýznamného kritéria při výběru cílové univerzity (pro 78 % respondentů bylo stipendium spíše nedůležitým nebo absolutně nedůležitým faktorem).

Souvislost motivace s destinací studia

Motivace zkoumaných geografů se odlišuje pro různé studijní destinace. Zlepšení cizího jazyka je nejdůležitějším faktorem motivace u všech států. Ale zatímco například do Německa, Španělska nebo Francie se jezdí jednoznačně především kvůli jazyku, u států jako je Norsko, Finsko, Nizozemsko nebo Velká Británie je poměrně velmi důležitou motivací kromě jazyka také odborný růst ve studovaném oboru (viz tab. 9). Odborná motivace se projevila nejvíce právě v těchto státech, které poskytují kvalitní výuku přírodovědných předmětů. Motivující kombinaci angličtiny a odbornosti poskytuje v evropském prostoru především Velká Británie a státy Skandinávie a Beneluxu. Zájem geografů o tyto studijní destinace odpovídá vysoké využívanosti nabídky výjezdů Erasmus (viz obr. 11). Realizované výjezdy do Norska, Švédska, Finska a Británie naplnily nabídku z více než 80 % (viz příloha 15).

Motivace osobnostního charakteru, jako je životní zkušenost z ciziny, osamostatnění se nebo zlepšení budoucího pracovní uplatnění se u zkoumaných geografů nijak významně neliší v závislosti na destinaci studia. Vyhledávání změny prostředí bylo významnou motivací spíše

při výjezdech do vzdálenějších a exotičtějších destinací s odlišnou krajinou a kulturou (např. do Norska). Naopak při výjezdech do států sousedících s Českem byla motivace změny studijního prostředí hodnocena jako nevýznamná. Podobný trend vykazuje také motivace cestování, která je významná především u geograficky vzdálenějších států a u sousedních států byla respondenty hodnocena jako nedůležitá (viz tab 10). Pro geografie je přirozené propojit studijní stáž s cestováním, a proto jsou cestovatelské vzdálenější destinace pro studenty relativně lákavější. Cestovatelská motivace může proto také částečně přispívat k menší obsazovanosti nabízených výjezdů do Slovenska, Polska nebo Německa (viz obr. 11). Nicméně obsazovanost jednotlivých bilaterálních dohod a přeneseně také prioritní destinace geografů formuje především vliv jazyka, kvality výuky a celkový trend směřování studijní mobility Čechů do západní a severní Evropy.

Tab. 10: Průměrná důležitost vybraných faktorů motivace pro respondenty podle států stáže

Stát Erasmus stáže	Výjezdy Respondentů		Průměrná důležitost vybraných faktorů motivace							
	Počet respondentů	Podíl (v %)	Jazyk	Životní zkušenost	Cestování	Změna prostředí	Odborné znalosti	Pracovní uplatnění	Dobrodružství	Osamostatnění
Německo	13	11.3	1	1.15	2.46	2.23	2	2	2.46	2.5
Nizozemsko	13	11.3	1.23	1.31	1.85	1.62	1.85	1.7	2.46	2.9
Finsko	13	11.3	1.23	1.15	1.46	1.77	1.85	2.1	2.23	2.5
Francie	12	10.4	1.16	1.58	2.17	1.58	2.08	2	2.67	2.8
Velká Británie	12	10.4	1.25	1.17	1.67	1.67	1.92	2.42	1.92	2.7
Španělsko	10	8.7	1	1.2	1.5	1.9	2.1	2.1	2.1	2.8
Portugalsko	7	6.1	1.29	1.14	1.14	1.71	2.71	2	1.29	2.6
Dánsko	7	6.1	1.29	1.86	2.14	2.57	2.14	2.29	2.57	3
Norsko	6	5.2	1.33	1.33	2.17	1.5	1.5	2.5	2.33	2.5
Slovinsko	5	4.3	1.2	1.4	1.2	1.8	2.2	2.2	2.4	3
Malta	3	2.6	1	1.67	1.67	2	2	1.33	2.33	2.3
Lotyšsko	3	2.6	1	1	1	2	2.67	1.67	1	2.7
Itálie	3	2.6	1.33	1.33	1.33	1.67	1.67	1.67	2	2
Řecko	2	1.7	1	1.5	2	1	2	2	3.5	3
Rakousko	2	1.7	1	2	2.5	2.5	2	2	3	3.5
Polsko	2	1.7	2.5	1.5	3.5	2	2.5	3.5	3	2.5
Island	1	0.9	1	1	1	1	2	3	3	3
Slovensko	1	0.9	3	2	4	4	3	3	4	2
CELKEM	115	100	1.32	1.41	1.93	1.92	2.12	2.19	2.46	2.7

Poznámky: 1= velmi důležitý, 2=spíše důležitý, 3=spíše nedůležitý, 4= absolutně nedůležitý faktor motivace

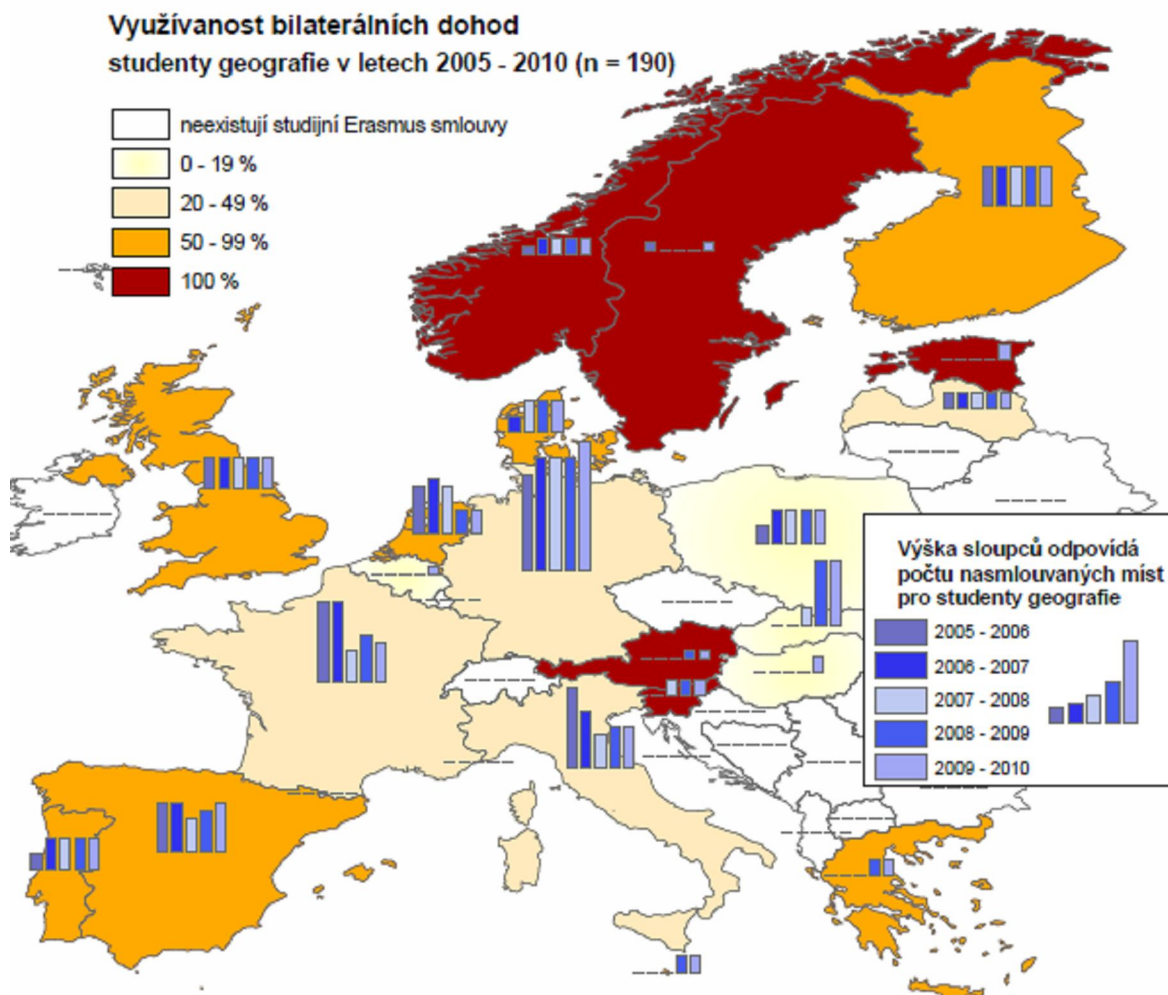
Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Tab. 8: Nejdůležitější faktory motivace k účasti na Erasmus stáži pro studenty geografie na PřF UK

Faktor motivace		Pořadí důležitosti i faktoru	Studenti, kteří faktor uvedli jako jeden ze třech nejdůležitějších	
			Počet respondentů	Podíl respondentů (v %)
Nejvýznamnější	Zlepšení jazykových znalostí a schopností	1	97	84,3
	Pobyt v cizí zemi jako životní zkušenost	2	87	75,7
Významné	Zlepšení odborných znalostí ve studovaném oboru	3	38	33,0
	Možnost cestovat	4	27	23,5
	Lepší budoucí pracovní uplatnění	5	26	22,6
	Změna studijního prostředí	6	22	19,1
Méně významné	Zkusit něco nového, dobrodružství	7	14	12,1
	Osamostatnění se	8	13	11,3
Nejméně významné	Pozitivní zkušenost z předchozí zahraniční stáže	9	4	3,5
	Únik od problémů v Česku	10	2	1,7
	Stipendium	11	0	0

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Obr. 11: Obsazovanost nabídky programu Erasmus studenty geografie na PřF UK v letech 2005 – 2010

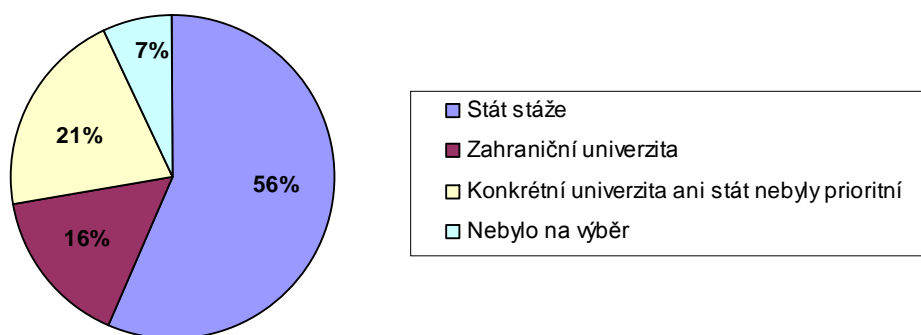
Zdroj dat: Archiv Erasmus přihlášek PřF UK (2010), Interní materiály geografické sekce PřF UK (2010)

Výše popsané výsledky nasvědčují tomu, že motivace je komplexní a zahrnuje kromě jazykového, životního a odborného přínosu také další různorodé motivy. Jednoznačně nejdůležitější motivace zlepšení jazyka a životní zkušenosti ze zahraničí u zkoumaných geografů potvrzuje celoevropský trend popsaný ve zprávě Rady Evropy (Salt 2005).

5.3 KRITÉRIA VÝBĚRU ERASMUS STÁŽE

Motivace studentů se odrážejí v procesu výběru konkrétní stáže. Pro většinu respondentů byl při výběru Erasmus stáže prioritní konkrétní stát zahraničního studia (viz graf 21). Vysoká důležitost státu stáže souvisí s výše uvedeným nejdůležitějším faktorem jazykové motivace. Stát v naprosté většině případů determinuje jazyk studia i volného času v průběhu stáže.

Graf 21: Prioritní kritérium při výběru Erasmus stáže studenty geografie na PřF UK

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

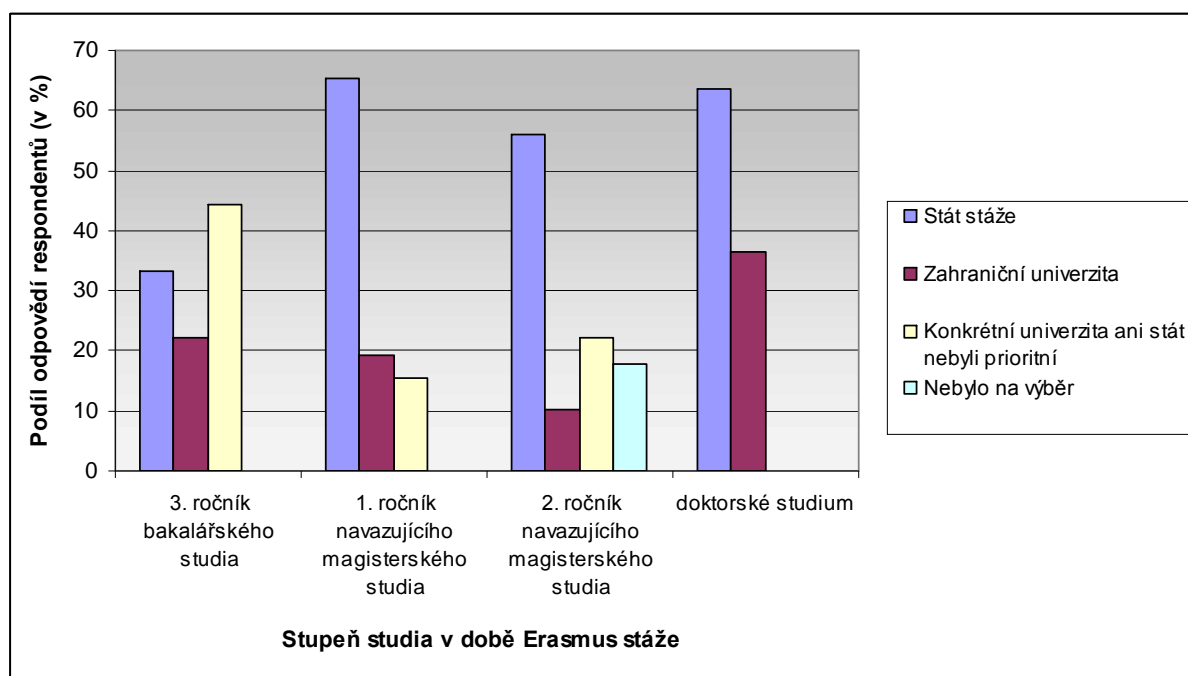
Výběr stáže probíhá odlišně u studentů různých stupňů studia, jak zobrazuje graf 22. Z odpovědí studentů doktorského studia vyplývá, že konkrétní zahraniční univerzita byla při výběru stáže prioritou pro 36 % z nich. Tento výsledek nasvědčuje tomu, že specifitěji zaměřeni postgraduální studenti mají relativně větší zájem vyjet na konkrétní univerzitu, kterou si vybírají podle specializace jejich výzkumu. Naopak studenti nižších stupňů studia (bakalářského a magisterského) mají širší záběr zájmu a konkrétní zahraniční univerzita je prioritou pouze pro 14 % z nich. Například studenti bakalářského studia chtějí především vyjet do zahraničí a konkrétní stát ani univerzita stáže pro většinu z nich prioritou nejsou (viz příloha 21). Celkově jsou studenti postgraduálního studia více zaměřeni na odborný přínos stáže, který byl jednou z nejdůležitějších motivací pro 90 % zkoumaných studentů doktorského studia.

Aspekt institucionálního ovlivnění, který vede k omezené nabídce stáží, se projevil pouze u 7 % respondentů a všichni z nich absolvovali Erasmus stáž v rámci druhého ročníku navazujícího studia, kteří zřejmě cítili poslední šanci na studijní výjezd. Nabídka Erasmus mobility podle většiny respondentů tedy není nejdůležitější limit vyššího počtu výjezdů. Ale podle slov koordinátorů by např. více nabídek výjezdů do Velké Británie nebo Irska přilákalo a motivovalo více studentů.

Pořadí důležitosti jednotlivých kritérií detailně zaznamenává příloha 10. Nejdůležitějším kritériem při výběru Erasmus stáže je jednoznačně jazyk následovaný odborným zaměřením zahraniční univerzity. Jazyk výuky nebo jazyk státu stáže byl jedním ze tří nejdůležitějších kritérií výběru pro všechny zkoumané studenty. Kdežto aspekt odbornosti, reprezentovaný kritérii předmětů, odborného zaměření nebo pedagogů na zahraniční univerzitě, byl jako jeden ze tří nejdůležitějších označen pouze dvěma třetinami respondentů (viz tab. 11). Poměrně významně bylo studenty hodnoceno kritérium přírodních podmínek

oblasti, což je možné vysvětlit specifickým zájmem geografů o přírodní prostředí. Přírodní podmínky spojené s geografickou polohou vybrané lokality studia byly při výběru stáže velmi důležité nebo spíše důležité pro 40 % respondentů (viz graf 23). Tento výsledek také nasvědčuje dříve zmíněným prioritám studentů. Většina zkoumaných geografů si vybírá především stát stáže (charakterizovaný mimo jiné přírodními podmínkami a jazykem studia) který je pro ně často důležitější než konkrétní univerzita.

Graf 22: Prioritní kritérium při výběru Erasmus stáže studenty různých ročníků studia geografie na PřF UK

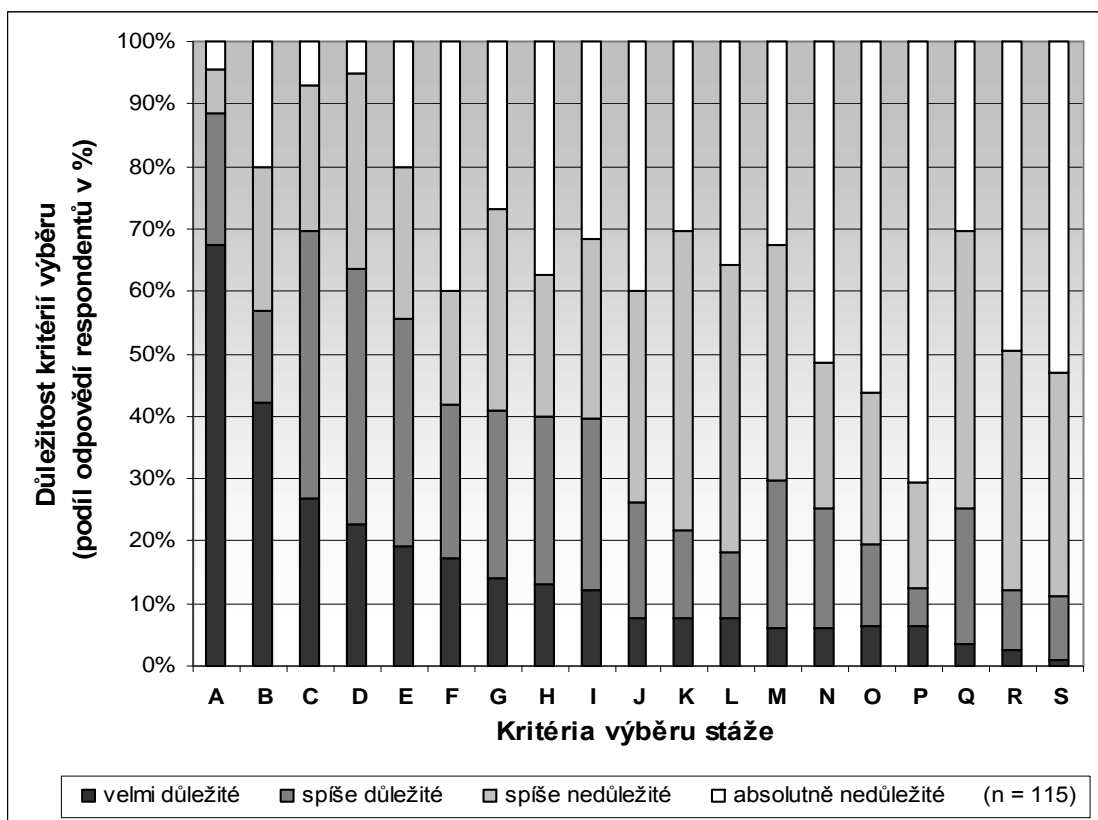

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Respondenti byli při výběru stáže poměrně silně ovlivněni také doporučením předchozích Erasmus studentů a dalšími osobními kontakty, toto kritérium bylo důležité pro 40 % z nich. Z mé osobní zkušenosti mohu potvrdit význam spokojenosti předchozích Erasmus studentů, kteří lákají své studijní kolegy a fungují jako jakási reklama a tímto způsobem šíří dobrou pověst zahraniční univerzity. Tento trend vysledovali a v řízených rozhovorech komentovali také Erasmus koordinátoři. Dalšími zkoumanými kritérii byly možnosti kulturního vyžití nebo omezená nabídka Erasmus stáží, které ovlivnili výběr přibližně pětiny studentů. Jak již bylo zmíněno dříve kritéria výběru jsou silně provázána s motivací. Tuto propojenost prokazuje také finanční kritérium, zahrnující výši stipendia a cenovou hladinu ve zvolené zemi, které není ani silnou motivací ani obzvláště významným kritériem výběru (viz tab. 11).

Graf 23: Důležitost kritérií při výběru Erasmus stáže pro studenty geografie na PřF UK

A = jazyk výuky na zahraniční univerzitě B = jazyk státu stáže C = předměty na zahraniční univerzitě D = odborné zaměření zahraniční katedry E = kultura zvolené země F = omezená nabídka stáží G = přírodní podmínky oblasti H = doporučení předchozích Erasmus studentů I = geografická poloha univerzitního města J = velikost univerzitního města	K = výše stipendia pro zvolenou zemi L = pedagogové na zahraniční univerzitě M = možnosti kulturního vyžití N = vzdálenost od Česka O = předchozí návštěva zvolené země P = osobní kontakty ve zvolené zemi Q = cenová hladina ve zvolené zemi R = velikost univerzity S = doporučení rodiny a ostatních přátel

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření

Tab. 11: Nejdůležitější kritéria výběru Erasmus stáže pro studenty geografie na PŘF UK

Kritérium výběru	Pořadí důležitosti kritéria	Studenti, kteří kritérium uvedli jako jedno ze třech nejdůležitějších		
		Počet Respondentů	Podíl respondentů (v %)	
Nejvýznamnější	Jazyk	1	116	100,0
	Odborné zaměření	2	76	66,1
Významné	Přírodní podmínky / poloha	3	38	33,0
	Doporučení / kontakt	4	28	24,3
	Kultura země	5	22	19,1
	Omezená nabídka stáží	6	20	17,4
Nejméně významné	Finanční kritéria	7	13	11,3
	Velikost / možnosti kulturního vyžití	8	11	9,6

Kritérium výběru	Obsažená kritéria z dotazníku
Jazyk	- Jazyk výuky (65,2 %) - Jazyk státu stáže (35,7 %)
Odborné zaměření	- Předměty na zahraniční univerzitě (31,3 %) - Odborné zaměření katedry (28,7 %) - Pedagogové na univerzitě (6,1 %)
Přírodní podmínky / poloha	- Přírodní podmínky oblasti (13,0 %) - Poloha univerzitního města (11,3 %) - Vzdálenost od Česka (8,7%)
Doporučení / předchozí zkušenost / kontakt	- Doporučení předchozích Er. studentů (17,4%) - Osobní kontakty ve zvolené zemi (4,3 %) - Předchozí návštěva zvolené země (2,6 %)
Kultura země	- Kultura zvolené země (19,1 %)
Omezená nabídka stáží	- Omezená nabídka stáží (17,4 %)
Finanční kritéria	- Výše stipendia pro zvolenou zemi (7,8 %) - Cenová hladina ve zvolené zemi (3,5 %)
Možnosti kulturního vyžití / velikost	- Velikost univerzitního města (5,2 %) - Možnosti kulturního vyžití (3,5 %) - Velikost univerzity (1,0 %)

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

5.4 EFEKTY STUDIJNÍ MOBILITY

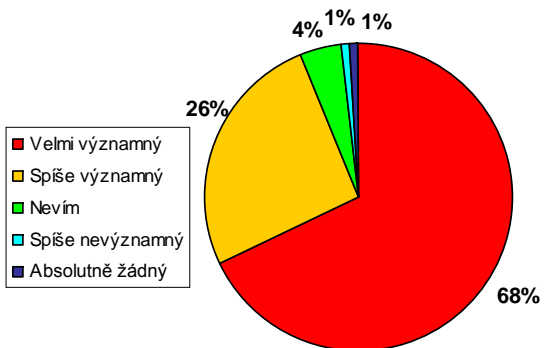
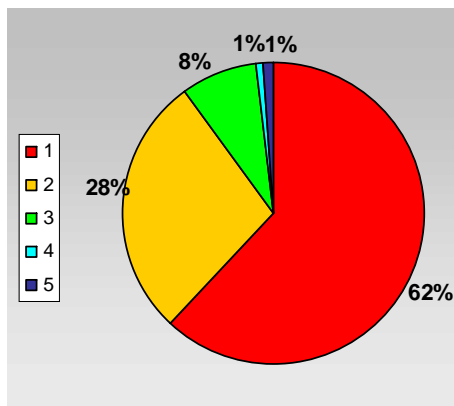
Předpokladem tohoto výzkumu byl fakt, že absolvovaná zahraniční stáž má na studenty významný komplexní vliv, jak bylo diskutováno v teoretickém úvodu. Tento předpoklad potvrzují výsledky dotazníkového šetření, ze kterého vyplývá, že Erasmus stáž měla na studenty významný vliv v osobní i odborné rovině. Naprostá většina respondentů vnímala absolvovanou stáž veskrze pozitivně. Téměř všichni zkoumaní geografové hodnotili celkový přínos Erasmus stáže jako významný a pro dvě třetiny respondentů byl vliv dokonce velmi významný (viz graf 24). Značný význam zahraniční stáže pro geography odpovídá celkově velmi kladnému hodnocení Erasmus stáže mezi českými studenty (viz graf 25).

Dříve popsané Faktory motivace a kritéria výběru Erasmus stáže naznačují, že geografové od zahraniční studijní stáže očekávají především jazykový přínos a získání celkové životní zkušenosti. Odborný růst byl respondenty vyhodnocen pouze jako jeden z dalších důležitých aspektů, ale nikoliv nejdůležitější. S tím korespondují výsledky vyhodnocování přínosů stáže, které poukazují na výrazně vyšší důležitost osobního než odborného přínosu. Zatímco osobní přínos Erasmus stáže ohodnotilo jako velmi důležitý 81 % respondentů, odborný přínos byl velmi důležitý jen pro 16 % respondentů (viz tab. 12). Spokojenost s odbornou náplní studijní stáže se výrazně odráží také v hodnocení osobních a celkových přínosů. O tom svědčí odpovědi sedmi studentů, kteří jako problém stáže uvedli nedostatečnou nabídku přednášek ve studovaném oboru. Pro většinu z nich byl odborný přínos Erasmus stáže nevýznamný a celkový přínos hodnotilo velmi významně jen 40 % z nich. V souhrnném pohledu na všechny zkoumané geography však byla Erasmus stáž celkově hodnocena výrazně příznivě a pro naprostou většinu (108 respondentů) byl celkový přínos velmi nebo spíše významný (viz graf 26).

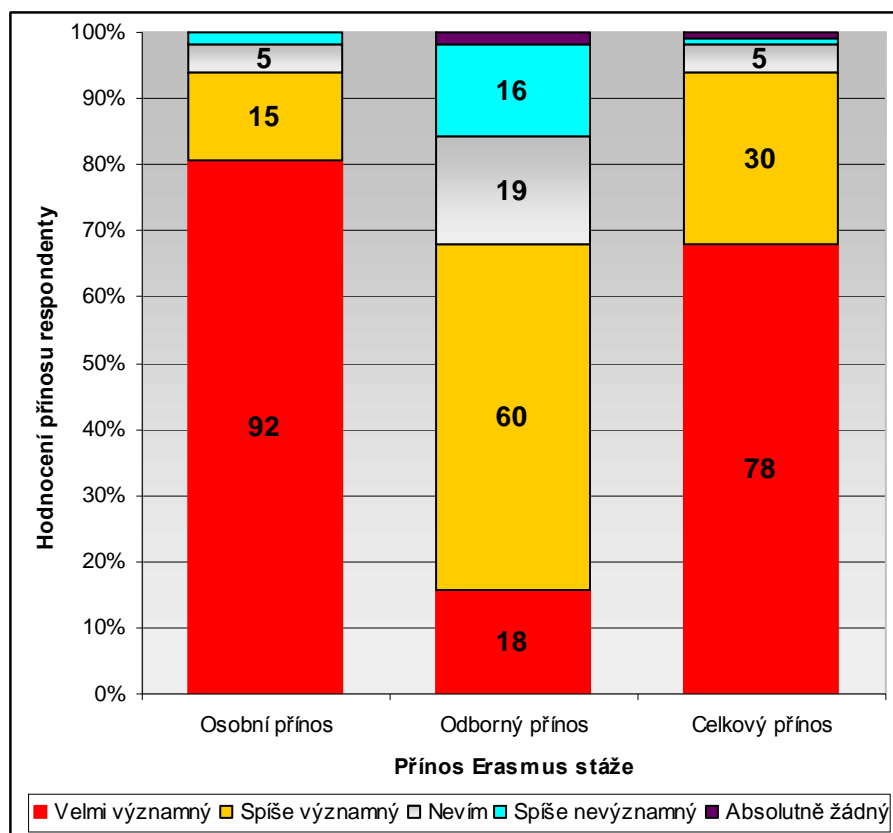
Tab. 12: Průměrné hodnocení přínosů Erasmus stáže pro respondenty

Přínos Erasmus Stáže	Hodnocení přínosů (počet a podíl respondentů)										Průměrné hodnocení přínosu
	Velmi významný (1)		Spíše významný (2)		Nevím (3)		Spíše nevýznamný (4)		Absolutně žádný (5)		
	Počet	Podíl (v %)	Počet	Podíl (v %)	Počet	Podíl (v %)	Počet	Podíl (v %)	Počet	Podíl (v %)	
Osobní přínos	92	80,7	15	13,2	5	4,4	2	1,7	0	0	1,27
Odborný přínos	18	15,7	60	52,2	19	16,5	16	13,9	2	1,7	2,33
Celkový přínos	78	67,8	30	26,1	5	4,3	1	0,9	1	0,9	1,38

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Graf 24: Hodnocení celkového přínosu stáže respondenty	Graf 25: Celkové ohodnocení Erasmus stáže českými studenty v roce 2008/2009
 <p> ■ Velmi významný ■ Spíše významný ■ Nevím ■ Spíše nevýznamný ■ Absolutně žádný </p>	 <p> ■ 1 ■ 2 ■ 3 ■ 4 ■ 5 </p> <p>Poznámka: hodnocení jako ve škole (1 = výborný, 5 = nedostatečný)</p>
<p>Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)</p>	<p>Zdroj: NAEP – Závěrečné zprávy (2008/2009) (n = 2785)</p>

Graf 26: Hodnocení přínosů Erasmus stáže respondenty

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Na hodnocení přínosů stáže má vliv také společnost a prostředí, ve kterém se mobilní studenti pohybovali. Většina respondentů byla v průběhu stáže nejvíce v kontaktu s ostatními zahraničními studenty (70 %) nebo s místními obyvateli (13 %). Tito studenti, kteří se pohybovali v multikulturním prostředí, ohodnotili přínosy stáže jako více významné než 13 % respondentů, kteří se stýkali především s českou komunitou.

Přínosy Erasmus stáže

Přestože různorodé efekty stáže nemusí mít na mobilní studenty vždy pozitivní dopad, při hodnocení výsledků dotazníkového šetření se mnohem častěji než negativní efekty objevují přínosy zahraničního pobytu, které budou dále rozebírány. Z analýzy odpovědí respondentů lze usuzovat, že předpoklad komplexního přínosu zahraniční stáže je platný. Jak již bylo zmíněno u pestrých faktorů motivace, také efekty stáže se odehrávají v mnoha rovinách. Podobně jako je motivace k zahraniční stáži různorodá a zahrnuje nejen odborné vzdělání, ale také jazykové a životní zkušenosti, také přínosy stáže jsou respondenty přirozeně hodnoceny komplexněji jako velká životní zkušenost. Individuální přínosy stáže jsou velmi různorodé a vycházejí z osobních zkušeností a předpokladů jednotlivých studentů, a proto vyhodnocení většiny přínosů není možné jednoduše zobecňovat a vztahovat na celou studentskou populaci. Přesto lze některé přínosy, uváděné respondenty nápadně často, všeobecně shrnout a přisuzovat jim větší důležitost. Přínosy uvedené v tab. 13 jsou pouze generalizované a zahrnují v sobě širokou škálu konkrétních odpovědí.

Jako nejdůležitější přínos stáže se pro většinu respondentů (55 %) jeví už zmiňované zdokonalení cizího jazyka. Respondenti, kteří odpovídají velmi stručně, uvádějí jako jediný přínos právě cizí jazyk. Z tohoto výsledku vyplývá úzká spojitost mezi očekáváními studentů před stáží a jejich hodnocením přínosů. Vysoké hodnocení jazykového přínosu může být vysvětleno jazykovou motivací, která byla velmi důležitá pro 97 % respondentů. Zdokonalení jazyka zasahuje do odborných i osobních přínosů a bývá často zprostředkováno akademickými aktivitami na půdě univerzity. Ke zdokonalení jazyka vede i kontakt s mezinárodními studenty, ale v rámci této komunity bývá zejména angličtina často degradována na zjednodušenou verzi, kterou někteří respondenti nazvali „Erasmus English“. Lepší komunikační schopnosti v angličtině nebo jiném světovém jazyce dodaly respondentům větší sebevědomí a umožnilo některým z nich (5 %) např. získání lepšího zaměstnání.

Za významné klady stáže lze považovat také zkušenost s životem v multikulturním prostředí a získání nových kontaktů po celém světě, které uvedlo jako nejdůležitější přínosy 43 % zkoumaných studentů. S multikulturním prostředím a vytržením z českého stereotypu

souvisí také často uváděný přínos nadhledu, možnosti srovnání, vyzrání osobnosti a uspořádání osobních hodnot a priorit (uvedlo 38 % respondentů). Odborný růst ve studovaném oboru uvedla přibližně třetina geografů. Pro geography je charakteristický přínos poznání nových míst, cizí krajiny a kultury, často díky cestování po celém státu stáže či dokonce v okolních zemích. Pětina respondentů uvedla, že je stáž motivovala k vyhledávání dalších zahraničních stáží nebo k častějšímu cestování. Některé studenty ovlivnila stáž při výběru místa jejich dalšího života. Devět studentů si v průběhu studia v cizině uvědomilo, že se chtějí přestěhovat do zahraničí (dva respondenti v současnosti žijí v Itálii a na Islandu), jiní naopak přišli na to, že: „*Doma je doma, začal jsem si vážit české krajiny i charakteru Čechů...*“.

Tab. 13: Největší přínosy Erasmus stáže uvedené respondenty

Nejdůležitější přínosy stáže uvedené respondenty	Počet respondentů	Podíl (v %)
Zdokonalení angličtiny nebo jiného jazyka	63	55
Život v cizině jako životní zkušenost, zkušenost s multikulturním prostředím	50	43
Získání kontaktů po celém světě, zajímaví lidé, noví kamarádi	49	43
Získání nadhledu, možnost srovnání a uspořádání osobních hodnot	44	38
Poznání nových míst a místní kultury	34	30
Zkušenost s jiným vzdělávacím systémem, změna studijního prostředí	31	27
Růst odborné kvalifikace a znalostí ve studovaném oboru, výborní profesori	30	26
Cestování, motivace k další zahraniční mobilitě	23	20
Osamostatnění se, nezávislý život	23	20
Sebepoznání, zvýšení sebevědomí, sebeprosazení	23	20
Výběr místa pro život	12	10
Nové prostředí, změna	7	6
Výhoda při získání zaměstnání	6	5
Získání dat a odborných kontaktů	6	5
Možnosti sportovního vyžití, užívání volného času	6	5

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Z výsledků zobrazených v tab. 13 vyplývá, že respondenti uvádějí v naprosté většině případů jako největší klad stáže každodenní aspekty života v zahraničí, tedy osobní přínos. To souvisí s faktem, že pro 96 respondentů (84 %) byla Erasmus stáž první dlouhodobou zkušeností se samostatným pobytem v zahraničí. I 30 % respondentů, kteří jako nejdůležitější přínos uvedly odborné aspekty stáže spojené s pobytem na zahraniční univerzitě, dodali aspoň jeden osobní přínos. Příkladem takové kombinace odborných a osobních přínosů může být tato odpověď: „*Největším přínosem pro mě bylo poznání stylu studia v zahraničí, nároků na kurzech nebo kvality knihoven. Zjistila jsem, že dokáži odborně komunikovat v cizím jazyce a samostatně přežít v cizí zemi, což mi dodalo sebevědomí.*“.

Osobní přínosy respondentů mají často osobnostní charakter a bývají specifikovány jako poznání sebe sama nebo jako získání sebevědomí po jazykové i odborné stránce nebo jako

vědomí, že dokáží žít v cizí zemi. K sebevědomí dle slov respondentů často přispěl i jiný styl výuky a otevřenější přístup pedagogů na zahraniční univerzitě. Dalším příkladem časté odpovědi, ve které se kombinuje a neoddělitelně doplňuje osobní i odborný přínos je: „*Absolvovaná stáž mě ovlivnila jednoznačně pozitivně. Jednak byla přínosem z hlediska jazykového a částečně odborného, ale zároveň jsem měla možnost srovnat úroveň výuky a výzkumu (organizace i náplně) i každodenního života v České republice a ve Francii a uvědomit si kvality (ale i některé nedostatky) českého prostředí*“.

Negativní aspekty Erasmus stáže

Celkově studenti v dotazníku uváděli výrazně více přínosů než problémů. Většina respondentů neuvedla žádné problémy na rozdíl od velkého množství uvedených přínosů. Konkrétní problémy se týkají především administrativních komplikací, nedostatečné výše stipendia nebo krátké doby trvání stáže (viz tab. 14). V odpovědích na otázku: „Co byl největší problém Erasmus stáže?“ překvapivě respondenti většinou neuváděli kritiku stáže samotné, ale spíše komentovali doprovodné jevy před nebo po absolvování stáže, jako jsou právě administrativní a byrokratické nedostatky. Na nízké stipendium si stěžovali většinou studenti, kteří vyjeli do států s vysokými životními náklady, jako jsou Norsko, Finsko nebo Velká Británie. Jako jeden z častějších nedostatků stáže se v odpovědích 10 % respondentů objevuje také příliš krátká doba trvání pobytu, což nepřímě vypovídá o postoji studenta, pro kterého je stáž dobrou zkušeností, kterou by chtěl prodloužit. Studenti, kteří uvedli, že stáž byla příliš krátká se snaží zařídit si další zahraniční stáž a navázat tak na předchozí zkušenost, tento jev prokázáný u 46 % studentů podporuje platnost hypotézy o zvýšené další mobilitě Erasmus studentů. Několik (8 %) respondentů uvedlo problémy spojené s adaptací na nové prostředí, spojené s odlišnou mentalitou místních nebo počáteční jazykovou bariérou. Jiní si naopak začali uvědomovat nedostatky české mentality. Někteří studenti vnímají jako problematickou reintegraci zpět v České republice a kritizují nízkou kvalitu výuky na domovské univerzitě ve srovnání se zahraniční zkušeností. Výpovědi studentů zní např. takto: „Problémem pro mě byla nehostinnost po návratu na domovskou univerzitu, uvědomila jsem si nízkou kvalitu našeho vzdělávacího systém, neosobní přístup a rivalitu pedagogů.“ Tento fenomén desiluse a problémů se začleněním zpět do domovské vědecké komunity odpovídá podobnému jevu popsanému u zahraničních stáží studentů doktorského studia (Balter 1999). Nespokojenost s prostředím na domovské univerzitě může vést studenty k vyhledávání dalších zahraničních stáží. Někteří studenti však ve srovnání uvedli naopak vyšší kvalitu českého školství.

Kritické komentáře se objevily pouze u 14 % respondentů a týkaly se především finančních nákladů a krátké délky trvání stáže. I tito kritičtí studenti však uvedli významné přínosy. Celkově je kritika ve srovnání s množstvím přínosů poměrně vzácná a převládá spíše nadšení až okouzlení novým prostředím a multikulturním charakterem zahraničních univerzit.

Tab. 14: Největší problémy Erasmus stáže uvedené respondenty

Největší problémy stáže uvedené respondenty	Počet respondentů	Podíl (v %)
Byrokracie	22	19
Nízké stipendium	20	17
Krátká doba trvání stáže	12	10
Náročnost kurzů, forma výuky	10	9
Izolace od místních obyvatel	8	7
Nabídka a kvalita ubytování	7	6
Malá nabídka kurzů ve studovaném oboru	7	6
Místní kultura	5	4
Jazyková bariéra	5	4
Konfrontace s nedostatky české mentality	4	3
Odloučení od životního partnera	4	3
Kritika kvality a systému českých univerzit a pedagogů	4	3

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Analýza výpovědí respondentů o efektech Erasmus stáže přinesla další možná vysvětlení bariér vyšší mobility českých studentů. Většímu zájmu o zahraniční studijní stáže ze strany studentů mohou bránit např. obavy z dohnání studia na domácí univerzitě nebo ztráty některých přátel a celkové oslabení sociální sítě v mateřské zemi. Otázka sociálních vazeb je nejdůležitější pro studenty, kteří zanechávají doma životního partnera. Jak ukázaly výsledky dotazníkového šetření, právě odloučení od partnera bylo největším problémem stáže pro 4 respondenty.

Dalším možná překážkou je jev zpřetrhání pracovních kontaktů a částečné ztráty možností kariérního růstu, který ve zkoumal Balter (1999) u vysoce kvalifikovaných vědců, kteří absolvovali zahraniční postdoktorskou stáž. Podle závěrů jeho studie je významnou překážkou pro větší mobilitu vědců jejich obava, že si pobytem v zahraničí omezí možnosti kariérního růstu ve své vlastní zemi. Tuto bariéru však respondenti nepotvrdili. Šest dotazovaných respondentů naopak věří, že jim Erasmus stáž pomůže k získání lepšího zaměstnání.

Vzhledem k tomu, že studenti jsou na začátku své kariéry, měly by u nich pozitiva plynoucí z možnosti navázání nových vazeb a kontaktů v oboru v průběhu zahraniční stáže převážet nad obavou z možného zpřetrhání vybudovaných studijních i kariérních kontaktů v mateřské zemi. Z řízených rozhovorů s Erasmus koordinátory vyplývá, že jednou

z nejsilnějších bariér vyšší účasti českých studentů na zahraničních stážích je celkový nezáměr ze strany studentů a v mnoha případech také jejich špatná jazyková vybavenost. Podle výpovědí Erasmus koordinátorů je stáž pro některé studenty např. „ztráta času“, „práce navíc“, „pro odvážnější než jsem já“ nebo „zbytečná komplikace“. I přes uvedené bariéry, zkušenost ze zahraniční univerzity se postupně stává přirozenou součástí vysokoškolského studia a tomu odpovídá i každoročně narůstající zájem studentů geografie o zahraniční stáže Erasmus.

Studijní mobilita a vzdělávací síť

Efekty zahraničních studijních stáží se neodehrávají pouze v osobní rovině studentů, ale ovlivňují také celospolečenské změny a jsou propojeny s obecnějšími souvislostmi. Populaci českých studentů, kteří studují na zahraničních univerzitách, vnímám jako jakousi sociální síť, která funguje jako „studentská diaspora“. Termín „student diaspora“ použila např. Asmar (2005), jak bylo zmíněno v diskuzi literatury. Fungování studentské diaspory se okrajově týkaly řízené rozhovory s Erasmus koordinátory. Koordinátoři svými komentáři potvrdili předpokládané přínosy studentské diaspory, která umožňuje upevňování mezinárodních vztahů univerzit a dalších vědeckých pracovišť, vytvářením nových kontaktů zahušťuje síť příležitostí pro své krajany a zprostředkovává jakýsi most pro přenos informací, vědomostí a inovací zpět do zdrojové země. Diasporní síť se shodují v základních cílech, které si kladou: Jde jim o ekonomický, politický a sociální rozvoj mateřské země (Kostecká a kol. 2007). Studentské diasporní síť podle mého názoru také přispívají k celkovému rozvoji mateřské země. Přenos informací v rámci studentské diasporní sítě probíhá zejména prostřednictvím internetu, který umožňuje zrychlený tok informací bez ohledu na vzdálenost. Paralelou ke zrychlenému toku informací v rámci studijních sítí je provázanost modernizace a technologického rozvoje popsaná sociology v souvislosti se zrychlováním životního tempa (Rosa 2005). Jedním z oblíbených programů používaných Erasmus studenty je např. Skype. Studenti v zahraniční přirozeně vyhledávají nová komunikační média a přispívají tak k prudkému rozvoji komunikačních technologií. Vztah mezi technologií a mobilitou je obousměrný. Realizace mobility je zprostředkována technologiemi, které posilují nejen rozvoj mobility osob a informací, ale přeneseně také zboží a kapitálu (Bergmann a Sager 2008, Dodge a Kitchin 2000). V opačném směru poptávka mobilních studentů po zkvalitňování technologií vytváří tlak a vhodné podmínky pro jejich rozvoj. Na rozdíl od krátkodobé mobility popsané ve studii Bergman a Sager (2008), nepřináší zahraniční mobilita studentů rozvoj technologií dopravního průmyslu, ale informačních technologií, které jsou vyšší hodnotou ve zrychlující se moderní společnosti

informací a znalostí. Komplexní přínosy stáží zahrnují mnoho dalších témat jako např. pojetí evropského prostoru nebo multikulturalita, které jsou nad rámec rozsahu této práce.

Studijní mobilita nemá pouze osobní rozměr, ale její efekty se projevují i celospolečensky, zejména skrze přínosy pro vědeckou komunitu zdrojové země mobilních studentů. Tato práce se však zaměřuje zejména na efekty zahraniční studijní stáže na studenty osobně. Výše zmíněné výsledky analýzy problémů, přínosů i celkového ovlivnění stáží podporují hypotézu o komplexním vlivu studijní mobility. Většinu respondentů Erasmus stáž ovlivnila poměrně výrazně a naprostá většina z nich hodnotí efekt stáže celkově velmi pozitivně. Někteří respondenti doslova uvedli, že jejich život se díky stáží změnil. Právě vyjadřování výrazně pozitivních emocí ve spojitosti s vlivem a přínosy absolvované Erasmus stáže se projevuje v hodnocení dalšího efektu stáže – změny zahraniční mobility, který bude analyzován v následující kapitole.

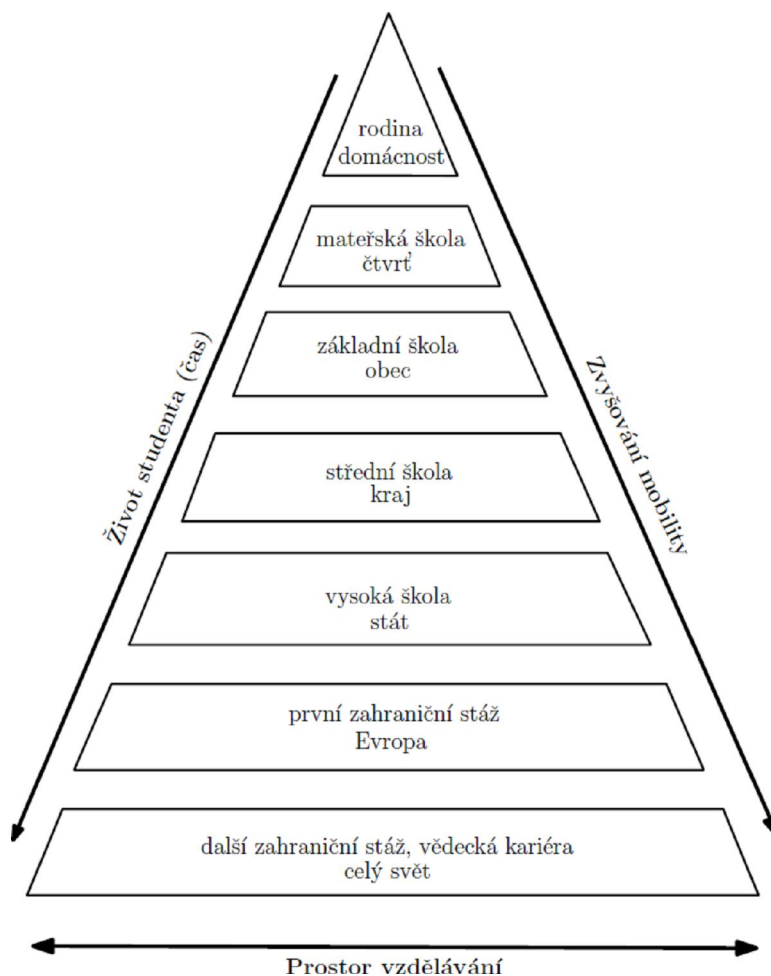
5.5 ZMĚNA MOBILITY STUDENTŮ

Jedním z projevů fenoménu zahraničních studijních stáží je změna zahraniční mobility studentů. Zvyšování mobility v průběhu života člověka je přirozený proces. Na konkrétním příkladě vzdělávacího prostoru je zvyšování studijní mobility determinováno nabídkou specializovaných vzdělávacích institucí. Tato nabídka se zužuje se zvyšujícím se stupněm vzdělávání a nutí studenty k rozšiřování prostoru zájmu a k mobilitě na větší vzdálenosti, jak na příkladu znázorňuje obr. 12. V průběhu života většina studentů začíná dojíždět za vzděláním do stále vzdálenějších lokalit. Prostor, ve kterém se uskutečňuje jejich vzdělávání, se zvětšuje. Obrázek 12 zachycuje pouze jeden z možných životních scénářů a měřítka vzdělávacího prostoru se mohou individuálně značně lišit. Ke zvýšení mobility na mezinárodní úroveň může docházet již v průběhu středoškolského vzdělání a u některých studentů může již první zahraniční stáž směřovat mimo Evropu. Pro 96 respondentů tohoto výzkumu (84 %) však byla Erasmus stáž první zahraniční stáží a k rozšíření jejich vzdělávacího prostoru do celého světa u nich proto dochází až při případných dalších zahraničních stážích.

Zahraněční stáž může být jedním z prvních impulzů vedoucích k absolvování dalších stáží nebo pracovních pobytů v zahraničí. Sledování prostoru, ve kterém se odehrává zahraniční mobilita vede k potvrzení logických vazeb schématicky zobrazených na obr. 13. Přirozené rozšiřování prostoru zájmu, ke kterému u studentů dochází při získávání dalších zkušeností se

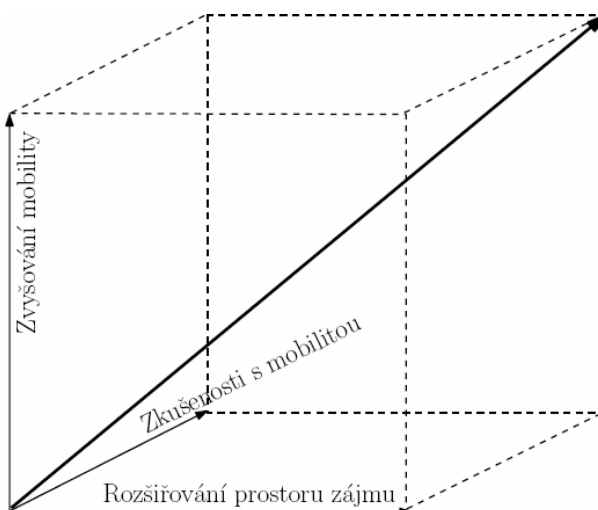
zahraniční mobilitou, vede k celkovému zvyšování mobility. Zvýšení mobility je v této práci měřeno jako potenciální mobilita, jak bude vysvětleno níže.

Obr. 12: Rozšiřování vzdělávacího prostoru

Zdroj: Vlastní zpracování

Obr. 13: Časoprostorová dimenze zvyšování zahraniční mobility

Tato studie se pokouší hodnotit vliv zahraniční studijní stáže na změnu zahraniční mobility. Změna mobility je vyjádřena rozdílem mobilního potenciálu studentů před a po absolvování Erasmus stáže, jak bylo popsáno v kapitole metodiky. Výsledky dotazníkového šetření mezi 115 studenty geografie na PřF UK naznačují, že absolvování Erasmus stáže v období posledních pěti let (od akademického roku 2005/2006 do akademického roku 2009/2010) mělo vliv na změnu potenciální zahraniční mobility těchto studentů. Změnu je možné pozorovat při porovnání hodnot uvedených respondenty pro stav potenciální mobility před a po absolvování Erasmus stáže. Dále budou analyzovány výsledky naznačující změnu mobility nejprve souhrnně pro všechny respondenty (viz graf 27), a poté bude popsána individuální změna mobilního potenciálu. V grafech je mobilní potenciál chápán vždy jako potenciál zahraniční mobility. Mobilita je zkoumána zvlášť jako studijní a pracovní, ale také dohromady pomocí výpočtu celkového indexu mobility popsaného v kapitole metodiky (viz obr. 3). Při selektivním zkoumání výsledků je zřejmý rozdíl mezi potenciálem pracovní a studijní mobility. Absolvovaná Erasmus stáž měla vliv především na změnu potenciální studijní mobility. Potenciální pracovní mobilita, která byla relativně vysoká již před absolvováním Erasmus stáže, se změnila minimálně. Celkově došlo pouze k mírnému nárůstu potenciálu pracovní mobility, ve srovnání s velkou změnou potenciálu studijní mobility a to proto, že potenciální pracovní mobilita byla výrazně vyšší než potenciální studijní mobilita už před absolvováním Erasmus stáže. Ve výchozím stádiu před absolvováním Erasmus stáže plánovalo další zahraniční stáž pouze 30 % respondentů, zatímco případnou práci v zahraničí plánovalo 47 % respondentů (viz graf 27). V průběhu stáže v zahraničí pracovalo 14 respondentů (12 %), z nichž většina vykonávala nekvalifikované brigády a pouze 3 z nich vykonávali odbornou práci. Výsledky neprokázaly souvislost mezi pracovní zkušeností v průběhu stáže a změnou potenciálu pracovní mobility.

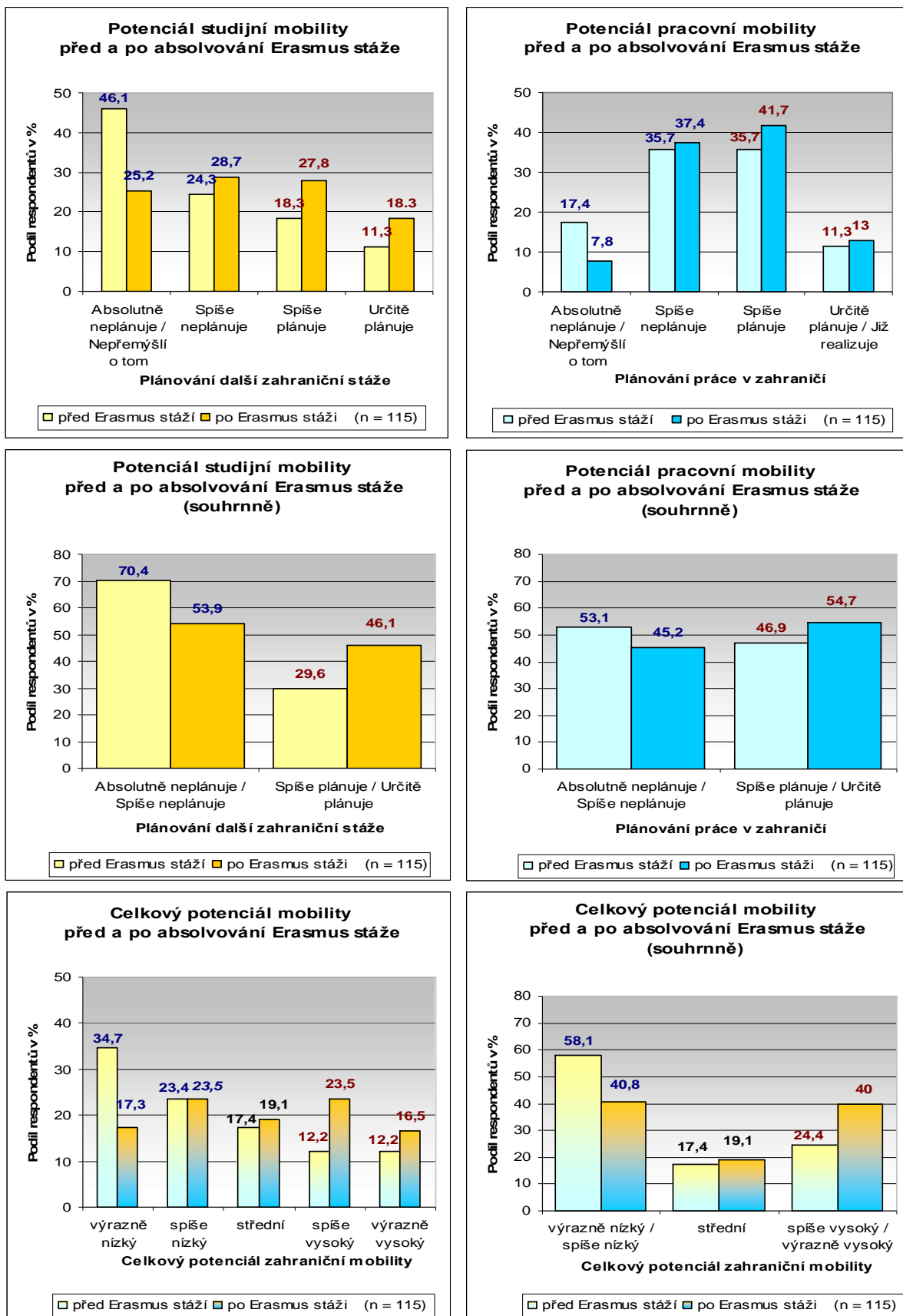
Při bližším pohledu na změny potenciálu studijní a pracovní mobility bylo zjištěno, že v obou případech byla změna indexu mobility spíše kladná. Ke změně alespoň jednoho z indexů mobility (studijního nebo pracovního) došlo u 74 % respondentů. Index studijní mobility se po absolvování Erasmus stáže zvýšil v průměru dvojnásobně (nárůst přibližně o 0,4 indexového stupně) oproti indexu pracovní mobility (nárůst přibližně o 0,2 indexového stupně). Absolvovaná Erasmus stáž měla vyšší vliv na změnu studijní mobility. Ale zkoumaní studenti jsou po stáži potenciálně mobilnější za prací než za studiem. Většina respondentů (55 %) spíše nebo určitě do budoucna plánuje práci v zahraničí, zatímco další

zahraniční stáž spíše nebo určitě plánuje méně než polovina respondentů (46 %). Většina studentů tohoto výzkumu bude proto pravděpodobně mobilnější za prací než za studiem. Této předpovědi nasvědčuje také porovnání podílu respondentů, kteří spíše nebo určitě plánovali práci v zahraničí před i po absolvování Erasmus stáže (36 %) oproti podílu respondentů, kteří spíše nebo určitě plánovali další zahraniční stáž před i po absolvování Erasmus stáže (25 %) zřetelně z čtvercových grafů 28 a 29. Tento výsledek je logický vzhledem k situaci většiny studentů, kteří dokončují studia a přirozeně plánují další životní etapu spojenou spíše s prací, která jim umožní finanční nezávislost. Studijní stáž Erasmus zprostředkovala studentům zkušenost se studijní mobilitou a povzbudila je k vyhledávání dalších typů mobility (např. pracovní mobility) a získávání dalších zkušeností ceněných v profesionální sféře.

Rozdíl mezi potenciálem studijní a pracovní mobility vyplývá i ze zkoumání individuálních změn potenciální mobility, které jsou podrobně rozepsány v grafech 28 a 29. V těchto grafech je velikostí barevného kruhu vyjádřen počet respondentů s určitým mobilním potenciálem, který je kvantifikován indexem mobility vysvětleným v legendě. Studenti, u nichž došlo ke zvýšení mobilního potenciálu jsou označeni červenou barvou. Zvýšení potenciální mobility za studiem bylo zaznamenáno u 40 % respondentů a za prací u 31 % respondentů. Z grafů 28 a 29 je možné vyčíst také rozdílné rozložení síly potenciálů na škálách studijní a pracovní mobility. Potenciál studijní mobility je v síti indexů koncentrován především v levém dolním rohu, což odpovídá relativně nízké studijní mobilitě před i po absolvování Erasmus stáže (u poloviny respondentů). Zatímco potenciál pracovní mobility se pohybuje u většiny respondentů kolem středu indexové sítě a vyjadřuje relativně méně vyhraněné plány týkající se případné budoucí práce v zahraničí oproti plánům na další zahraniční studium.

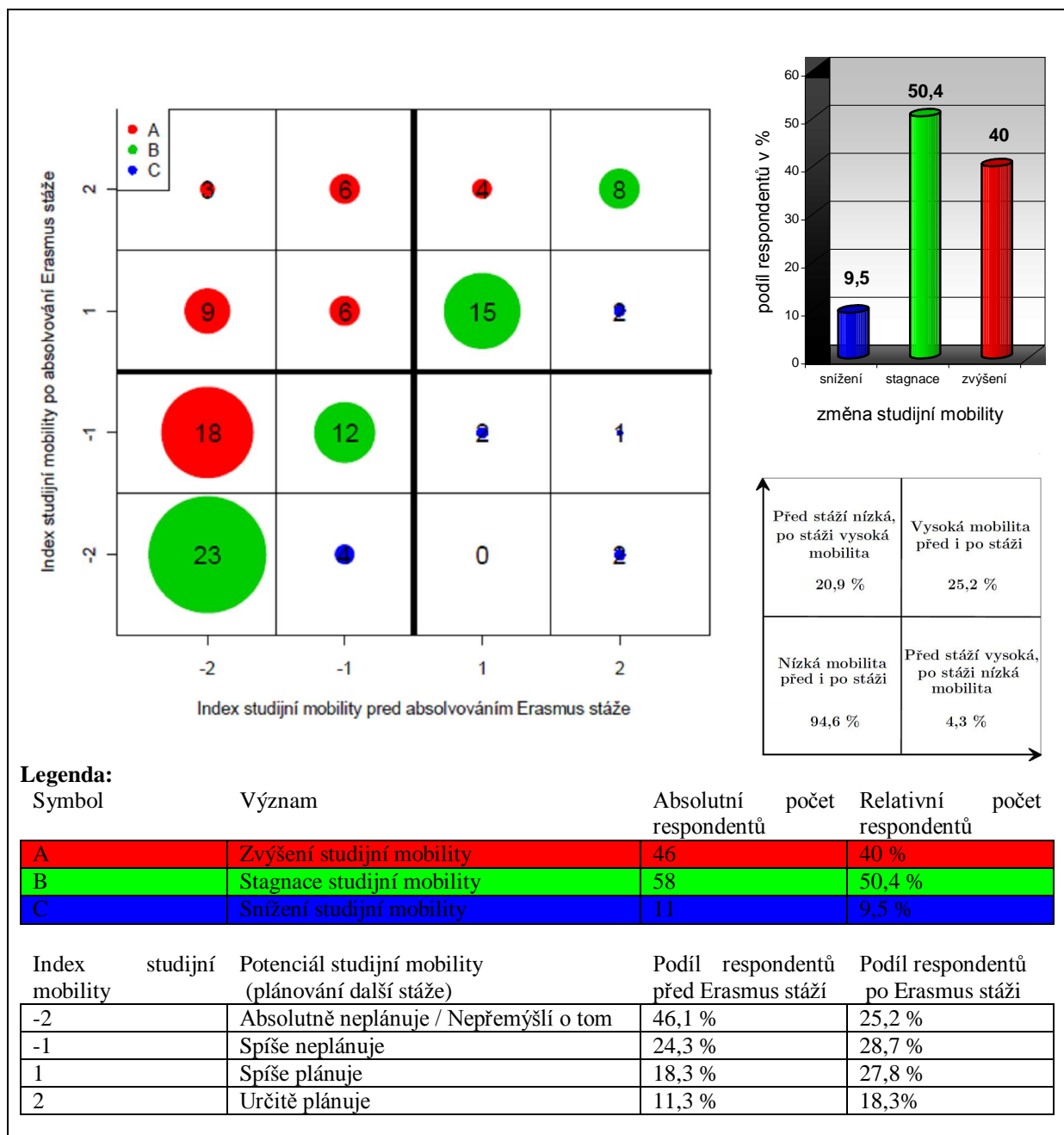
Při souhrnné analýze vlivu Erasmus stáže (dále jen stáže) na změnu studijní i pracovní mobility lze pozorovat kladnou změnu celkového indexu mobility u 63 % respondentů. Výpočet a hodnoty potenciálu mobility byly podrobně popsány v metodické kapitole (viz obr. 3). Podíl studentů s vysokým celkovým potenciálem mobility se po absolvování stáže výrazně zvýšil na 40 % (viz graf 27). K tomuto posunu přispěli především studenti, kteří před stáží měli výrazně nízký celkový potenciál mobility (35 %), z nichž přibližně polovina přehodnotila v průběhu stáže svůj postoj k mobilitě. Absolvování stáže mělo největší vliv na změnu potenciální mobility studentů, kteří před stáží o případné další mobilitě nepřemýšleli nebo ji absolutně neplánovali.

Graf 27: Změna mobilního potenciálu studentů geografie na PŘF UK po absolvování Erasmus stáže

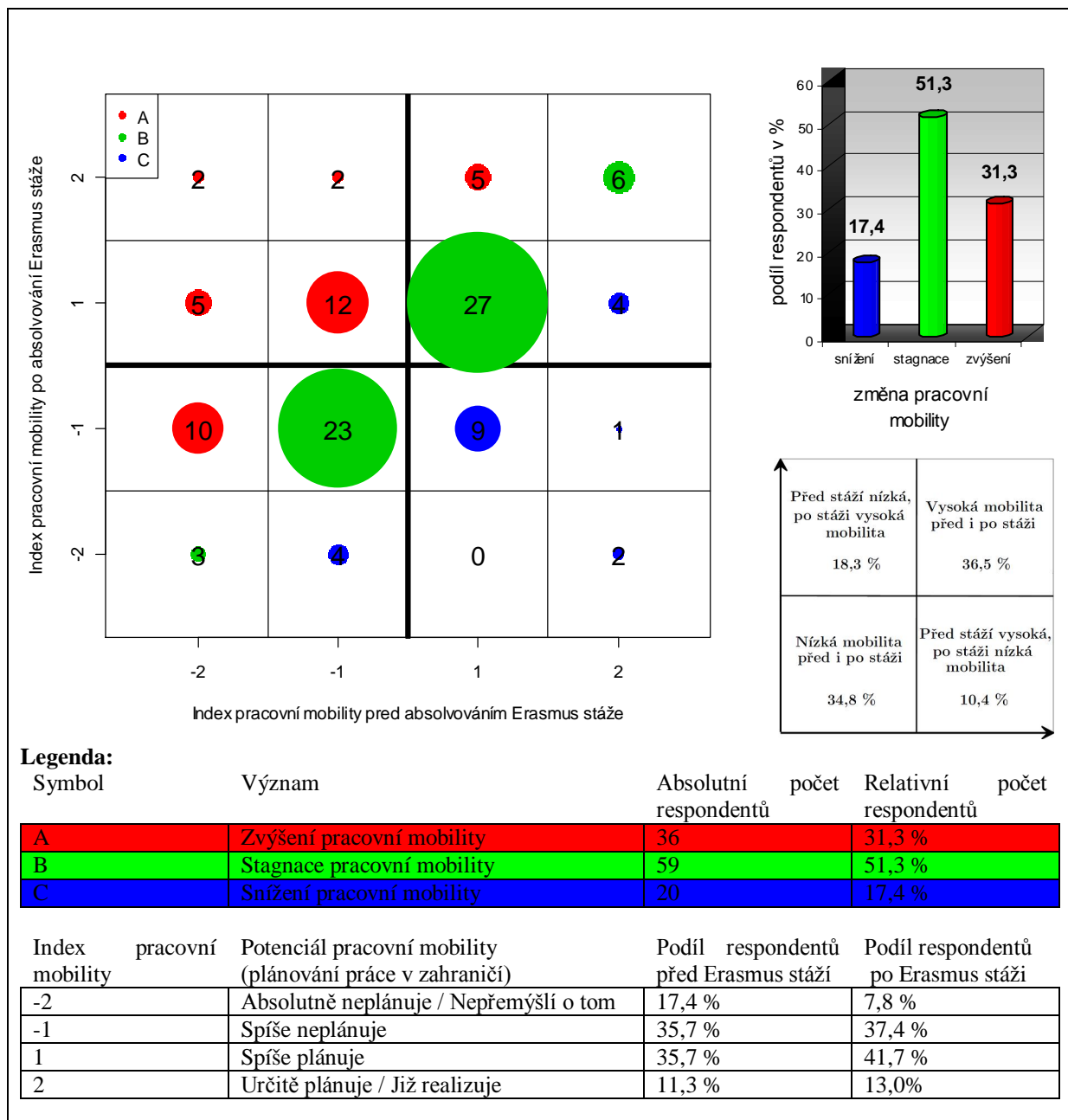
Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření

Graf 28: Změna potenciální studijní mobility studentů geografie na PŘF UK po absolvování Erasmus stáže

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření

Graf 29: Změna potenciální pracovní mobility studentů PŘF UK po absolvování Erasmus stáže

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření

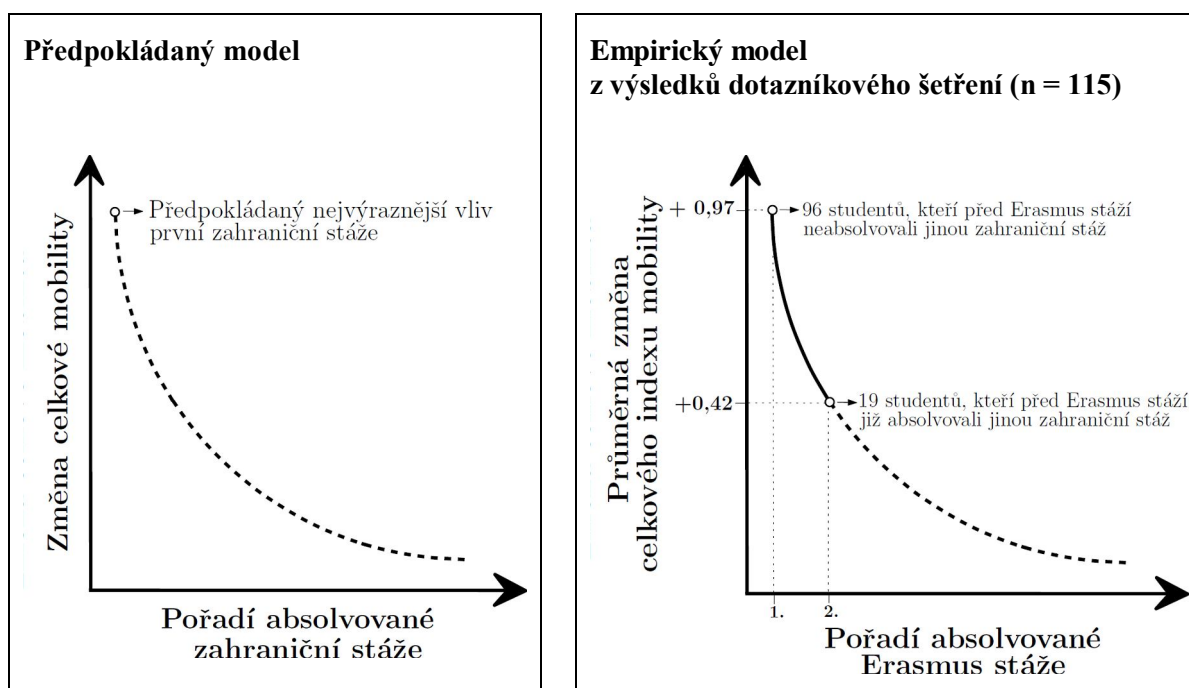
Zvýšení mobility bylo výraznější u studentů, kteří vyjadřovali ve spojitosti s vlivem stáže pozitivní emoce (např.: „Díky stáži jsem si uvědomila kvality studia v zahraničí a tato zkušenost mi dodala odvahu hledat pracovní uplatnění v cizině.“). Také toto zjištění koresponduje s předpokladem, že kvalitní stáž, kterou student hodnotí pozitivně, přispívá ke zvýšení mobility. Většina respondentů (63 %) plánuje vyjet na další zahraniční stáž. Oproti délce trvání absolvované Erasmus stáže (průměrně 5 měsíců) je budoucí stáž plánována na delší dobu (průměrně 6,5 měsíce). Destinace plánované další stáže jsou často vzdálenější než destinace absolvované Erasmus stáže. Potenciální budoucí zahraniční mobilita bude tedy pravděpodobně nabývat většího časového i prostorového rozsahu.

Vliv absolvování předchozí zahraniční stáže na celkovou změnu mobility

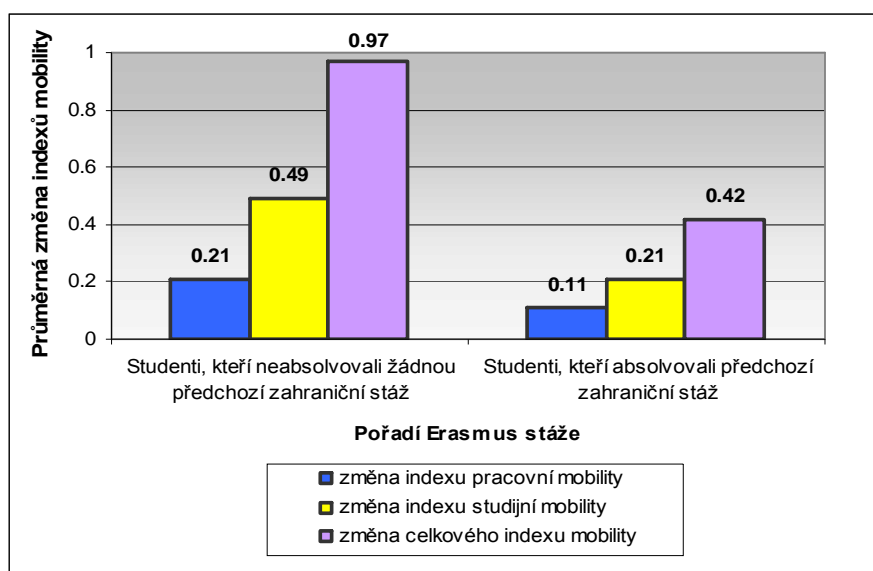
Na celkovou změnu potenciální mobility po absolvování Erasmus stáže má vliv předchozí zahraniční zkušenost. Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že k nejvýraznější změně mobility dochází po absolvování první stáže a další stáže mají na posun mobility výrazně menší vliv (viz obr. 14).

Obr. 14: Vliv pořadí absolvované zahraniční stáže na míru změny mobility

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření

Graf 29: Vliv pořadí zahraniční stáže na změnu zahraniční mobility respondentů

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Posun mobility byl měřen rozdílem celkového indexu mobility před a po absolvování Erasmus stáže, jak bylo podrobněji vysvětleno v metodické kapitole (viz obr. 3). U studentů, pro které byla Erasmus stáž první zahraniční stáží, byl rozsah změn větší a celkový index mobility se u nich v průběhu stáže zvýšil průměrně o +0,97 stupně na studenta na indexové škále od -2 do +2. Zatímco u studentů, pro které Erasmus stáž nebyla první stáží, byl zaznamenaný posun celkové mobility měřený průměrnou změnou indexu poloviční (+0,42 stupně na osobu).

Z porovnání studentů s různým počtem absolvovaných zahraničních stáží vyplývá, že u respondentů, pro které byla Erasmus stáž první zahraniční stáží se změnil potenciál zahraniční mobility celkově dvakrát více než u studentů, pro které byla Erasmus stáž již druhou stáží. Analogické rozdíly lze pozorovat také u selektivního srovnání průměrných změn studijního a pracovního indexu zahraniční mobility (viz graf 29), které také naznačuje, že první zahraniční stáž má přibližně dvakrát silnější vliv na změnu potenciální zahraniční mobility než stáž druhá (viz tab. 15). Skutečnost tedy naznačuje, že křivka vyjadřující míru změny mobility má s přibývajícím počtem zahraničních stáží sestupný směr. Spekulatívni odhad klesající síly vlivu třetích a dalších zahraničních stáží nebyl v tomto výzkumu podložen dostatečným množstvím dat, ale odhad tohoto trendu je na obr. 14 hypoteticky naznačen přerušovanou čarou. Individuální potenciál mobility se nemůže zvyšovat donekonečna. Je proto přirozené, že u vysoce mobilních studentů se zkušeností z několika zahraničních stáží se již potenciál mobility výrazně nezvyšuje. Předpověď možného zpomalování růstu až stagnace mobility pramenící z přesycení zahraničními zkušenostmi u hypermobilní populace odpovídá utopickému pojetí Bergmana a Sagera (2008).

Tab. 15: Vliv pořadí absolvované zahraniční stáže na změnu indexů mobility

Skupiny studentů	Počet respondentů ve skupině	Změny indexů zahraniční mobility po absolvování Erasmus stáže		
		Změna indexu studijní mobility	Změna indexu pracovní mobility	Změna celkového indexu mobility
Absolvovali předchozí zahraniční stáž před Er. st.	19	0.21	0.11	0.42
Neabsolvovali žádnou zahraniční stáž před Er. St.	96	0.49	0.21	0.97
Rozdíl ve změně mobility mezi skupinami studentů (poměr indexů)		1 : 2.33	1 : 1.91	1 : 2.31

Zdroj: Vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření

Potenciální mobilita Erasmus studentů

Studijní mobilita probíhá v relativně dlouhodobém horizontu a může mít významný vliv na další životní trajektorie studentů včetně případné emigrace spojené s hrozícím odlivem mozků. V případě této studie absolvovalo 91 % respondentů jednosemestrální stáž (délka trvání kurzů do 6 měsíců) a většina z nich strávila v zahraničí více než 5 měsíců. Pro některé studenty byla tato několikaměsíční zahraniční zkušenost významným životním impulsem, což se projevilo v odpovědích na otevřenou otázku: „Jak Vás absolvovaná Erasmus stáž ovlivnila?“. Někteří studenti vyjádřili záměr přestěhovat se do zahraničí natrvalo nebo dokonce již ve státě stáže pracují a žijí. Odpovědi znějí např. takto: „Mě absolvovaná stáž na Islandu ovlivnila velmi, našla jsem si zde práci, muže i psa.“

Sledování změn pravděpodobnosti emigrace studentů nebylo cílem mé práce, ale některé výsledky vybízejí k okomentování tohoto trendu. V průběhu stáže studenti získají nejen zvýšení odborné kvalifikace, ale také cenné zkušenosti (jazykové znalosti, poznají zahraniční kulturu a zvyky), které je mohou zvýhodnit na trhu práce. Ačkoliv absolvovaná Erasmus stáž zvýšila mobilitu respondentů, tato zvýšená mobilita se statisticky významně neprojevila výrazným zájmem o emigraci. K plánované délce případné práce v zahraničí se v dotazníku vyjádřila třetina respondentů a z nich chtějí v zahraničí pracovat celý život pouze 3 respondenti. Tito tři potenciální emigranti se všichni zabývají vědou, jeden již dostudoval a pracuje v zahraničí a dva studují doktorské studium v České republice. Zájem o práci v zahraničí projevilo v provedeném dotazníkovém šetření 48 % studentů doktorského studia, tato plánovaná práce však pro většinu z nich neznamena emigraci natrvalo. Tyto výsledky nevypovídají o hrozícím odlivu mozků, ale spíše o obohacování mezinárodních vědeckých sítí a jsou v souladu se závěry předchozích výzkumů, podle kterých existuje potenciální nebezpečí ztráty lidského kapitálu ve vědeckém sektoru, ale tato potenciální ztráta není pro Českou republiku kritická (Maresová a kol. 1997). Dočasné studium nebo práce v zahraničí se stává přirozenou součástí života globalizované společnosti a zdrojovou zemí mobilních obyvatel mohou zprostředkované zahraniční vlivy obohacovat, jak předpokládá také Hubbard (2002).

V odpovědích na otevřenou otázku v dotazníku: „Jak Vás absolvovaná stáž ovlivnila?“ se z vlastní iniciativy respondentů objevuje jako důležité ovlivnění právě změna potenciální mobility a celková změna pohledu na život v zahraničí, který je po absolvované stáži mnohým studentům bližší, snáze představitelný a někdy i cíleně vyhledávaný. Studenti často uvádějí fakt, že se jim zahraniční prostředí stalo bližším, do kontextu s navázanými kontakty nejen v zemi stáže, ale i po celém světě. Tato síť vztahů jim poskytuje nové zahraniční studijní, vědecké,

profesní i životní příležitosti a umožňuje jim snazší a rychlejší rozhodování o potenciální budoucí stáži nebo práci v zahraničí. V odpovědích se objevuje např.: „Stáž mi umožnila žít naplno v cizí zemi a po jejím absolvování už nemám strach z života v cizí zemi. Poznala jsem jiné národy a kultury a mezinárodní prostředí mi začalo vyhovovat.“ nebo : „Nové kontakty mi umožnily rychle si najít další stáž.“ Tyto výroky jsou v souladu s teorií zrychlování mobility (Bergmann a Sager 2008) a naznačují, že mobilita studentů přispívá ke zrychlování toku myšlenek, informací, hodnot a kulturních zvyklostí.

5.6 ZOBECNĚNÍ VÝSLEDKŮ

Cyklus mobility studentů

Z analýzy výsledků dotazníkového šetření a z řízených rozhovorů s Erasmus koordinátory vyplývá, že mobilita je přirozenou aktivitou studentů. Toto zjištění je v souladu s konceptem studie Mansvelt (2005), podle kterého reprezentuje kultura mobility přirozené chování mládeže. Celý proces výběru, realizace a ovlivnění stáží se individuálně liší, ale u všech zkoumaných Erasmus studentů lze vyznat shodné jevy, které shrnuje do cyklu obrázek 15. Navržený *cyklus mobility studentů* je aplikací obecnější teorie zvyšování migračního potenciálu „cumulative causation theory“ (Massey 1990) a navazuje také na pedagogicko-psychologickou teorii „zážitkového cyklu“ neboli „experience cycle“ (viz příloha 1), která popisuje princip vlivu zážitku a zkušenosti na budoucí rozhodování (Kirchner a kol. 2006). Cyklus mobility je však specifitější a k obecnému zážitkovému cyklu přidává dimenzi prostoru a času. Hlubší zkoumání mobility vede ke zjištění, že mobilita jakožto přirozená charakteristika studentů (případně mládeže obecně) se projevuje v každé fázi cyklu mobility a projevuje se jako zvýšený mobilní potenciál po realizaci zahraniční stáže studentem. Tyto výsledky jsou paralelou k opakované realizaci studijního cestovního ruchu pracující dospělé populace (Weiler a Hall 1992). Podobně jako stáž ovlivňuje výběr potenciální další stáže studentem, byl paralelně popsán také vliv předchozích zkušeností turistů s lokalitou na motivaci k mobilitě a výběr další destinace v modelu cestovního ruchu (Mansfeld 1992).

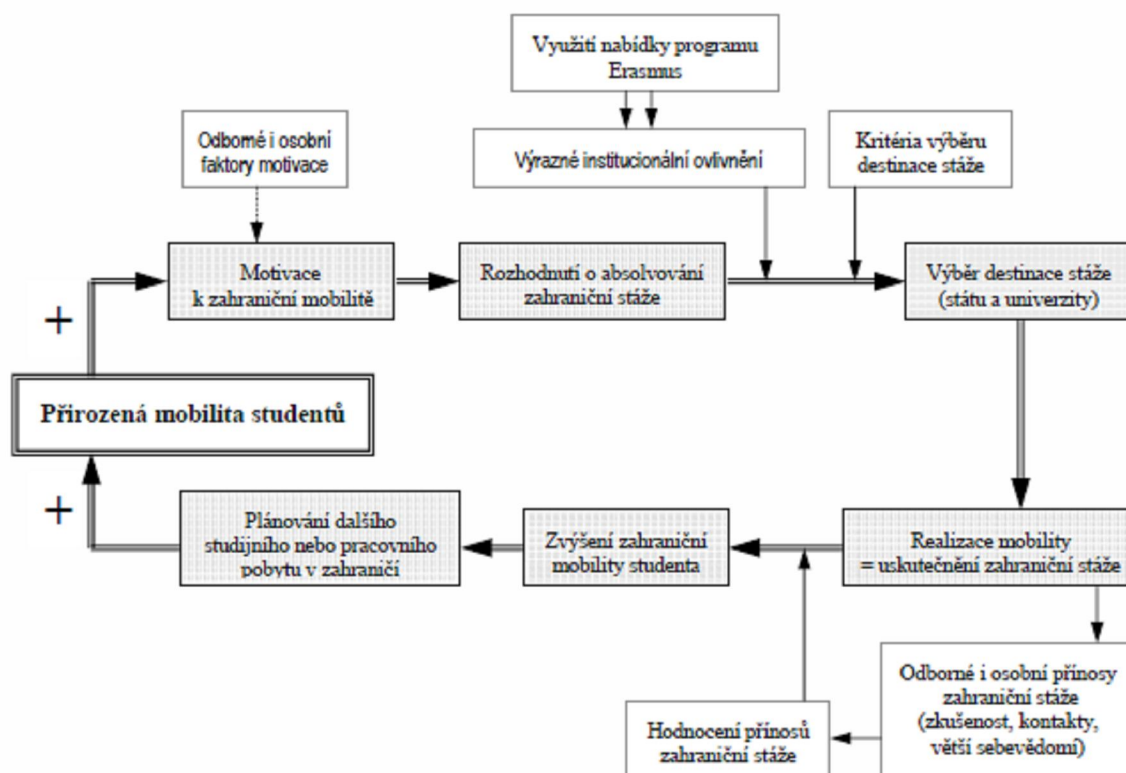
V každé fázi realizace mobility může docházet k posílení rozhodnutí studenta o absolvování dalšího zahraničního pobytu a díky své zkušenosti se stává mobilnějším. Jednotlivé fáze popsané v obrázku 15 přinášejí studentovi nové informace a zkušenosti a ovlivňují ho, proto student nemá na konci cyklu mobility stejnou pozici, jakou měl na jeho začátku, ale získaná zkušenost ho posunuje o úroveň výše při rozhodování o případné další

mobilitě. Pojem cyklus mobility je zjednodušený a poněkud zkrácený a přesnější by bylo používat termín *spirála mobility*. Na počátku této spirály, při absolvování první zahraniční stáže, jsou všechny fáze pro studenta poměrně obtížné a nové, proto ho tato první zkušenost ovlivňuje nejsilněji. Při opakované mobilitě je celý proces relativně známější a snazší a může docházet k rozšiřování spirály mobility do širšího mezinárodního prostoru. Tento přístup k mobilitě studentů navazuje na pojetí studie Findlay a kol. (2006) a aplikuje ho na český kontext. Tuto teorii o rozšiřování spirály mobility podporují výroky některých respondentů, kteří chtějí další studijní nebo pracovní pobyt uskutečnit mimo Evropu. Tento posun zájmu je pro studenty přirozeným rozšiřováním obzorů z evropského prostoru, kde se uskutečnila jejich Erasmus stáž, na širší globální prostor. Respondenti uvedli např.: „Příští rok chci vyjet pracovat mimo Evropu, protože po předchozí zkušenosti s Erasmus stáží už je mi Evropa malá a hledám něco více odlišného, exotičtějšího, multikulturnějšího.“ nebo: „Chci poznat zahraniční odborníky v mém oboru a po Evropě je na řadě USA a Asie.“ nebo: „Teď už se nebojím vycestovat téměř do jakékoliv země a lákají mě odlišné kultury.“ Posun mezinárodní mobility studentů je jedním z doprovodných jevů globalizačního procesu, popsanych např. Murrayem (2006). Studijní mobilita bez omezení hranicemi vede k propojení světových vzdělávacích a vědeckých pracovišť do společné sítě a vytvoření jakési *globální univerzity*. Tento pojem je paralelou k vnímání zrychleného smršťujícího se světa jako jedné globální vesnice (Bubbard 2002) a princip globální univerzity vnímám jako pulzující síť, která umožňuje tok vzdělání, informací a inovací neomezený vzdáleností na pozadí celosvětového vědeckého dění.

Globální souvislosti nutí k úvahám nad udržitelností procesu popsaného spirálou mobility, která se zejména po prvním cyklu, který byl předmětem mého zkoumání, výrazně rozšiřuje. Pro studenty přestává být faktor vzdálenosti destinace budoucí mobility zásadním měřítkem a studijní mobilita tak přispívá k procesu zániku vzdálenosti – „death of distance“ diskutovaného Bergmanem a Sagerem (2008). Podobně popsal smršťování časoprostoru také Havery (1989). Na pozadí studijní mobility probíhá smršťování globálních vzdáleností paralelně s rozpínáním vzdálenosti potenciálních budoucích stáží. Rozšíření zájmu o další destinace budoucí mobility je ovlivněno kontakty po celém světě, které studenti v průběhu stáže získají. Tyto nové mezinárodní kontakty uvádí 43 % respondentů jako nejdůležitější přínos stáže. Vliv zahraniční studijní stáže Erasmus na celkové zvýšení potenciální mobility dokládají výsledky dotazníkového šetření, v němž u respondentů došlo ke zvýšení indikátorů mobility (míry plánování další stáže nebo práce v zahraničí). Respondenti uvedli vyšší indikátory mobility v plánech po absolvování stáže než v plánech před absolvováním stáže. Před absolvováním Erasmus stáže plánovalo další zahraniční stáž 32 % respondentů, ale po absolvování Erasmus

stáže plánovalo další zahraniční stáž 47 % respondentů. Tuto další zahraniční stáž plánuje většina respondentů (63 %) delší než 6 měsíců (průměrně 6,5 měsíce), což je delší než byla průměrná doba trvání jejich Erasmus stáže (průměrně 5 měsíců).

Obr. 15: Cyklus mobility studentů (na příkladu ovlivnění Erasmus stáží)

Zdroj: vlastní zpracování na základě analýzy

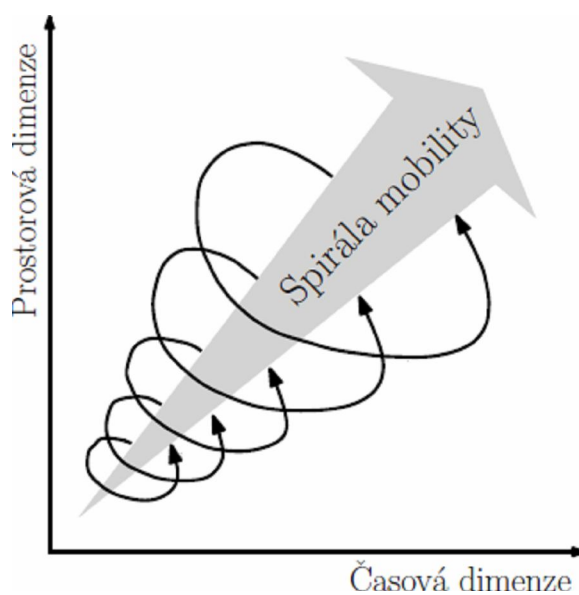
Studijní mobilita tedy vede ke zvýšení zájmu o další mobilitu, často většího časového i prostorového rozsahu. Tato myšlenka je vyjádřena schématem Spirála mobility (viz obr. 16). Mobilní student se každou svojí zahraniční zkušeností posunuje po spirále na vyšší hierarchickou úroveň a při plánování realizace další mobility se může rozšiřovat geografický prostor jeho zájmu a rozpíná se také časová dimenze, protože má odvahu a příležitosti k delšímu zahraničnímu pobytu. Více než polovina respondentů (55 %), kteří se vyjádřili o plánované délce práce v zahraničí, chce v zahraničí pracovat déle než jeden rok (viz tab. 16). Spirála mobility se rozpíná i z důvodu celkového širšího nadhledu studentů, jejichž zájmy se postupem času diverzifikují, vyhledávají širší spektrum typů stáží a mají zájem o další druhy zahraničních zkušeností, jako je např. práce v zahraničí. Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že zájem respondentů o práci v zahraničí je vyšší než zájem o další zahraniční stáž a to jak před tak také po absolvování Erasmus stáže (viz graf 30) a při plánování případné další stáže většina (63 %) respondentů preferuje pracovní stáž. Tyto výsledky nejsou překvapující vzhledem k tomu, že se většina respondentů blíží konci studia a nejsnazší možností studijní stáže zprostředkovanou

programem Erasmus již vyčerpali, proto logicky do budoucna pomýšlejí spíše na práci než na další stáž.

Postupné rozšiřování zájmu o další typy mobility v závislosti na množství zahraničních zkušeností, přeneseně na počtu absolvovaných cyklů mobility, lze vypožorovat z odpovědí studentů, kteří již absolvovali minimálně dvě zahraniční stáže (jednalo se většinou o studijní pobyty). Tito studenti jsou ve spirále mobility dále a mají relativně větší zájem o práci v zahraničí (71 % těchto zkušenějších studentů plánuje práci v zahraničí) než studenti, kteří absolvovali pouze jednu zahraniční stáž (práci v zahraničí plánuje pouze 50 % těchto méně zkušených studentů). S výjimkou jednoho respondenta mají všichni dotázaní, kteří již začali pracovat v zahraničí, více než jednu zkušenost ze zahraniční stáže. Z předchozích úvah a výsledků vyplývá, že se studijní mobilita zkoumaných studentů geografie zvyšuje s přibývajícím počtem zahraničních zkušeností studenta a rozšiřuje se o další formy zahraniční mobility.

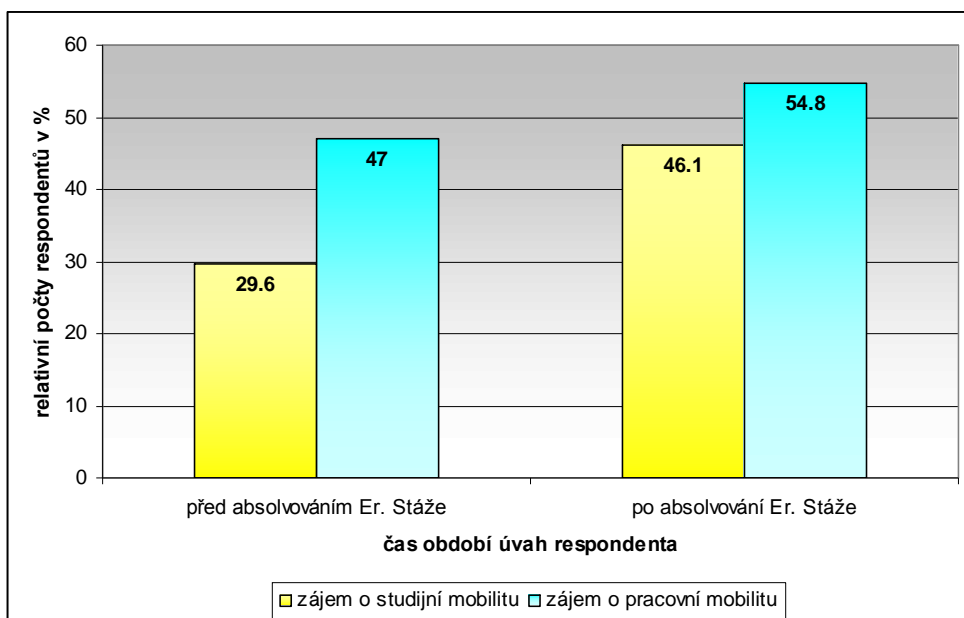
Rozšiřování časoprostoru studijní mobility je aplikací obecnějšího geografického principu propojení rozměru času a prostoru do jediné časoprostorové dimenze (Wallerstein 1998). Popsaná spirála mobility nutí k úvahám nad udržitelností procesu zvyšování mobility. Zvětšování prostorové dimenze mobility může vyústit až v zánik vzdálenosti, jak bylo popsáno v moderní utopické vizi hypermobilní společnosti (Bergmann a Sager 2008)

Obr. 16: Spirála mobility

Zdroj: vlastní zpracování

Graf 30: Změna zájmu studentů o další studijní a pracovní mobilitu po absolvování studijní stáže Erasmus

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n=115)

Tab. 16: Délka případné práce v zahraničí plánovaná respondenty dotazníkového šetření

Jak dlouho byste chtěl/a pracovat v zahraničí?	Počty odpovědí respondentů		
	Absolutní četnost	Relativní četnost všech odpovědí v %	Relativní četnost platných odpovědí v %
Méně než tři měsíce	2	1,7	4,5
Tři měsíce až půl roku	3	2,6	6,8
Půl roku až jeden rok	15	13,0	34,1
Několik let	21	18,3	47,7
Celý pracovní život	3	2,6	6,8
Neodpovědělo	71	61,7	

Zdroj: vlastní zpracování výsledků

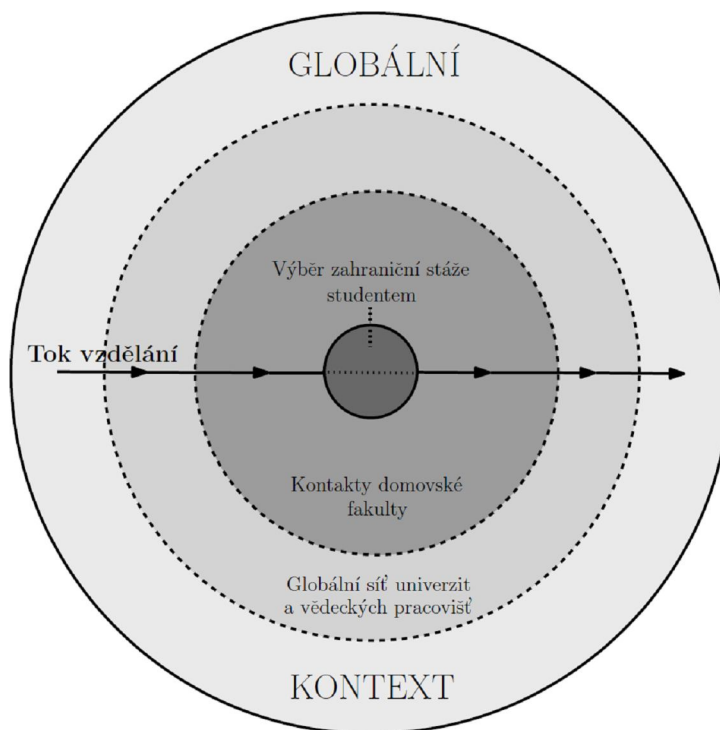
Globální síť univerzit

Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že studenti se stávají po absolvování Erasmus stáže mobilnějšími ve větším časoprostorovém měřítku a evropský proud vzdělávání se v tomto procesu zvýšené mobility posouvá do dimenze *globálního toku vzdělávání*. Mobilita ve vzdělávání přináší tok lidského potenciálu a mozků v celosvětovém kontextu, který chápeme jako globální tok vzdělávání. Obrázek 17 zobrazuje hierarchicky uspořádané úrovně prostoru, na kterých probíhá výběr, realizace i efekty realizace zahraniční stáže jednotlivého studenta. Tyto areály vzdělávání od globálního přes lokální až po individuální úroveň samotného studenta jsou propojeny tokem vzdělání. Při výběru zahraniční studijní stáže je student většinou ovlivněn zahraničními kontakty a nabídkou domovské katedry nebo fakulty. Zahraniční kontakty univerzit se uskutečňují na poli evropské nebo globální sítě univerzit a tato mezinárodní vědecká síť je determinována a manipulována rozličnými podmínkami celosvětového dění ve vědě, vzdělávání a dalších sektorech. Na globální úrovni ovlivňuje mobilitu studentů mnoho faktorů (světovost

jazyka, mezinárodní prestiž univerzit, podpůrné projekty mobility, komunikační sítě a další), které se odrážejí na všech úrovních toku vzdělávání. Student na stáži zprostředkuje posílení vztahů se zahraniční institucí a může také přispět k navázání nových kontaktů a tím k zahuštění globální sítě univerzit a rozšíření nabídky zahraničních stáží pro další studenty.

Obr. 17: Globální tok vzdělání zprostředkovaný zahraničními studijními stážemi

Zdroj: Vlastní zpracování

Získávání zahraničních zkušeností a zvyšování lidského kapitálu skrze globální tok vzdělávání je nezbytné pro udržení konkurenceschopnosti České republiky v zahušťující se globální síti vzdělávání. Tyto úvahy navazují na myšlenku zesilující internacionalizace světa vědy (Kostecká a kol. 2007). Mobilní studenti vysokých škol jsou vzdělanou částí populace, která vytváří propojenou evropskou síť mozků. Toto pojetí souvisí s konceptem proudu mozků (Maresová a kol. 1997), který chápe pod pojmem „brain exchangers“ krátkodobě mobilní vědce, ale tato studie rozšiřuje význam výměny mozků i na studenty mobilní v rámci studijních stáží.

6. ZÁVĚR

Zhodnocení cílů a hypotéz

Závěrečná kapitola bilancuje dosažení cílů práce, ověřuje platnost vstupních hypotéz a odpovídá na výzkumné otázky a navrhuje možné další oblasti výzkumu. Studijní mobilita byla zkoumána na vzorku mobilních studentů geografie. Závěry jsou sestaveny na základě studia literatury, dostupných databází a statistik, konzultací s vybranými aktéry a především analýzy výsledků vlastního dotazníkového šetření. Čeští studenti jsou v rámci programu Erasmus jedni z nejmobilnějších v Evropě, což odpovídá národní tradici cestování a relativně nedávnému rozmachu nabídky možností studijní mobility pro studenty z postkomunistických států.

V dnešním globalizovaném světě se společně se změnou pozice České republiky v rámci evropského prostoru rychle proměňuje také zájem českých studentů o různé destinace zahraničního studia. Analýza dotazníkového šetření a rozhovorů s Erasmus koordinátory prokázala, že dochází k přehodnocení zahraniční mobility studentů. Výsledky přispívají k potvrzení hypotézy o vzrůstajícím zaměření mobilních studentů geografie na prestižní univerzity s kvalitní výukou v angličtině. Využívanost nabídky výjezdů Erasmus a přeneseně také prioritní destinace geografů formuje kromě institucionálního ovlivnění především jazyk, kvalita výuky a celkový trend směřování studijní mobility Čechů do západní a severní Evropy. Mezi studenty geografie narůstá obliba Erasmus stáží ve státech severní Evropy, které kvalitní výukou v angličtině kompenzují relativní nedostatek nabídky výjezdů do nejvyhledávanější Velké Británie. To odpovídá tradičně vysoké využívanosti nabízených výjezdů do skandinávských států. Studijní mobilita v rámci programu Erasmus je výrazně institucionálně ovlivněna. Trend směřování výjezdů za kvalitou podporují kontakty kateder geografické sekce, které umožňují relativně vyšší podíl stáží geografů ve Skandinávii oproti výjezdům všech českých studentů. Především v hodnocení studentů vyšších ročníků se projevilo zaměření na kvalitní školství skandinávských zemí a dalších anglicky mluvících univerzit. Tato situace se výrazně liší od počátků fungování programu Erasmus, kdy většina studentů vyjížděla na zahraniční studium necíleně bez vyšších nároků na kvalitu. Podobný posun studijní mobility probíhá v souladu s měnícím se kontextem Evropské unie i v ostatních členských státech (Findlay a kol. 2006).

Nejdůležitějším kritériem při výběru Erasmus stáže je jednoznačně jazyk následovaný méně významným výběrovým faktorem odborného zaměření zahraniční univerzity. Poměrně významně bylo studenty hodnoceno kritérium přírodních podmínek oblasti, což je možné vysvětlit specifickým zájmem geografů o prostředí a krajinu. Většina zkoumaných geografů si vybírá prioritně stát stáže (charakterizovaný mimo jiné přírodními podmínkami a jazykem studia), který je pro ně důležitější než konkrétní univerzita. Hypotézu 1.2.2 o specifickém zaměření postgraduálních studentů nebylo možné zcela jednoznačně potvrdit ani vyvrátit. Zájem vyjet na konkrétní univerzitu se výrazněji projevilo pouze u studentů doktorského stupně studia, kteří volí výjezd především podle specializace jejich výzkumu a jsou silněji motivováni odborným přínosem stáže. Ale pro většinu studentů postgraduálního studia byl stejně jako pro pregraduální studenty prioritou stát stáže.

Motivace ke studijní mobilitě geografů je různorodá a komplexní. O tom svědčí odpovědi respondentů, kteří hodnotili jako velmi důležité vždy více faktorů motivace. Výsledky nasvědčují tomu, že motivace studentů zahrnuje kromě jazykového, celkového životního a odborného přínosu také další různorodé motivy. Jednoznačně nejdůležitějšími faktory motivace k účasti na Erasmus stáži je pro zkoumané geografy zlepšení znalosti jazyka a pobyt v cizí zemi jako životní zkušenost. Zlepšení odborných znalostí a lepšímu pracovnímu uplatnění byl přikládán menší význam. Hypotéza 2 o slabším významu odborné motivace k účasti na Erasmus stáži byla potvrzena. Výrazná jazyková motivace se odráží i na výběru státu stáže a jazyk lze považovat za jednu z hlavních hybných sil, která formuje směry zahraniční mobility studentů. U mnohých respondentů byla významnou motivací možnost cestovat, což odpovídá principům studijního cestovního ruchu (Weiler a Hall 1992). Zkoumaní čeští studenti geografie potvrzují celoevropské trendy motivace ke studijní mobilitě popsané ve zprávě Rady Evropy (Salt 2005). Motivace zkoumaných geografů je odlišná pro různé studijní destinace. Zlepšení ovládnutí cizího jazyka je nejdůležitějším faktorem motivace u všech států. Ale zatímco například do Německa, Španělska nebo Francie se jezdí jednoznačně především kvůli jazyku, u států jako je Norsko, Finsko, Nizozemsko nebo Velká Británie je poměrně velmi důležitou motivací kromě jazyka také odborný růst ve studovaném oboru. Odborná motivace se projevila nejvíce právě v těchto státech, které poskytují kvalitní výuku přírodovědných předmětů v angličtině.

Tato studie potvrdila celkově pozitivní hodnocení přínosů Erasmus stáže českými studenty geografie. Studijní mobilita měla na studenty významný vliv v osobní i odborné rovině a dvě třetiny respondentů zhodnotili celkový vliv Erasmus stáže jako velmi významný. Nejdůležitějšími klady stáže byly každodenní aspekty života v zahraničí. Osobní přínos je pro naprostou většinu mobilních studentů velmi významný, zatímco význam

odborného přínosu je nižší. Z analýzy odpovědí respondentů vyplývá, že hypotéza 2.1 o převaze osobního přínosu stáže nad odborným je platná. Nejdůležitějším přínosem bylo pro většinu respondentů získání celkové životní zkušenosti, zdokonalení cizího jazyka a získání nových kontaktů po celém světě. Život v multikulturním prostředí poskytl možnost srovnávání a přispěl k většímu nadhledu studentů. Kritika stáže je ve srovnání s množstvím uvedených přínosů poměrně vzácná a týkala se především finančních nákladů a krátké délky trvání stáže. Studijní mobilita také souvisí s rozhodnutím o dalším vzdělávání. Ve srovnání se všemi studenty geografie je mezi absolventy Erasmus stáže výrazně vyšší podíl studentů, kteří pokračují v postgraduálním studiu. Tento výsledek je v souladu se závěry zahraničních studií, které potvrdili vliv zahraničních stáží na zahájení doktorského studia (King a Ruiz-Gelices 2003). Efekty studijní mobility se neodehrávají pouze v osobní rovině studentů, ale ovlivňují také celospolečenské změny. Studentská diaspora, umožňuje upevňování mezinárodních vztahů univerzit a dalších vědeckých pracovišť. Vytvářením nových kontaktů zahušťuje síť příležitostí pro své krajany a zprostředkovává jakýsi most pro přenos informací, vědomostí a inovací zpět do zdrojové vědecké komunity. Mobilní studenti přispívají k celkovému rozvoji mateřské země.

Jedním ze specifických efektů Erasmus stáže je zvýšení zahraniční mobility studentů. Tento efekt byl prokázán v zahraničních studiích (King 2003) a lze ho sledovat také u zkoumaných českých studentů geografie. Z výsledků dotazníkového šetření vyplývá, že po absolvování stáže mají respondenti vyšší potenciál zahraniční mobility než před Erasmus výjezdem (hypotéza 3). Z porovnání respondentů s různým počtem absolvovaných zahraničních stáží vyplývá, že k nejméně výraznějšímu zvýšení mobility dochází po absolvování první zahraniční stáže a další stáže mají na posun mobility výrazně menší vliv. U studentů, pro které byla Erasmus stáž první zahraniční stáží se změnil potenciál zahraniční mobility celkově dvakrát více než u studentů, pro které byla Erasmus stáž již druhou stáží. Do budoucna lze předpokládat, že mobilita českých studentů v nejbližších letech stále poroste, ale tento růst se může ve vzdálenější budoucnosti zpomalovat. Předpověď možného zpomalování růstu a stagnace mobility pramenící z jakéhosi přesycení zahraničními zkušenostmi u hypermobilní populace odpovídá utopickému pojetí Bergmana a Sagera (2008). U většiny respondentů došlo ke zvýšení potenciální studijní mobility, zatímco potenciální pracovní mobilita zůstala téměř stejná. Přestože absolvovaná Erasmus stáž měla větší vliv na změnu studijní mobility, odpovědi studentů po absolvování stáže nasvědčují tomu, že jejich potenciální pracovní mobilita je vyšší než potenciální studijní mobilita. Potenciál pracovní mobility byl relativně vysoký již před výjezdem na stáž. Zkušenost ze studijní stáže povzbudila studenty k vyhledávání dalších typů mobility. Zkoumaní studenti geografie do budoucna preferují pracovní či praktickou stáž před studijní a většina z nich do budoucna

plánuje práci v zahraničí. Tyto závěry jsou v souladu evropskými migračními trendy mobilních studentů (King 2003).

Výsledky práce přinesly možnost hlubšího zasazení problematiky zahraničních studijních stáží do obecnějších konceptů mobility. Navržená spirála mobility vyjadřuje vliv absolvované stáže na rozhodování studenta o časovém a prostorovém rozsahu další mobility. Rozšiřování časoprostoru studijní mobility je aplikací obecnějšího geografického principu propojení rozměru času a prostoru do jediné časoprostorové dimenze (Wallerstein 1998). Zvětšování prostorové dimenze mobility může vyústit až v zánik vzdálenosti, jak bylo popsáno v moderní utopické vizi hypermobilní společnosti (Bergmann a Sager 2008). Mobilita studentů přispívá ke zrychlování toku myšlenek a informací, což je v souladu s teorií zrychlování mobility. Studijní stáže umožňují tok lidského potenciálu a mozků v celosvětovém kontextu, který chápou jako globální tok vzdělávání. Tyto úvahy navazují na myšlenku zesilující internacionalizace světa vědy (Kostecká a kol. 2007). Mobilní studenti jsou budoucí vzdělanostní elitou a budují propojenou evropskou síť mozků podobně jako mobilní vědci (Maresová a kol. 1997, Collins 2008). Získávání zahraničních zkušeností a zvyšování lidského kapitálu skrze globální tok vzdělávání je nezbytné pro udržení konkurenceschopnosti České republiky v zahušťující se globální síti vzdělávání.

Náměty témat dalšího výzkumu

Výsledky této studie přinesly náměty pro další výzkum. Zajímavým přínosem by bylo rozšíření výzkumu o další typy studijní mobility v rámci jiných programů, případně hlubší studie specifik mobility studentů doktorského stupně studia. Předmětem rozsáhlejšího výzkumu by v budoucnu mohlo být porovnání životních trajektorií studentů, kteří absolvovali část studia v zahraničí s těmi, kteří žádnou stáž neabsolvovali. Další geografická studie, která by logicky navázala na téma této práce, by se mohla zabývat zahraničními studenty, kteří přijíždí studovat do České republiky. Přínosná by do budoucna byla také studie podrobněji zkoumající mimoevropské destinace studijní mobility. V propojení s procesem globalizace se nabízí zkoumání vlivu studijní mobility na evropskou identitu, definice domova nebo např. využití mentálních map k analýze změn vnímání evropského a globálního prostoru.

Ve výzkumu bylo dosaženo stanovených cílů a výsledky případové studie přinesly porozumění trendům studijní mobility českých studentů geografie. Význam studijní mobility je prohlubován narůstajícím počtem mezinárodních vazeb ve vědě a vzdělávání. Věřím, že tato práce může přispět k dalšímu posílení fenoménu směřování studijních stáží za kvalitou.

7. LITERATURA

Použitá literatura

- ALTBACH, P. G., TEICHLER, U. (2001): Internationalization and Exchanges in a Globalized University. *Journal of Studies in International Education*, 5, č. 1, s. 5—25.
- ASMAR, CH. (2005): Internationalising students: reassessing diasporic and local student difference. *Studies in Higher Education*, 30, č. 3, s. 291—309.
- BALTER, M. (1999): Foreign Exchanges – Europeans, Who Do Postdoc Abroad Face Re-entry Problems. *Science Magazine*, 285, č. 3, s. 1524—1526.
- BAUMAN, Z. (2000): *Globalizace – důsledky pro člověka*. Mladá fronta, Praha, 160 s.
- BECK, U., Beck-Gernsheim, E. (2002): *Individualization - Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. Sage, London, 140 s.
- BECKOUCHE, P., RICHARD. (2004): *Atlas nové Evropy*. Albatros, Praha, 65 s.
- BERGMANN, S., SAGER, T. (2008): *The Ethics of Mobilities: Rethinking Place, Exclusion, Freedom and Environment*. Ashgate Publishing Limited, Hampshire, 275 s.
- BIČÍK, I., VÁGNER, J., FIALOVÁ, D. a kol. (2001): *Druhé bydlení v Česku*. UK Příf KSGRR, Praha, 186 s.
- BLACK, J., S., MENDENHALL, M. (1991): The U-curve adjustment hypothesis revisited: A review and theoretical framework. *Journal of International Business Studies*, 22, č. 2, s. 225—247.
- BONIFACE, P., FOWLER, P., J. (1993): *Heritage and tourism in the global village*. Routledge, London, 175 s.
- BORECKÁ, L., PAZDEROVÁ, L., SEDLÁKOVÁ, H. (2002): *Ze školy do Evropy*. Akademické informační centrum, Doplněk, Brno, 89 s.
- BOURDIEU, P. (1977) *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press. 233 s.
- BOYLE, P., HALFACREE, K., ROBINSON, V. (1998): *Exploring Contemporary Migration*. Longman, London, 282 s.
- BRATSBERG, B. (1995): The Incidence of Non-return Among Foreign Students in the United States. *Economics of Education Review*, 14, č. 4, s. 37—384.
- CARRINGTON, W.J., DETRAGAICHE, E. (1998): *How Big is the Brain Drain?*. International Monetary Fund Working Paper 102, Washington, DC
- COLES, T.E., TIMOTHY, D.J. (eds) (2004): *Tourism, Diasporas and Space*. Routledge, London, 302 s.
- COLLINS, F. L. (2008): Bridges to learning: International student mobilities, education agencies and inter-personal networks. *Global Networks*, 8, č. 4, s. 398—417.
- CONNOR, H., POLLARD, E. (1996): *What Do Graduates Really Do?*. University of Sussex, Institute for Employment Studies, Report 308, Brighton.
- CRESSWELL, T. (2006): *On the move: mobility in the modern Western world*. Routledge, London, 327 s.
- CUSHMAN, G., VEAL, A., J., ZUZANEK, J. (1996): *Leisure Participation: Free Time in the Global Village*. CAB Publishing, Wallingford, 266 s.
- DALEY, P. (1996): Black Africans: Students Who Stayed. In: PEACH, C. (ed.): *Ethnicity in the 1991 Census*. HMSO, London, s. 44—65.

- DANIELS, P., BRADSHAW, M., SHAW, D., SIDAWAY, J. (2001): Human Geography Issues for the 21st Century. Pearson Education Limited. Edinburgh, 561 s.
- DI PIETRO, G., Page, L. (2003): Who Studies Abroad? Evidence from France and Italy. *European Journal of Education*, 43, č.3, s. 389—398.
- DISMAN, M. (2000): Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. Karolinum, Praha, 374 s.
- DODGE, M., KITCHIN, R. (2000): Mapping Cyberspace. Routledge, London, 208 s.
- DUMONT, J., C., LEMAITRE, G. (2004): Counting Immigrants and Expatriates in OECD Countries: a New Perspective. OECD, Paris, 34 s.
- EISENBERG, G. (1989): Learning vacations. In: Petersons Guide, 6th edn., Peterson publishers, Princeton, New Jersey.
- FAVELL, A. (2003): Games without Frontiers? Questioning the Transnational Social Power of Migrants in Europe. *Archives Européennes de Sociologie*, 44, č. 3, s. 397—427.
- FINDLAY, A. (2001): International Migration and Globalisation. In: SADDIQUE, M. (ed.): International Migration into the 21st Century. Elgar, Cheltenham, s. 126—152.
- FINDLAY, A., KING, R., STAM, A., RUIZ-GELICES, E. (2006): Ever reluctant Europeans: The changing geographies of UK students studying and working abroad. *European Urban and Regional Studies*, 13, č. 4, s. 291—318.
- GATHER, M., KAGERMEIER, A., LANZENDORFER, M. (2008): Geographische Mobilitäts- und Verkehrsforschung: Studienbücher der Geographie, Gebrüder Bornträger, Berlin, Stuttgart, 303 s.
- GAVORA, P. (2000): Úvod do pedagogického výzkumu. Paido, Brno, 207 s.
- HÄGERSTRAND, T. (1970): What about People in Regional Science. *Papers of the Regional Science Association* 24, s. 7—21.
- HECHANOVA-ALAMPAY, R., BEEHR, T., A., CHRISTIANSEN, N., D., VAN HORN, R., K. (2002): Adjustment and Strain among Domestic and International Student Sojourners - A Longitudinal Study. *School Psychology International*, 23, č. 4, s. 458—474.
- HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Portál, Praha, 406 s.
- HENDL, J. (2006): Přehled statistických metod zpracování dat. Portál, Praha, 583 s.
- HUBBARD, P., KITCHIN, R., BARTLEY, B., DUNCAN, F. (2002): Thinking Geographically: Space, Theory and Contemporary Human Geography. Continuum, London, 275 s.
- HUGO, G. (1996): Brain Drain and Student Movements. In: LLOYD, P., J., WILLIAMS, L., S. (eds): International Trade and Migration in the APEC Region. Oxford University Press, Oxford, s. 210—228.
- JACKSON, E., L., BURTON, T., L. (1989): Understanding leisure and recreation : mapping the past, charting the future. Venture, Oxford, 653 s.
- JALLADE, J-P. a GORDON, J. (1996): Student Mobility within the European Union: A Statistical Analysis, Synthesis Report to DG XXII, Commission of the European Communities, Brusel.
- JOHNSTON, R., J., TAYLOR, P., J., WATTS, M., J. (1995): Geographies of Global Change: Remapping the World in the Late Twentieth Century. Backwell Publisher Ltd, Oxford, 462 s.

- KING, R. (2001): International Student Migration in Europe and the Institutionalisation of Identity as Young Europeans. Paper presented to the conference on Migration between Policy and Reality in honour of Hans van Amersfoort, University of Amsterdam, 18—19 October 2001.
- KING, R., RUIZ-GELICES, E. (2003): International Student Migration and European Year Abroad: Effects on European Identity and Subsequent Migration Behaviour. *International Journal of Population Geography*, 9, č. 3, s. 229—252.
- KING, R., SHUTTLEWORTH, I. (1995): The Emigration and Employment of Irish Graduates: the Export of Highquality Labour from the Periphery of Europe. *European Urban and Regional Studies*, 2, č. 1, s. 21—40.
- KOSTELECKÁ, Y., BERNARD, J., KOSTELECKÝ, T. (2007): *Zahraniční migrace vědců a výzkumníků a nástroje k jejímu ovlivnění*. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 116 s.
- KIRCHNER, J., LOUKA, O., HNÍZDIL, J., PLACHÝ, A. (2006): Osobnostní rozvoj na základě prožitku, zážitku a zkušenosti. *Studia Kinanthropologica*, 7, č. 2, s. 65—75.
- KELLERMAN, A. (2006): *Personal Mobilities*. Routledge, London, 212 s.
- KEOGH, J., RUSSEL-ROBERTS, E. (2009): Exchange programmes and student mobility: Meeting student's expectations or an expensive holiday. *Nurse Education Today*, 29, č. 1, s. 108—116.
- KING, R. (2003): International Student Migration in Europe and the Institutionalization of Identity as Young Europeans. In: DOOMERNIK, J., KNIPPENGERG, H.: *Migration and Immigrants: Between Policy and Reality*, Aksant Academic, Amsterdam, s. 155—179.
- KNOX, P., L., MARSTON, S., A., NASH, A., E. (2007): *Human Geography: Places and Regions in Global Kontext*. Pearson Education Canada, Toronto, 584 s.
- KYSELICOVÁ, D., BORECKÁ, L. (1997): *Za studiem do ciziny*. Akademické informační centrum, Doplněk, Brno, 85 s.
- LI, F.L.N., FINDLAY, A., JONES, H. (1998): A Cultural Economy Perspective on Service Sector Migration in the Global City: the Case of Hong Kong. *International Migration*, 36, č. 2, 131—157.
- LOVELL, L. (2002): Some Development Effects of the International Migration of Skilled Labour. *International Migration Papers*, 46, ILO, Geneva.
- MAIWORM, F., TEICHLER, U. (1996): *Study Abroad and Early Careers: Experiences of Former Erasmus Graduates*. Higher Education Policy Series 35, ERASMUS Monograph No. 21, Jessica Kingsley Publishers, London.
- MANSFELD, Y. (1987): Destination-choice and spatial behaviour of tourists: evaluating the potential of psychological-geographical collaboration in geography of tourism research. *Geography Discussion Papers - London School of Economics, Graduate School of Geography*, 21, s. 20—44.
- MANSFELD, Y. (1992): From motivation to actual travel. *Annals of Tourism Research*, 19, č. 3, s. 399—419.
- MANSVELT, J. (2005): *Geographies of Consumption*. Sage, London.
- MAREŠOVÁ, J., DRBOHLAV, D., LHOTSKÁ, V. (1997): Migration Europe's Integration and the Labour Force, Brain Drain - Czech Republic. In: *Brain Drain from Central and Eastern Europe*. Brusel, European Commission (COST program), s. 39-43.
- MASSEY, D., S. (1990): Social structure, household strategies and the cumulative causation theory of migration. *Population Index*, 56, č. 1, s. 3—26.
- MASON, P. (2002): The Big OE: New Zealanders Overseas Experiences in Britain. In: HALL, C., M., WILLIAMS, A., M. (eds): *Tourism and Migration: New Relationships between Production and Consumption*, Kluwer, Dordrecht, s. 87—101.

- MAYER, J. B., BERNAL, J., CHARUM, J., GAILLARD, J., GRANES, J., LEON, J., MONTENEGRO, A., MORALES, A., MURICA, C., NARVAEZ-BERTHELEMOT, N., PARRADO, L. S., SCHLEMMER, B. (1997): Turning Brain Drain into Brain Gain: The Colombian Experience of the Diaspora Option. *Science, Technology and Society*, 2, č. 2, s. 285—315.
- MAYER, J. B., WATTIAUX, J., P. (2006): Diaspora Knowledge Networks: Vanishing Doubts and Increasing Evidence. *International Journal of Multicultural Societies*, 8, č. 1, s. 4—24.
- MOBO, G., XI'AN, L. (1998): From Student to Citizen. *International Migration*, 36, č. 1, s. 27—48.
- MURPHY-LEJEUNE, E. (2003) *Student Mobility and Narrative in Europe: the New Strangers*. London: Routledge. 275 s.
- MURRAY, W., E. (2006): *Geographies of Globalization*. Routledge, Oxon, 392 s.
- OECD (2001): *Student Mobility Between And Towards OECD Countries: A Comparative Analysis*. OECD Secretariat, Seminar for Education, Employment, Labour and Social Affairs, Paris, s. 93—117.
- OTERO, M., S. (2008): The socio-economic background of erasmus students: A trend towards wider inclusion?. *International Review of Education*, 54, č. 2, s. 135—154.
- PIZAM, A., MANSFELD, Y. (1999): *Consumer Behavior in Travel and Tourism*. Haworth Hospitality Press, New York, 530 s.
- REGETS, M., C. (2008): Evolving markets: Adapting to the new high-skilled migration. *Harvard International Review*, 30, č. 3, s. 62—66.
- ROBERTS, K. (2002): *Leisure in Contemporary Society*. 2. vydání. CABI Publishing, Wallingford, 250 s.
- ROSA, H. (2005): *Beschleunigung: Die Veränderung der Zeitstrukturen in der Moderne*. Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 538 s.
- ROVNÁ, L. (2000): *Průvodce studenta Evropskou unií*. Ministerstvo zahraničních věcí ČR, Praha, 80 s.
- RUBENSTEIN, J., M. (1989): *The Cultural Landscape: An Introduction to Human Geography*. Macmillan Publishing Company, New York, 580 s.
- SALT, J. (2005): *Current trends in international migration in Europe*. Council of Europe Publishing, 177 s.
- SKELDON, R. (1997): *Migration and Development: a Global Perspective*. Longman, London, 9 s.
- STRONKHORST, R. (2005): Learning Outcomes of International Mobility at Two Dutch Institutions of Higher Education. *Journal of Studies in International Education*, 9, č. 4, s. 292-315.
- TEICHLER, U., GORDON, J. (2001): Mobility and Cooperation in Education: Recent Experiences in Europe. *European Journal of Education*, 36, č. 4, s. 397-491.
- VAVREČKOVÁ, J., BAŠTÝŘ, I., MICHALIČKA, L., DRBOHLAV, D., MUSIL, J. (2008): Riziko možného odlivu kvalifikovaných odborníků z České republiky do zahraničí. Závěrečná zpráva projektu 1J 019/04 DP2, VÚPSV, Praha, 114 s.
- VOLDÁNOVÁ, I. (2006): *Pobyt jinde aneb mezinárodní mobilita očima zkušených aktérů*. diplomová práce, Institut sociologických studií, katedra sociologie FSV UK, Praha, 98 s.
- WALLERSTEIN, I. (1998): The time of space and the space of time: The future of social science. *Political Geography*, 17, č. 1, s. 71—82.
- WEILER, B., HALL, C., M. (1992): *Special interest tourism*. Belhaven Press, London, 214 s.
- WEST, A. (2001): *Higher Education Admissions and Student Mobility within the EU: ADMIT*. Final Report of TSER Programme, LSE, London.

WILLIAMS, A., HALL, C. (2000): Tourism and Migration. *Tourism Geographies*, 2, č. 1, s. 5—27.

WILLIAMS, A., M., MONTANAMI, A. (1995): Tourism Regions and Spaces in a Changing Social Framework. *KNAG, Utrecht, TESG*, 86, č. 1, 110 s.

ZELINSKY, W., LEE, B.A. (1998): Heterolocalism: an Alternative Model of the Sociospatial Behaviour of Immigrant Ethnic Communities. *International Journal of Population Geography*, 4, č. 4, s. 281—98.

ZWEIG, D. (1997): To Return or Not to Return?. *Studies in International Comparative Development*, 32, č. 1, s. 92—125.

Internetové zdroje

Bilaterální smlouvy PřF UK (2010). Kancelář Erasmus na PřF UK - přehled bilaterálních smluv. <http://web.natur.cuni.cz/erasmus/bsml00.html>, 25. 3. 2010

Boloňský proces (2009). Bologna Process. www.bologna.msmt.cz, 2. 12. 2009

ČSÚ – Věda a výzkum (2010). ČSÚ – Český statistický úřad – Věda a výzkum. http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/studenti_a_absolventi_vysokych_skol_v_cr_celkem, 3. 4. 2010

Erasmus statistiky Evropské komise (2010). Evropská komise – vzdělání – Erasmus statistiky (European Commission – Education and Training – Erasmus statistics). <http://ec.europa.eu/education/erasmus/doc/stat/table208.pdf>, 5. 1. 2010

Evropská kancelář UK (2010). Oddělení pro evropské programy – Evropská kancelář Univerzity Karlovy v Praze. <http://www.cuni.cz/UK-229.html>, 2. 4. 2010

Evropská komise (European Commission). <http://ec.europa.eu>, 29. 10. 2009

HESA (2010). UK Higher Education Statistics Agency (Britská statistická agentura vysokoškolského vzdělávání). <http://www.hesa.ac.uk/>, 8. 3. 2010

Migraceonline (2010). <http://www.migraceonline.cz>, 6. 2. 2010

MŠMT (2009). Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy. www.msmt.cz.

NAEP – Erasmus – Semináře. Národní agentura pro evropské vzdělávací programy. http://www.naep.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=375&, 15. 2. 2010

NAEP – Erasmus – Statistika (1998—2009). Národní agentura pro evropské vzdělávací programy. http://www.naep.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=60&, 3. 4. 2010

NAEP – Závěrečné zprávy (2008/2009). Výstupy z databáze závěrečných zpráv českých studentů ze studijních pobytů Erasmus 2008/2009 (n = 2785 zpráv). http://www.naep.cz/index.php?a=view-project-folder&project_folder_id=375&, 15. 1. 2010

NAEP – Erasmus – Databáze závěrečných zpráv. <http://erasmusdatabaze.naep.cz/modules/erasmus/>, 15. 1. 2010

Národní agentura pro evropské vzdělávací programy. <http://www.naep.cz>, 29. 10. 2009

OECD (2009). Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizace pro ekonomickou spolupráci a rozvoj). Statistická databáze mezinárodních studentů. <http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=RFOREIGN>, 5. 12. 2009

PřF UK – Erasmus. Erasmus na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy v Praze. <http://web.natur.cuni.cz/erasmus>, 12. 11. 2009

Rada Evropy (2010). Council of Europe. <http://www.coe.int>, 15. 3. 2010

UNESCO Institute for Statistics. http://www.uis.unesco.org/template/pdf/ged/2009/GED_2009_EN.pdf, 3.4.2010

Ostatní zdroje

Archiv Erasmus přihlášek PřF UK (2010). Archiv přihlášek na program Erasmus v kanceláři fakultního Erasmus koordinátora pro PřF UK (Doc. RNDr. David Havlíček, CSc.), akademický rok 2009/2010

EU Youth Report – Commission Staff Working Document (2009). Commission of the European Communities, Brusel, 97 s.

Evropská komise (2000): Survey into the Socio-Economic Background of Erasmus Students. European Commission. DG Education and Culture. Brusel.

International student mobility report (2004): The Sussex Centre for Migration Research, University of Sussex, and the Centre for Applied Population Research, University of Dundee, http://www.hefce.ac.uk/pubs/hefce/2004/04_30/, 5.15.2009, 48 s.

Interní materiály geografické sekce PřF UK (2009). akademický rok 2009/2010

Interní materiály zahraničního oddělení rektorátu UK (2009). Zahraniční oddělení rektorátu UK - Evropská kancelář - Mgr. Michal Maršálek, DiS., prosinec 2009

Konzultace s Erasmus koordinátorem PřF UK (2009). fakultní koordinátor Doc. RNDr. David Havlíček, CSc., listopad 2009

Konzultace s Erasmus koordinátorem UK (2009). univerzitní koordinátor Mgr. Michal Maršálek, DiS., prosinec 2009

Konzultace s Erasmus koordinátory kateder (2009). koordinátoři kateder geografické sekce Mgr. Dagmar Chalupová, RNDr. Jirí Vágner, Ph. D., RNDr. Tomáš Kučera, CSc., Ing. Markéta Potůčková, Ph. D., leden 2009

Oddělení vnějších vztahů PřF UK (2010). Databáze zahraničních výjezdů Oddělení vědy, rozvoje a vnějších vztahů PřF UK (Věra Fojtíková), leden 2010

Školní statistická ročenka (2008). Český statistický úřad. Scientia, Praha, 190 s.

Výpis ze závěrečné zprávy UK (2009). Výpis ze závěrečné zprávy Univerzity Karlovy v Praze za akademický rok 2008/2009, poskytnutý pracovníky NAEP, prosinec 2009

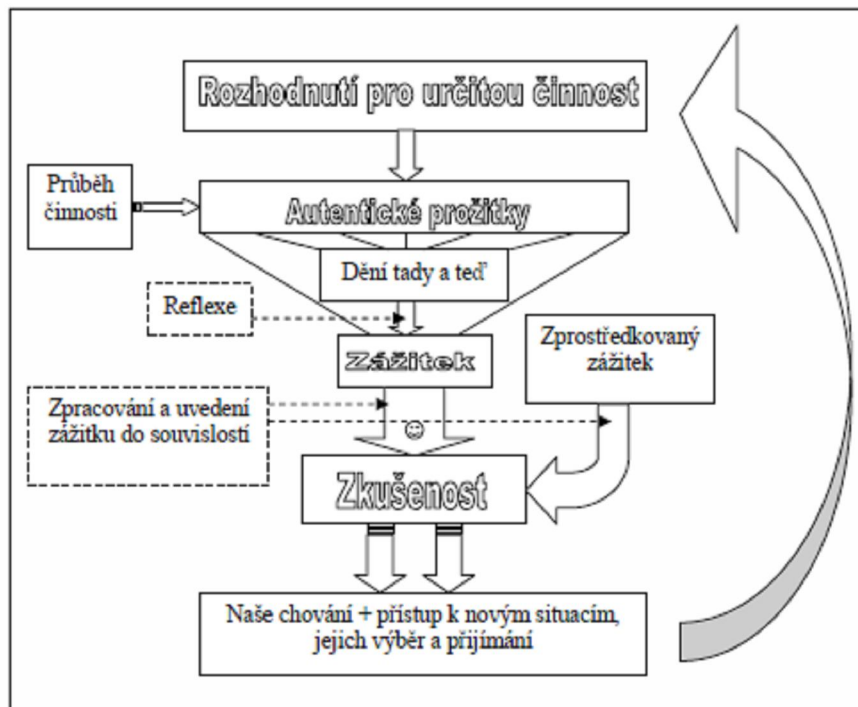
Výroční zpráva UK (2008). Výroční zpráva o činnosti Univerzity Karlovy v Praze za rok 2008. <http://www.cuni.cz/UK-139-version1-VZC2008.pdf>, 20.3.2010

SEZNAM PŘÍLOH

- Příloha 1: Vliv zážitku na naše budoucí rozhodování – „zážitkový cyklus“
- Příloha 2: Doprovodný dopis k rozesílání dotazníku
- Příloha 3: Vybrané otázky ze Závěrečné zprávy studijního pobytu Erasmus
- Příloha 4: Otázky pro řízené rozhovory s Erasmus koordinátory
- Příloha 5: Seznam koordinátorů programu Erasmus na katedrách geografické sekce PřF UK v roce 2009/2010
- Příloha 6: Otázky pro řízené rozhovory s Erasmus koordinátory
- Příloha 7: Podíl studentů vyjíždějících na Erasmus stáž na studentské populaci států Evropy v roce 2007/2008
- Příloha 8: Mezinárodní studenti ve vybraných evropských zemích v akademických letech 1998/1999 až 2001/2002
- Příloha 9: Studenti vysokých škol v České republice v letech 2002 až 2008
- Příloha 10: Pořadí nejdůležitějších kritérií výběru Erasmus stáže pro studenty geografie na PřF UK
- Příloha 11: Studenti a absolventi českých veřejných vysokých škol k 31. 10. 2006
- Příloha 12: Počty studentů vybraných českých vysokých škol, kteří absolvovali Erasmus stáž v akademickém roce 2006/2007
- Příloha 13: Počet výjezdů českých studentů na Erasmus stáž podle států v letech 1998 až 2008
- Příloha 14: Destinace Erasmus stáží studentů geografie na PřF UK v letech 2005 až 2010
- Příloha 15: Obsazovanost nabídky programu Erasmus studenty geografie na PřF v letech 2005 – 2010
- Příloha 16: Výdaje na vzdělávání v Evropě a okolí na konci 90. let
- Příloha 17: Jazyk stáže uvedený respondenty
- Příloha 18: Důležitost jazykové motivace podle jazyka Erasmus stáže respondentů
- Příloha 19: Hodnocení faktorů motivace k účasti na Erasmus stáži pro studenty geografie na PřF UK
- Příloha 20: Faktory motivace k účasti na Erasmus stáži pro studenty geografie na PřF UK)
- Příloha 21: Prioritní kritérium při výběru Erasmus stáže studenty různých ročníků studia geografie na PřF UK
- Zvláštní příloha D: Dotazník

PŘÍLOHY

Příloha 1: Vliv zážitku na naše budoucí rozhodování – „zážitkový cyklus“

Zdroj: Kirchner a kol. 2006

Příloha 2: Doprovodný dopis k rozesílání dotazníku

Dobrý den

Jako bývalého Erasmus studenta / studentku bych Vás ráda požádala o spolupráci na mé diplomové práci na téma Zahraniční studijní stáže jako forma mobility. Touto cestou Vás žádám o vyplnění přiloženého dotazníku. Věřím, že Vaše názory a informace mohou do budoucna pomoci ve zkvalitnění zahraničních stáží. Vyplněný dotazník prosím pošlete zpět na tuto mailovou adresu. Pokud Vás téma mého výzkumu zaujme, ráda Vám poskytnu závěrečné výsledky. Neváhejte se na mě obrátit s jakýmkoliv dotazem.

Předem děkuji za Váš čas a spolupráci
Přeji hezký den

Dana Králová

(studentka geografie na PřF UK)
Kontakt: Danuseneres @seznam.cz

Zdroj: vlastní zpracování

Příloha 3: Vybrané otázky ze Závěrečné zprávy studijního pobytu Erasmus

Co vás motivovalo studovat v zahraničí?

V jakém jazyce jste studoval/a na zahraniční vysoké škole?

Byl/a jste během studia v zahraničí začleněn/a do studijních skupin s místními studenty?

Jak byste zhodnotil/a svoji integraci mezi místní studenty? (hodnocení jako ve škole):

Celkově ohodnoťte pobyt Erasmus (hodnocení jako ve škole): ____

Zdroj: NAEP – Erasmus – Databáze závěrečných zpráv

Příloha 4: Otázky pro řízené rozhovory s Erasmus koordinátory

- 1) *Jak se zájem studentů o účast na Erasmus stáži mění v čase?
Jací studenti mají zájem vyjet na Erasmus stáž?
Jaká jsou hlavní kritéria při výběrovém řízení?
Zaznamenáváte v posledních letech zájem mladších studentů (bakalářského stupně)?*
- 2) *Jaké jsou preference destinací studentů?
O jaké země a o jaké univerzity je největší zájem?
Mění se tento zájem v čase?
Jaká je využitelnost nabídky výjezdů do různých destinací studia?*
- 3) *Odpovídá změna nabídky v rámci bilaterálních smluv zájmu z řad studentů?
Jaký je důvod ukončení nebo navázání některých bilaterálních dohod?
Reprezentují bilaterální dohody mezinárodní síť vztahů kateder?*

Zdroj: Vlastní zpracování

Příloha 5: Seznam koordinátorů programu Erasmus na katedrách geografické sekce PřF UK v roce 2009/2010

Katedra	Erasmus koordinátor
Katedra fyzické geografie a geoekologie	Mgr. Dagmar Chalupová
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje	RNDr. Jiří Vágner, Ph. D.
Katedra demografie a geodemografie	RNDr. Tomáš Kučera, CSc.
Katedra aplikované geoinformatiky a kartografie	Ing. Markéta Potůčková, Ph. D.

Zdroj: PřF UK – Erasmus

Příloha 6: Otázky pro řízené rozhovory s Erasmus koordinátory

- 1) *Jak se zájem studentů o účast na Erasmus stáži mění v čase?
Jací studenti mají zájem vyjet na Erasmus stáž?
Jaká jsou hlavní kritéria při výběrovém řízení?
Zaznamenáváte v posledních letech zájem mladších studentů (bakalářského stupně)?*
- 2) *Jaké jsou preference destinací studentů?
O jaké země a o jaké univerzity je největší zájem?
Mění se tento zájem v čase?
Jaká je využitelnost nabídky výjezdů do různých destinací studia?*
- 3) *Odpovídá změna nabídky v rámci bilaterálních smluv zájmu z řad studentů?
Jaký je důvod ukončení nebo navázání některých bilaterálních dohod?
Reprezentují bilaterální dohody mezinárodní síť vztahů kateder?*

Zdroj: Vlastní zpracování

Příloha 7: Podíl studentů vyjíždějících na Erasmus stáž na studentské populaci států Evropy v roce 2007/2008

Stát	Populace studentů (2007)	Počet vyjíždějících Erasmus studentů /2007/2008)	Podíl (v %)
LI – Liechtenstein	700	45	6,43%
AT – Österreich	261.000	4.608	1,77%
CZ – Česká republika	362.600	5.587	1,54%
ES – España	1.777.500	24.984	1,41%
IS – Ísland	15.800	216	1,37%
BE – België / Belgique / Belgien	393.700	5.378	1,37%
LT – Lietuva	199.900	2.653	1,33%
PT – Portugal	366.700	4.753	1,30%
FI – Suomi / Finland	309.200	3.952	1,28%
MT – Malta	9.800	117	1,19%
FR – France	2.179.500	25.945	1,19%
DE – Deutschland	2.278.900	26.286	1,15%
EE – Eesti	68.800	717	1,04%
SI – Slovenia	115.900	1.192	1,03%
NL – Nederland	590.100	5.986	1,01%
IE – Eire / Ireland	190.300	1.817	0,95%
LV – Latvija	129.500	1.187	0,92%
IT – Italia	2.033.600	18.364	0,90%
HU – Magyarország	431.600	3.752	0,87%
DK – Danmark	232.200	1.996	0,86%
SK – Slovenská republika	218.000	1.697	0,78%
CY – Kypros	22.200	152	0,68%
SE – Sverige	413.700	2.541	0,61%
PL – Polska	2.146.900	12.854	0,60%
NO – Norge	215.200	1.154	0,54%
BG - Balgárijá	258.700	1.140	0,44%
UK – United Kingdom	2.362.800	10.278	0,43%
GR – Ellas	602.900	2.468	0,41%
RO – Romania	928.200	3.379	0,36%
TR – Türkiye	2.453.700	7.119	0,29%

Zdroj: Erasmus statistiky Evropské komise (2010)

Příloha 8: Mezinárodní studenti ve vybraných evropských zemích v akademických letech 1998/1999 až 2001/2002

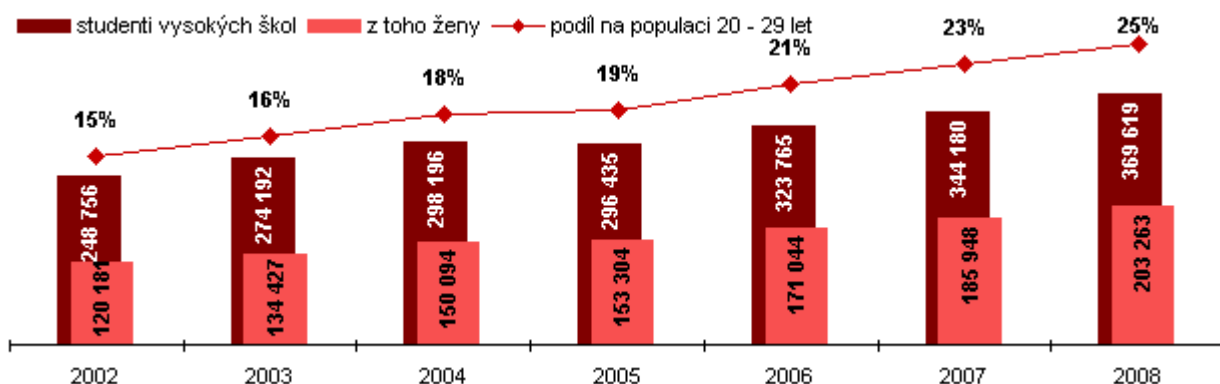
	1998-99	1999-00	2000-01	2001-02	% change 1998-99 to 2001-02
Western Europe	762.6	795.1	820.2	898.2	17.8
Austria	29.8	30.4	31.7	28.5	-4.4
Belgium	36.1	38.8	38.2	40.4	11.9
Cyprus	1.9	2.0	2.5	3.1	63.2
Denmark	12.3	12.9	12.5	14.5	17.9
Finland	4.8	5.6	6.3	6.8	41.7
France (1)	131.0	137.1	147.4	165.4	26.3
Germany	178.2	187.0	199.1	219.0	22.9
Greece	–	–	–	8.6	–
Ireland (2)	7.2	7.4	8.2	9.2	27.8
Italy	23.5	24.9	29.2	28.4	20.9
Netherlands (3)	13.6	14.0	16.6	18.9	39.0
Norway	9.0	8.7	8.8	9.5	5.6
Portugal	–	11.2	–	15.7	–
Spain	33.0	40.7	39.9	44.9	36.1
Sweden	24.4	25.5	26.3	28.7	17.6
Switzerland	25.3	26.0	27.8	29.3	15.8
United Kingdom (4)	232.5	222.9	225.7	227.3	-2.2
Central Europe	42.7	39.9	55.1	52.5	23.0
Bulgaria	8.4	8.1	8.1	8.0	-4.8
Czech Republic (5)	4.6	5.5	7.8	9.8	113.0
Hungary (6)	8.9	–	11.2	11.8	32.6
Latvia (7)	1.8	6.0	7.9	3.3	83.3
Poland (8)	5.7	6.1	6.7	7.4	29.8
Romania	13.3	12.6	11.7	10.6	-20.3
Slovak Republic	–	1.6	1.7	1.6	–
Other Europe	82.3	21.3	101.6	110.4	34.1
Belarus	2.7	2.7	1.8	2.6	-3.7
Croatia	0.5	–	2.7	0.7	40.0
Moldova	–	–	2.6	2.9	–
Russian Federation	41.2	–	64.1	70.7	71.6
Serbia and Montenegro	1.3	0.9	0.8	–	–
Turkey (9)	18.3	17.7	16.7	16.3	-10.9
Ukraine	18.3	–	12.9	17.2	-6.0

Poznámky: - počty studentů jsou uvedeny v tisících
 - % change = směna počtu mezinárodních studentů v %
 - čísla v závorce jsou označena neúplná data

Zdroj: UNESCO Institute for Statistics

Příloha 9: Studenti vysokých škol v České republice v letech 2002 až 2008

Zdroj: ČSÚ – Věda a výzkum (2010)

Příloha 10: Pořadí nejdůležitějších kritérií výběru Erasmus stáže pro studenty geografie na PřF UK

Kritérium výběru	Pořadí důležitosti kritéria	Studenti, kteří kritérium uvedli jako jedno ze třech nejdůležitějších	
		Počet respondentů	Podíl respondentů (v %)
Jazyk výuky na zahraniční univerzitě	1	75	65,2
Jazyk státu stáže	2	41	35,7
Předměty na zahraniční univerzitě	3	36	31,3
Odborné zaměření zahraniční katedry	4	33	28,7
Kultura zvolené země	5	22	19,1
Doporučení předchozích Erasmus studentů	6	20	17,4
Omezená nabídka stáží	7	20	17,4
Přírodní podmínky oblasti	8	15	13,0
Geografická poloha univerzitního města	9	13	11,3
Vzdálenost od Česka	10	10	8,7
Výše stipendia pro zvolenou zemi	11	9	7,8
Pedagogové na zahraniční univerzitě	12	7	6,1
Velikost univerzitního města	13	6	5,2
Osobní kontakty ve zvolené zemi	14	5	4,3
Možnosti kulturního vyžití	15	4	3,5
Cenová hladina ve zvolené zemi	16	4	3,5
Předchozí návštěva zvolené země	17	3	2,6
Velikost univerzity	18	1	1,0
Doporučení rodiny a ostatních přátel	19	0	0

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Příloha 11: Studenti a absolventi českých veřejných vysokých škol k 31. 10. 2006

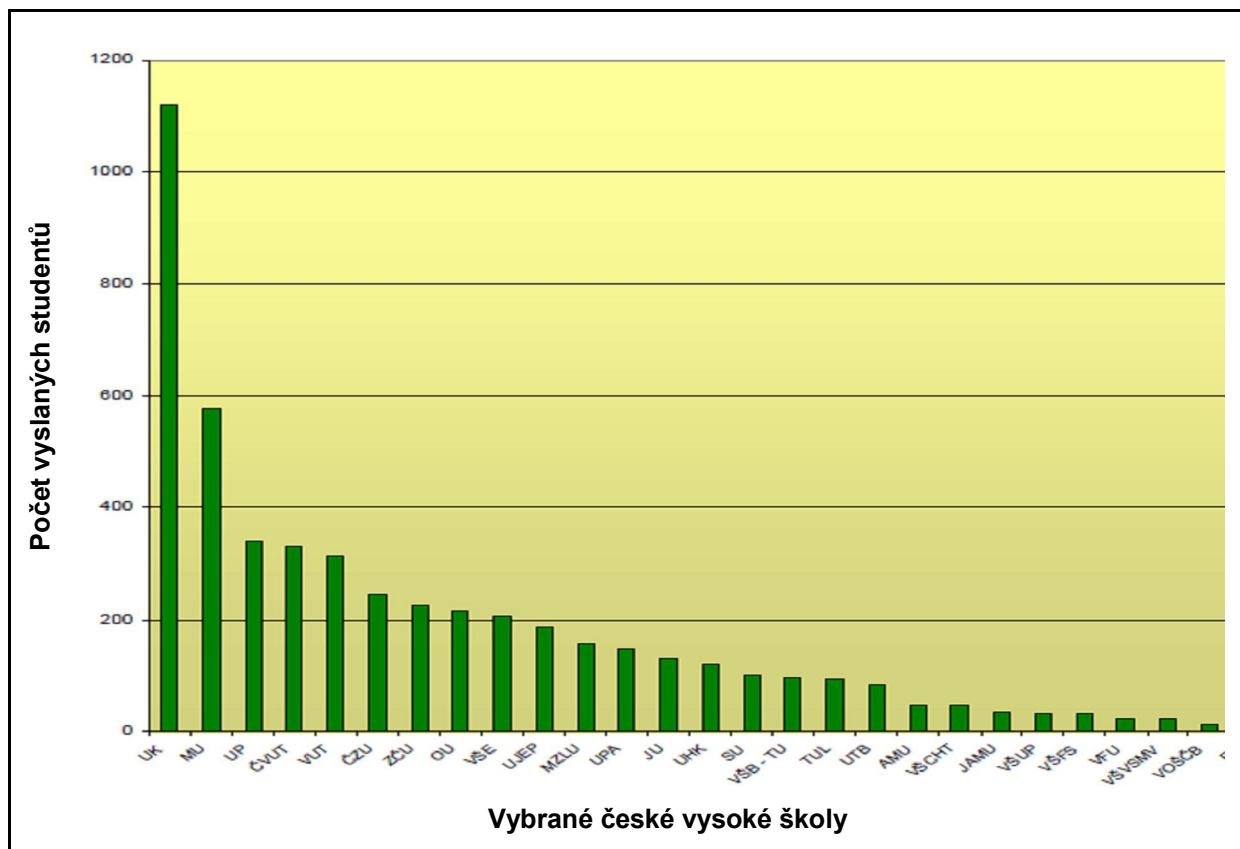
Vysoká škola	Studenti ¹⁾						Absolventi 1,2)
	celkem	z toho ženy	českého státního občanství			jiného státního občanství 2)	
			studium prezenční		studium distanční a kombino- vané		
			celkem	z toho ženy			
Vysoké školy	292 520	152 534	211 827	112 150	63 557	19 999	48 454
Univerzita Karlova v Praze	46 101	27 778	32 030	20 194	8 381	5 929	6 453
Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích	9 984	7 016	7 551	5 344	2 365	110	1 884
Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem	9 106	5 988	6 391	4 215	2 661	97	1 338
Masarykova univerzita	32 483	19 926	21 402	13 601	8 776	3 033	5 519
Univerzita Palackého v Olomouci	18 887	13 039	12 515	8 912	5 140	1 323	2 983
Veterinární a farmaceutická univerzita Brno	2 552	2 069	2 081	1 751	190	283	322
Ostravská univerzita v Ostravě	8 485	5 848	6 268	4 518	2 030	204	1 850
Univerzita Hradec Králové	7 303	4 593	4 715	3 057	2 555	71	1 224
Slezská univerzita v Opavě	5 524	3 756	3 909	2 699	1 350	279	778
České vysoké učení technické v Praze	22 747	4 328	18 691	3 621	2 638	1 475	2 828
Vysoká škola chemicko-technologická v Praze	3 973	2 247	2 934	1 735	803	246	475
Západočeská univerzita v Plzni	16 748	7 903	14 093	6 784	2 378	316	2 902
Technická univerzita v Liberci	8 178	4 150	5 907	2 970	1 889	392	1 173
Univerzita Pardubice	8 567	4 396	6 415	3 430	2 059	114	1 371
Vysoké učení technické v Brně	20 736	4 270	16 669	3 436	2 751	1 362	3 792
Vysoká škola báňská - Technická univerzita Ostrava	21 451	8 061	14 084	5 763	6 382	1 029	3 408
Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně	9 906	5 554	5 294	3 054	4 065	569	2 177
Vysoká škola ekonomická v Praze	16 012	8 747	12 271	6 717	1 453	2 297	3 120
Česká zemědělská univerzita v Praze	15 650	8 134	10 736	5 711	4 516	423	2 216
Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brně	8 769	4 929	7 062	4 049	1 416	294	2 116
Akademie múzických umění v Praze	1 230	645	975	499	90	165	312
Akademie výtvarných umění v Praze	268	124	238	104	5	25	39
Vysoká škola umělecko-průmyslová v Praze	450	241	390	213	25	35	57
Janáčkova akademie múzických umění v Brně	599	339	454	251	72	73	176
Vysoká škola polytechnická Jihlava	1 104	778	1 102	777	-	2	-

¹⁾ vč. doktorského studia

²⁾ studium prezenční, distanční a kombinované

Zdroj: Školní statistická ročenka (2008)

Příloha 12: Počty studentů vybraných českých vysokých škol, kteří absolvovali Erasmus stáž v akademickém roce 2006/2007

Zdroj: Interní materiály zahraničního oddělení rektorátu UK (2009)

Příloha 13: Počet výjezdů českých studentů na Erasmus stáž podle států v letech 1998 až 2008

Stát Erasmus stáže	Počet výjezdů českých Erasmus studentů v akademickém roce										CELKEM v letech 1998 – 2008	
	98/99	99/00	00/01	01/02	02/03	03/04	04/05	05/06	06/07	07/08	Počet	Podíl (v %)
Německo	238	298	532	739	821	931	1008	1032	1020	972	7591	22.81
Francie	98	141	281	334	404	510	553	619	606	768	4314	12.96
Velká Británie	158	199	248	274	294	317	367	375	409	527	3168	9.52
Španělsko	54	95	152	196	238	286	354	378	424	574	2751	8.27
Finsko	34	67	113	155	182	241	269	293	308	372	2034	6.11
Rakousko	75	90	142	143	186	211	244	280	291	341	2003	6.02
Nizozemsko	55	71	112	128	161	203	226	239	263	226	1684	5.06
Portugalsko	32	56	78	114	128	189	194	216	233	272	1512	4.54
Itálie	29	47	78	118	148	180	188	193	210	256	1447	4.35
Švédsko	35	56	74	103	125	163	181	170	178	211	1296	3.89
Belgie	36	49	74	93	124	134	143	165	172	229	1219	3.66
Dánsko	23	29	52	56	82	103	138	136	180	201	1000	3.00
Řecko	10	33	33	49	69	78	69	110	97	149	697	2.09
Polsko							49	135	147	155	486	1.46
Irsko	2	18	30	29	40	43	66	60	70	89	447	1.34
Norsko							42	63	88	126	319	0.96
Slovinsko							15	63	72	136	286	0.86
Slovensko							21	66	96	100	283	0.85
Turecko							12	58	66	117	253	0.76
Litva							15	25	47	54	141	0.42
Maďarsko							11	11	28	38	88	0.26
Estonsko							1	6	20	32	59	0.18
Bulharsko							6	11	11	29	57	0.17
Lotyšsko							2	5	8	18	33	0.10
Rumunsko							2	4	14	13	33	0.10
Island							2	5	9	12	28	0.08
Malta								3	3	16	22	0.07
Lucembursko			2	2				1	2	4	11	0.03
Lichtenštejnsko								1	5	4	10	0.03
Kypr								2	2	4	8	0.02
CELKEM	879	1249	2001	2533	3002	3589	4178	4725	5079	6045	33280	100

Zdroj: NAEP - Erasmus - Statistika

Příloha 14: Destinace Erasmus stáží studentů geografie na PřF UK v letech 2005 až 2010

Stát Erasmus stáže	Výjezdy geografů v akademickém roce					Celkem (v letech 2005 až 2010)	
	05/06	06/07	07/08	08/09	09/10	Počet výjezdů	Podíl výjezdů (v %)
Německo	6	10	7	3	3	29	15,3
Finsko	5	5	5	4	5	24	12,6
Španělsko	3	5	4	3	5	20	10,5
Francie	6	4	4	2	1	17	8,9
Velká Británie	3	4	2	3	4	16	8,4
Nizozemsko	2	5	3	3	1	14	7,4
Portugalsko		4	4	4		12	6,3
Dánsko		2	2	2	4	10	5,3
Norsko	1	2	2	2	2	9	4,7
Slovinsko		2	2	2	2	8	4,2
Itálie	2	2	0	1	2	7	3,7
Lotyšsko		2	2			4	2,1
Island			1	1	1	3	1,6
Malta				2	1	3	1,6
Polsko	1	1	0	1		3	1,6
Rakousko		1		2	0	3	1,6
Řecko				1	2	3	1,6
Estonsko					2	2	1,1
Švédsko	1				1	2	1,1
Slovensko			0	1		1	0,5
Belgie					0	0	0
Maďarsko					0	0	0
CELKEM	30	49	38	37	36	190	100

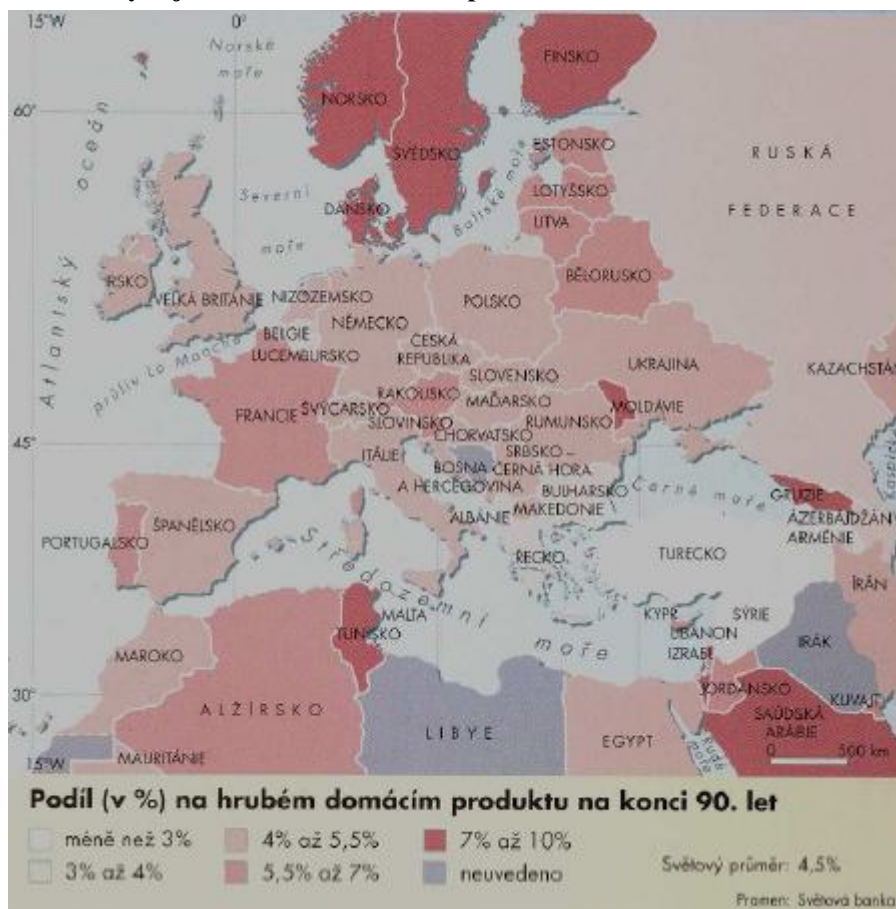
Zdroje: Archiv Erasmus přihlášek PřF UK (2010), Interní materiály geografické sekce PřF UK (2009)

Příloha 15: Obsazovanost nabídky programu Erasmus studenty geografie na PřF v letech 2005 – 2010

Stát Erasmus stáže	Nabízené výjezdy	Realizované výjezdy	Celková obsazovanost nabídky (v %)
Norsko	9	9	100
Slovinsko	6	6	100
Island	3	3	100
Estonsko	2	2	100
Rakousko	2	2	100
Švédsko	2	2	100
Finsko	25	24	96
Velká Británie	20	16	80
Malta	4	3	75
Řecko	4	3	75
Španělsko	27	20	74
Dánsko	14	10	71
Portugalsko	18	12	67
Nizozemsko	25	14	56
Francie	35	17	49
Německo	70	29	41
Lotyšsko	10	4	40
Itálie	31	7	23
Polsko	18	3	16
Slovensko	18	1	6
Belgie	1	0	0
Maďarsko	2	0	0

Zdroj dat: Interní materiály geografické sekce PřF UK (2009), Archiv Erasmus přihlášek PřF UK (2010)

Příloha 16: Výdaje na vzdělávání v Evropě a okolí na konci 90. let

Zdroj: Beckouche a Richard (2004)

Příloha 17: Jazyk stáže uvedený respondenty

Jazyk stáže	Erasmus	počet respondentů	podíl respondentů v %
angličtina		68	59.1
němčina		13	11.3
francouzština		12	10.4
španělština		10	8.7
polština		4	3.5
italština		3	2.6
portugalština		3	2.6
slovinština		2	1.7
slovenština		1	0.9
řečtina		1	0.9
CELKEM		115	100%

Zdroj: Analýza výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Příloha 18: Důležitost jazykové motivace podle jazyka Erasmus stáže respondentů

Jazyk Erasmus stáže	Počet respondentů	Průměrná důležitost jazykové motivace	Podíl respondentů (v %), kteří ohodnotili faktor jazykové motivace jako:			
			Velmi důležitý (1)	Spíše důležitý (2)	Spíše nedůležitý (3)	Absolutně nedůležitý (4)
němčina	13	1,0	100	0	0	0
španělština	10	1,0	100	0	0	0
francouzština	13	1,17	91,7	8,3	0	0
angličtina	68	1,22	82,4	13,2	4,4	0
portugalština	3	1,0	100	0	0	0
řečtina	1	1,0	100	0	0	0
italština	3	1,33	66,7	33,3	0	0
slovinština	2	1,5	50	50	0	0
polština	2	2,5	0	50	50	0
slovenština	1	3	0	0	100	0

Zdroj: Analýza výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Příloha 19: Hodnocení faktorů motivace k účasti na Erasmus stáži pro studenty geografie na PŘF UK

Faktor motivace	Pořadí důležitosti faktoru	Průměrná důležitost motivace	Podíl respondentů (v %), kteří ohodnotili faktor motivace jako:			
			Velmi důležitý (1)	Spíše důležitý (2)	Spíše nedůležitý (3)	Absolutně nedůležitý (4)
Zlepšení jazykových znalostí a schopností	1	1,21	84,3	10,4	5,2	0
Pobyt v cizí zemi jako životní zkušenost	2	1,33	73,9	20,0	5,2	0,9
Možnost cestovat	3	1,83	45,2	32,2	16,5	6,1
Změna studijního prostředí	4	1,84	38,3	43,5	13,9	4,3
Zlepšení odborných znalostí ve studovaném oboru	5	2,03	24,3	49,6	24,3	1,7
Lepší budoucí pracovní uplatnění	6	2,09	29,6	26,5	29,6	4,3
Zkusit něco nového, dobrodružství	7	2,3	29,6	26,1	29,6	14,8
Osamostatnění se	8	2,69	16,5	27,8	26,1	29,6
Stipendium	9	3,17	7,0	16,5	28,7	47,8
Pozitivní zkušenost z předchozí zahraniční stáže	10	3,4	6,1	7,8	9,6	53,9
Únik od problémů v Česku	11	3,44	3,5	13,0	19,1	64,3

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Příloha 20: Faktory motivace k účasti na Erasmus stáži pro studenty geografie na PŘF UK)

Faktory motivace		Význam faktorů motivace pro respondenty (podíl odpovědí v %, n = 115)			
		Velmi důležitý	Spíše důležitý	Spíše nedůležitý	Absolutně nedůležitý
Nejvýznamnější	Zlepšení jazykových znalostí a schopností	84,3	10,4	5,2	0
	Pobyt v cizí zemi jako životní zkušenost	73,9	20	5,2	0,9
Středně významné	a) zlepšení odborných znalostí ve studovaném oboru	45,2	32,2	16,5	6,1
	f) možnost cestovat	38,3	43,5	13,9	4,3
	e) lepší budoucí pracovní uplatnění	24,3	49,6	24,3	1,7
	c) změna studijního prostředí	29,6	36,5	29,6	4,3
	i) zkusit něco nového, dobrodružství	29,6	26,1	29,6	14,8
	h) osamostatnění se	16,5	27,8	26,1	29,6
Nejméně významné	g) pozitivní zkušenost z předchozí zahraniční stáže	7	16,5	28,7	47,8
	j) únik od problémů v Česku	6,1	7,8	9,6	53,9
	k) stipendium	3,5	13	19,1	64,3

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Příloha 21: Prioritní kritérium při výběru Erasmus stáže studenty různých ročníků studia geografie na PŘF UK

Stupeň studia v době Erasmus stáže	Prioritní faktor při výběru Erasmus stáže (počet a podíl respondentů)							
	Zahraněční univerzita		Stát stáže		Konkrétní univerzita ani stát nebyly prioritní		Nebylo na výběr	
	Počet	Podíl (v %)	Počet	Podíl (v %)	Počet	Podíl (v %)	Počet	Podíl (v %)
bakalářské studium	2	33,3	3	22,2	4	44,4	0	0
1. ročník navazujícího magisterského studia	5	65,4	17	19,2	4	15,4	0	0
2. ročník navazujícího magisterského studia	7	55,9	38	10,3	15	22,1	8	17,7
doktorské studium	4	63,6	7	36,4	0	0	0	0

Zdroj: vlastní zpracování výsledků dotazníkového šetření (n = 115)

Speciální příloha D: Dotazník pro Erasmus studenty z geografické sekce PřF UK

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta

Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Dotazník pro absolventy Erasmus stáže

Ráda bych Vás požádala o vyplnění dotazníku, který slouží pro účely mé diplomové práce na téma **Zahraněční studijní stáže jako forma mobility**. Zavazuji se všechny Vámi uvedené informace dále zpracovávat anonymně a neposkytovat je dalším osobám, výsledky budou využity pouze pro výzkumné účely diplomové práce. Pokud Vás toto téma zaujme, ráda Vám poskytnu výsledky výzkumu.

Většina otázek se zaměřuje na Vaši zahraniční studijní stáž v rámci programu Erasmus. Pokud není uvedeno jinak, označte prosím v odpovědi jednu možnost. Neváhejte se na mě v případě nejasností obrátit s jakýmkoliv dotazem.

Předem děkuji za Váš čas a spolupráci.

Dana Králová
(KSGRR PřF UK)

kontakt: Danuseneres@seznam.cz

Vedoucí diplomové práce: RNDr. Jiří Vágner, Ph.D.

Vaše identifikační údaje

Pohlaví: muž žena

V současnosti: stále studuji již jsem dostudoval/a

Pokud stále studujete, uveďte

stupeň studia: bakalářský magisterský doktorský
místo studia: Česká republika zahraničí (uveďte stát): _____

Absolvoval/a jste před Erasmus stáží jinou zahraniční stáž (pracovní nebo studijní)?

ano ne

Pokud ano, uveďte: stát této stáže: _____
typ této stáže: spíše studijní spíše praktická / pracovní
rok absolvování této stáže: _____
délka trvání této stáže: _____ měsíců

Zahraněční univerzita, kde jste absolvoval/a Erasmus stáž

Stát: _____

Město: _____

Název zahraniční univerzity: _____

Studovaný obor: _____

Jazyk studia: _____

Rok absolvování stáže: _____

Celková délka pobytu: _____ měsíců

Délka trvání kurzů: _____ měsíců

Ročník studia v době stáže :

2. ročník bakalářského studia 3. ročník bakalářského studia
 1. ročník navazujícího magisterského studia 2. ročník navazujícího magisterského studia
 jiný (jaký): _____

Motivace k účasti na Erasmus stáži

- 1) Jak Vás ke studiu v zahraničí motivovaly tyto faktory? Ohodnoťte všechny faktory:
(1= velmi důležité, 2=spíše důležité, 3=spíše nedůležité, 4= absolutně nedůležité)

a) zlepšení odborných znalostí ve studovaném oboru	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
b) zlepšení jazykových znalostí a schopností	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
c) změna studijního prostředí	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
d) pobyt v cizí zemi jako životní zkušenost	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
e) lepší budoucí pracovní uplatnění	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
f) možnost cestovat	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
g) pozitivní zkušenost z předchozí zahraniční stáže	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
h) osamostatnění se	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
i) zkusit něco nového, dobrodružství	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
j) únik od problémů v Česku	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
k) stipendium	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
l) jiné (jaké): _____	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

- 2) Vyberte z předchozího seznamu tři nejdůležitější faktory (vepište písmena): ___ ___ ___
a tři nejméně důležité faktory (vepište písmena): ___ ___ ___

Kritéria výběru Erasmus stáže

- 3) Co pro Vás bylo při výběru Erasmus stáže nejdůležitější? Vyberte jednu možnost:

- prioritní pro mě byla konkrétní univerzita
 prioritní pro mě byl konkrétní stát stáže
 důležité bylo, že se stáž koná v zahraničí, konkrétní stát ani univerzita nebyly prioritní
 nebylo na výběr

- 4) Jak důležitá pro Vás byla při výběru Erasmus stáže tato kritéria? Ohodnoťte všechna kritéria:
(1= velmi důležité, 2=spíše důležité, 3=spíše nedůležité, 4= absolutně nedůležité)

a) odborné zaměření zahraniční katedry	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
b) předměty na zahraniční univerzitě	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
c) pedagogové na zahraniční univerzitě	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
d) velikost univerzity	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
e) jazyk stáže (kurzů na zahraniční škole)	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
f) jazyk státu stáže	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
g) vzdálenost od Česka	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
h) přírodní podmínky oblasti	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
i) předchozí návštěva zvolené země	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
j) osobní kontakty ve zvolené zemi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
k) kultura zvolené země	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
l) geografická poloha univerzitního města	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
m) velikost univerzitního města	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
n) možnosti kulturního vyžití	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
o) výše stipendia pro zvolenou zemi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
p) cenová hladina ve zvolené zemi	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
q) doporučení předchozích Erasmus studentů	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
r) doporučení rodiny a ostatních přátel	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
s) omezená nabídka stáží	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4
t) jiné (jaké): _____	☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4

- 5) Vyberte z předchozího seznamu tři nejdůležitější kritéria (vepište písmena): ___ ___ ___
a tři nejméně důležitá kritéria (vepište písmena): ___ ___ ___

- 6) Byl/a jste nakonec vybrán/a na univerzitu, která byla Vaší prioritou? ano ne

- 7) Nabídku partnerských univerzit programu Erasmus Vaší domovské katedry vnímáte jako:
 dostatečnou   nedostatečnou

Průběh Erasmus stáže

- 8) Byla součástí Vašeho zahraničního studia také praktická stáž / praxe (mimo exkurzí)?
 ano   ne

- 9) Pracoval/a jste během studia v zahraničí?   ano   ne
Pokud ano, stručně tuto práci charakterizujte: _____

- 10) S jakým prostředím / kolektivem jste byl/a v průběhu stáže nejvíce v kontaktu?
Vyberte jednu možnost:

- s místními obyvateli
 s ostatními zahraničními studenty
 s českou komunitou

- 11) Byl/a jste během studia v zahraničí začleněn/a do studijních skupin s místními studenty?
 ano   ne

- 12) Jak byste zhodnotil/a svoje začlenění mezi místní studenty?   1   2   3   4   5
(1 = velmi silné začlenění, 5 =absolutně žádné začlenění)

Změna zahraniční mobility

- 13) Jak jste přemýšlel/a o případném výjezdu na **další zahraniční stáž** (studijní nebo praktickou) **Před** absolvováním Erasmus stáže? Vyberte jednu možnost:

- absolutně jsem neplánoval/a další zahraniční stáž po návratu z Erasmus stáže
 spíše jsem neplánoval/a další zahraniční stáž po návratu z Erasmus stáže
 spíše jsem plánoval/a další zahraniční stáž po návratu z Erasmus stáže
 určitě jsem plánoval/a další zahraniční stáž po návratu z Erasmus stáže
 nepřemýšlel/a jsem o tom

- 14) Jak přemýšlíte o výjezdu na další zahraniční stáž (studijní nebo praktickou)

Po návratu z Erasmus stáže? Vyberte jednu možnost:

- absolutně neplánuji další zahraniční stáž
 spíše neplánuji další zahraniční stáž
 spíše plánuji další zahraniční stáž
 určitě plánuji další zahraniční stáž a aktivně ji hledám (nebo ji už mám zařízenou)
 nepřemýšlím o tom

Pokud plánujete další zahraniční stáž (studijní nebo praktickou), uveďte:

Stát plánované stáže: _____

Proč Vás láká právě tento stát? Prosím stručně odpovězte: _____

Typ plánované stáže: spíše studijní   spíše praktická / pracovní

Proč Vás láká právě tento typ stáže? Prosím stručně odpovězte: _____

Název programu, přes který plánujete vyjet: _____

Délku trvání plánované stáže: _____ měsíců

Rok absolvování plánované stáže: _____

- 15) **Absolvoval/a** jste po návratu z Erasmus stáže další zahraniční stáž (pracovní nebo studijní)?
 ano   ne

Pokud ano, uveďte:

Stát absolvované stáže: _____

Proč jste si vybral/a právě tento stát? Stručně odpovězte: _____

Typ absolvované stáže: spíše studijní spíše praktická / pracovní

Proč jste si vybral/a právě tento typ stáže? Stručně odpovězte: _____

Název programu, přes který jste na stáž vyjel/a: _____

Délku trvání absolvované stáže: _____ měsíců

Rok absolvování stáže: _____

16) Uvažoval/a jste o **případném zaměstnání v zahraničí**

před absolvováním Erasmus stáže? Vyberte jednu možnost:

vůbec neuvažoval/a spíše neuvažoval/a spíše uvažoval/a rozhodně uvažoval/a

17) Uvažujete o zaměstnání v zahraničí **po** návratu z Erasmus stáže? Vyberte jednu možnost:

absolutně neplánuji práci v zahraničí

spíše neplánuji

spíše plánuji

určitě plánuji a aktivně hledám (nebo už mám zařízenou) práci v zahraničí

už jsem začala pracovat v zahraničí

nepřemýšlím o tom

Pokud uvažujete o zaměstnání v zahraničí (nebo již pracujete v zahraničí), uveďte:

Stát plánované práce: _____

Proč Vás láká právě tento stát? Stručně odpovězte: _____

Typ plánované práce: _____

Rok zahájení plánované práce: _____

Jak dlouho byste chtěl/a v zahraničí pracovat? Vyberte jednu možnost:

méně než tři měsíce

tři měsíce až půl roku

půl roku až jeden rok

několik let

celý pracovní život

Závěrečné shrnutí

18) Ohodnoťte, jaký přínos pro Vás měla Erasmus stáž:

(1 = velmi významný, 2 = spíše významný, 3 = nevím, 4 = spíše nevýznamný, 5 = absolutně žádný)

Odborný přínos Erasmus stáže 1 2 3 4 5

Osobní přínos Erasmus stáže 1 2 3 4 5

Celkový přínos Erasmus stáže 1 2 3 4 5

19) Co byl největší klad / přínos Erasmus stáže? Stručně odpovězte: _____

20) Co byl největší problém Erasmus stáže? Stručně odpovězte: _____

21) Jak Vás absolvovaná Erasmus stáž ovlivnila? Stručně odpovězte: _____

Děkuji za Váš čas a spolupráci.

Zdroj: Vlastní zpracování dotazníku

